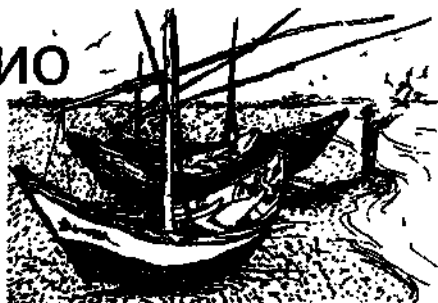

МОНДО

ВА БОШҚА ҲИКОЯЛАР

Ле
Клезлио

Фаранг тилидан
Шоазим Миноваров
таржимаси

“Янги аср авлоди”
Тошкент 2000

**Китоб Франция Республикасининг Тошкентдаги
алчихонаси иштироки ва кўмагида таржима қилинди
ҳамда чоп этилди.**

Мондо ва бошқа ҳикоялар ўзбек тилида биринчи марта эълон қилинмоқда.

Ҳикояларда ҳақиқат ва орзулар ёнма-ён яшайди.

Ўзга юртлардан (балки ўзга оламдан) келиб қолган Мондо, саргузашт ишқибози Люлаби, донишманд Жон ва Жубалар, денгизни умрида кўрмаган, лекин унинг орзуи билан яшаган Даниел Синдбод ва бошқа қаҳрамонларни фаришталарга қиёс қилиш мумкин. Улар бизни маъсумликлари, самимиятлари ва беғубор орзулари ила кундалик ҳаёт ташвишларини унутиб, беғубор болаликка қайтишга, қалбимизнинг табиат билан ҳамоҳанг тегишига қулоқ осишга ундайди.

Нашр: Тўлқин Нурмуҳаммад

Муҳаллиҳ: Абдугафур Искандар

Техник муҳаррир: Елена Нафикова

Расм: Инна Саңдлер

ISBN 5-633-01198-8

ИБ № 3503

Босишга 2000 йил 29 сентябрда руҳсат этилди. Бичими 35x42 1/16. Офсет қоғози. Жами 3000 нусха. 47-сон бузуртма.

"OFSET-PRINT" босмаҳонаси.
Тошкент, Қирққиз кўчаси, 10-уй.

*"Нима, нима? Бағдодда яшайсизу
ёруғ оламдаги барча денгиларни
кезиб чиққан машҳур сайёҳ Синдбод баҳрий
жанобларининг шу шаҳарда истиқомат
қилишларини наҳот билмайсиз?"*

MONDO

Мондонинг қасрдан келиб қолганини ҳеч ким билмасди. У шахримизда тўсатдан, ҳеч кимга сеадирмасдан пайдо бўлиб қолган, кейинчалик ҳаммамиз унга ўрганиб кетган эдик. Бола ўн ёшларда эди, юзи дум-думалоқ, бир оё қийиқ кўзалари тим қора. Аммо унинг энг кўзга ташланадиган сифати оч жигарранг сочи эди. Кун давомида сочи турли рангларда товланар, бироқ қоронғи тушгандан кейин кулранг бўларди-қоларди.

Унинг оиласи, уйи ҳақида ҳеч ким ҳеч нарса билмасди. Эҳтимол, Мондода оила ҳам, уй ҳам бўлмагандир.

У сира қутмаганингида, ҳатто унинг тўрисида ўйламаётган пайтингида тўсатдан кўча муволишида, денгиз қирроғида ёки бовор майдонида пайдо бўларди. Болакай қоматини роз тутиб, шаҳдам қадам ташлаб, чор-атрофга олазарак бўлиб юрарди. У ҳар доим бир хил кийим – ранги унқиб кетган мовий ранг шим, теннисчилар киядиган шиппак ва бир оё катта кўринадиган футболка кийиб юрар эди.

Қаршингидан чиқиб қолгудек бўлса, сизга қараб табассум билан тик юриб келар, қийиқ кўзалари машғалдек порлар турарди. Унинг сўрашиши ҳам антиқа эди. Агар у бирор кимсани ёқтириб қолгудек бўлса, ўша одамни тўхтатар ва соддадиллик билан:

"Мени ўрил қилиб олишни хоҳлайсизми?" дерди.

Ҳайратга тушган йўловчи ўзига келганда у алақачон узоқлашиб кетган бўларди.

Қандай қилиб у бегона шаҳарга келиб қолди экан? Эҳтимол, Мондо каттакон кеманинг юкхонасида яшириниб олиб ёки кечую кундуэ мамлакатнинг бир бошидан иккинчи бошига аста-секин бориб келадиган юк поездаларидан бирининг сўнгги вагонида узоқ йўл босиб келгандир. Эҳтимол, бу ернинг қуёши, денгизи, оппоқ уйлари ва пальма дарахтлари уни шу ерда қолишга ундагандир. Нима бўлганда ҳам, унинг тоғлар ошиб, денгизнинг нариги томонидан, жуда узоқлардан келгани равшан эди. Мондонни кўрган ҳар қандай кимса унинг бу ерлик эмаслигини ва кўп ўлкаларни кезиб чиққанини пайқай оларди. Болакайнинг тимқора ва чақноқ кўзлари, қорайиб, пишиб кетган бадани, товуш чиқармай, оҳиста ва кучук боласидек бир оёқ чайқалиб юриши узоқ йўл юрганликнинг оқибати эди. Мондода унинг ёшидаги болаларга хос жовиба ва айниқса, ўзига ишонч бор эди; у топишмоққа ўхшаб кетадиган саволлар беришни ёқтирарди. Айни пайтда ўқишни ҳам, ёзишни ҳам билмасди.

У шаҳримизга келганида ёз арафаси эди. Кунлар анча исиб қолган ва деярли ҳар оқшом адирларда ёнғинлар содир бўлаётган эди. Субҳидамда осмон кўм-кўк бўлиб, бир парча ҳам булут парчаси кўринмасди, денгиздан эсаётган қуруқ ва иссиқ шамол ўт-ўланларни қуритар ва ёнғинни янада авж олдирар эди.

Уша куни бозор куни эди. Мондо бозор майдонига кириб келиб, деҳқонларнинг зангори юк машиналари орасида дайидий бошлади. Тезда унга иш ҳам топилма қолди, негаки бозорчи деҳқонларга юк туширувчилар донмо зарур.

Мондо кичикроқ юк машинасидаги сабзавотларни тушириб бўлиб, хизмат ҳақиға бир неча танга олди, сўнг бошқасининг олдига борди. Бозордагилар уни яхши билишарди. У нисдан қуруқ қолмаслик учун боворда саҳарлаб пайдо бўлар эди, зангори юк машиналарининг эгалари келган заҳоти болани узоқдан танишар ва "Мондо, эй Мондо", деб чақира бошлашар эди.

Бозор тутагач, Мондо тўкилган-сочилган мева ва сабзавотларни йиғиштириб олишни жуда-жуда ёқтирарди. У пештахталар оралаб

юриб, ерга тушиб ётган олма, апельсин, хурмоларни терарди. Бошқа болалар ҳам, ҳатто баъви қариялар ҳам унга ёргашиб сумкаларини ерга тушган салат барглари, картошкалар билан тўлдиришарди. Сотувчилар Мондога хайрихоҳлик билан қарашар ва ҳеч қачон уни койишмас эди. Роза исман бақалоқ мева сотувчи аёл бўлса, пештахта устидаги олма ва бананлар билан баъван уни сийлаб ҳам турарди.

Юк машиналари бовордан чиқиб кетгунларига қадар Мондо у ерда қоларди. У ўзи дўст тутинган бовор супурувчисини кутиб тураркан, қотмадан келган, баланд бўйли, ҳаворанг комбинизон кийиб олган супурувчининг ичакдан фойдаланишини завқ билан кузатарди. Супурувчи ичакдан отилиб чиқаётган сувни ахлат ва қолдиқлар сари йўналтирар ва уларни жониворчалар мисол "иғишлаб қочиш"га мажбур қилар эди. Сув варралари чор-атрофни булутдек қамраб оларди. Бовор момақалдироқ ва чақмоқ овозига чўмгандек бўлар, сув катта йўлдаги отлар ва тўхтаб турган машиналар увра камалак ҳосил қилар эди. Мондо супурувчи амакини ана шу лаҳзалар учун ўзига дўст деб биларди. Негаки у осмони-фалакка кўтарилиб, машиналар ва уларнинг олд ойналари устига ёмғир мисол тушаётган нафис томчиларга шайдо эди. Супурувчи ҳам Мондонни яхши кўрар, лекин бу ҳақда бир сўз демас эди. Қолаверса, ичакдан отилаётган сувнинг шовқини сўз дейишга имкон ҳам бермасди. Мондо илон мисол тўлғониб турган қора ичакни кузатар ва сув сепишни жуда-жуда хоҳласа-да, супурувчига, ичакни бериб туринг, дейишга ботинолмас эди. Агар супурувчи амаки кўнган тақдирда ҳам, у, шубҳасиз, кучли босимли сув ичагини ушлаб туrolмаган бўларди.

Супурувчи ўз ишини тугатмагунча Мондо майдонни тарк этмасди. Майда томчилар унинг юзини сийпалар, сочларини ҳўл қилар ва салқин шабодадек ором бағишлар эди. Супурувчи ишини тугатгач, ичакни йиғиштириб, бошқа жойга жўнаб қоларди. Шунда ўткинчилар, албатта, майдонга келиб, ҳайрат билан дейишарди:

"Ана холос! Ёмғир ёғибди чоғи?"

Кейин Мондо денгизни ёхуд тутаетган адирларни томоша қилгани жўнар ё бўлмаса, бошқа дўстларини калашга тушар ади.

Ўша пайтларда Мондонинг ҳақиқатан ҳам турар жойи номаълум ади. У денгиз соҳилидаги, баъзан аса шаҳардан чиқаверишдаги оқ қояларда ўзигагина маълум бўлган қавакларда ётиб юрар ва ким қидирмасин, уни тополмас ади. Албатта, полияция ходимлари ва болалар муаммолари билан шуғулланувчи идораларга кичкиналарнинг дуч келган жойда ётиб, тўғри келган нарсани еб юришлари ёқмайди. Бироқ Мондо айёр ади, у ўзини қидиришларини билар ва асло тутқич бермас ади.

Ўзини хавфдан холи деб билган кезларда Мондо шаҳар бўйлаб сайр қилар ва атрофни кузатарди. У ҳеч бир мақсадсиз сайр қилишни, у кўчадан бу кўчага буртилишни, кейин бошқасига киришни, бирон бир бонда нафасини ростлаб, яна йўлга тушишни ёқтирар ади. Мондо ўзига ёқиб қолган бирор кимсани кўриши билан тўғри унинг олдига борар ва секингина:

"Салом. Мени ўри қилиб олмайсизми?" дерди.

Ёқимтой, кўалари чақноқ ва думалоқ юзли Мондонни фарзандликка олишни истовчилар топиларди, албатта. Лекин бу мушкул иш ади. Одамлар уни осонгина ва бирданга фарванд қилиб ололмас адилар. Улар болага: "Ёшнинг нечада, ота-онанг ким, уйинг қаерда?" қабилидаги саволларни бера бошласлар, Мондо бўлса, бундай саволларни ёқтирмаганидан: "Билмайман, билмайман", деб жавоб берар ва қочиб кетар ади.

Кўчаларни келиб юриб, Мондо шунгагина дўстлар орттирди. Лекин у дуч келган одам билан суҳбатлашавермасди. У орттирган дўстларни билан гаплашмас, ўйнамас ади. Дўстларини кўчада кўрганда кўз қисиб ёки узоқдан, кўча музолишидан туриб кўл сизилтиб саломлашарди. Уни ҳар кунни бир бўлак нон билан сийлайдиган новвой хотинга ўшшган дўстларни ҳам бор ади. Айлашга дармасиқ юзи қип-қизил ва италян ҳайкалларига ўшшб теп-телис ади. Аёл донио қора кийимда юрар ва оқарган сочларини орқасига турмаклаб

олган эди. Новвой аёлниг исми ҳам италянча – Ида. Мондо унинг дўконига киришни жуда ёқтирарди. У бир неча марта аёлниг топшириқларини бажарган: ён-атрофдаги нон дўконларига унинг маҳсулотларини тарқатиб берган. Бола нон тарқатиб бўлиб, новвойхонага қайтганида, Ида оппоқ қоғозга ўралган каттагина бўлак думалоқ нонни унга узатарди. Мондо ҳеч қачон новвой аёлга ўзини ўғил қилиб олишни айтмаган; ким билсин, балки у аёлни чиндан ҳам ёқтирган ва бундай илтимосни қилишдан уялгандир.

Мондо қўлидаги нонни кавшаганича денгиз томон йўл оларди. У нон дарров тамом бўлиб қолмаслиги учун ундан майда-майда узиб олар ва оҳиста қадам ташлаган кўйи бўлакларни битта-битта оғзига соларди. Назаримиада, ана шу кезлари нон унинг ягона емиши эди, шундай бўлса-да, дўстлари балиқчи қушлар учун, албатта, улуш олиб қўярди.

Денгиз соҳилига етгунга қадар кўплаб кўчалар, майдонлар, истироҳат боғини кесиб ўтиш лозим эди. Тўсатдан эсган шамол тўлақинлар шовқинини ва денгиз исини олиб келарди.

Истироҳат боғидан чиқаверишда газеталар сотадиган дўконча бор. Мондо тўхтаб, суратли журнал танларди. У Аким ҳақида ҳикоя қилувчи журналларни кўрар ва ниҳоят Кит Кэрсон ҳақидаги ҳикояни сотиб оларди. Мондога ҳикоя қаҳрамони кийиб олган машҳур ингичка қайишли камзул ёқиб қолган ва шунинг учун у Кит Кэрсонни танлаган эди. Сўнгра Мондо суратли ҳикояни ўқиш учун ўриндиқ танларди. Бу иш осон эмасди, негаки ўриндиқда Кит Кэрсон воқеасини ўқиб беришга қодир бўлган кимса ҳам бўлиши талаб қилинади. Энг маъқул фурсат чошгоҳ пайти эди, чунки бу соатларда почтанинг истеъфога чиққан собиқ ходимларидан кимдир боғда зеркиб, тамаки тутатаётган бўларди. Ана шундай қариялардан бирортасини топгач, Мондо унинг ёнидан жой олар ва суратларни томоша қилган кўйи ҳикоя тинглади.

Қўлларини қовуштириб олган хинду қаршисида турган Кит Кэрсонга деди:

"Ўн ой ўтди. Халқимнинг силласи қурди. Аждодлар болтаси қавиб олинсин!"

Кит Кэрсон қўлини кўтарди.

"Ғавабинга қулоқ солма, Қутурган От. Яқинда адолат тантана қилади".

"Аллақачон фурсат ўтди, — деди Қутурган От. — Қара!"

У тепалик этагида йиғилиб турган жангчиларга ишора қилди.

"Халқим жуда узоқ кутди. Ховир жанг бошланади ва ҳамманш ҳалок бўласиз. Сен ҳам ўласан, Кит Кэрсон!"

Жангчилар Қутурган Отнинг буйруғини бажаришга киришадилар, бироқ Кит Кэрсон бир мушт уриб, улардан халос бўлади ва отига миниб қоча бошлайди:

"Мен қайтиб келаман ва адолатни қарор топтираман!"

Кит Кэрсон ҳақидаги ҳикояни эшитиб бўлиб, Мондо суратли журнални қайтариб олди ва қарияга миннатдорчилик билдирди.

"Хайр!" деди қария.

"Хайр!" деди Мондо ҳам.

Мондо денгининг ўртасига қараб кетган тўлқинтўсгич тўғон устида, тез юриб борарди. У қуёшдан қамашган кўзларини бир оз қисганича денгизга назар солди. Осмон ложувард, бирорта ҳам булут кўринмайди, тўлқинларда нур жилваланади.

Мондо тўлқинтўсгич сари олиб борадиган винадан пастга туша бошлади. У бу ерга келишни жуда ёқтирарди. Тошдан қурилган тўғон ниҳоятда узун бўлиб, четларига тўртбурчак қилиб бетон қўйилган. Этак қисмига маёқ ўрнатилган. Денгиз қушлари шамолга қарши учишар ва унга чап бераётиб, бола йиғисига ўкшаган товушда қичқиришар эди. Улар Мондонинг боши устида чарх уришиб, сочларига қанотларини теккизишар ва уни чақирришар эди. Мондо нон бўлакчаларини мумкин қадар баландроққа ирғита бошлар, денгиз қушлари хўракни уча туриб, илиб олар эди.

Мондо тўғон устида сайр қилишни ёқтирарди. У бир бетон бўғиндан

иккинчисига сакрар ва денгиздан кўз узмасди. Шамол унинг ўнг юзига урилаётганини, сочларини бир томонга қараб тўзғитаётганини ҳис қиларди. Шамол эсиб турганига қарамай, қуёш беаёв қиздирмоқда эди. Тўлқинлар тўғон этагига келиб урилар ва минглаб томчилар, қуёш нурини акс эттириб, осмонга сапчир эди.

Мондо вақти-вақти билан қирроққа қараб кўярди. Қирроқ узоқдаги оппоқ қутичалар териб қўйилган кўнғир йўлкани эслатарди. Уйларнинг ортида яшил ва кулранг адирлар кўзга ташланади. У ербу ердан кўкка ўрмалаётган ёнғин тутуни осмон юзидаги ғалати доғни ёдга солади. Бироқ аланганинг ўзи кўринмайди.

"Ўша томонларга бориб, бир кўриш керак", деди Мондо ўзига.

Унинг кўз ўнгига бўталар ва ёман дарахтларини ямлаб ютаётган ёнғин келди. Мондо йўл бўйларида тўхтаб турган ўт ўчирувчи машиналар ҳақида ҳам ўйлади, негаки у қизил рангли юк машиналарини жуда ёқтирарди.

Ғарб томонда бўлса, қизариб ботаётган қуёш акси сувга тушиб, денгиз ўт ичида қолгандек кўринарди. Мондо ёноғига тушаётган шафақ аксини ҳис қилганича индамай турди, кейин яна йўлида давом этди.

У тўғоннинг барча қисмларини яхши билар, уларни ярми сувда туриб, йўғон яғринларини офтобга тоблаб ётган жониворларга қиёс қиларди. Ушбу бетон яғринларга ғалати белгилар ўйиб туширилган, кўнғир, қизил доғлар, чиганоқлар ёпишиб қолганди. Тўғоннинг сувга тегиб турган қисмида денгиз ўтларидан ям-яшил гилам ҳосил бўлган ва унда оппоқ чиганоқли молюскалар гужгон ўйнар эди. Мондо тўғоннинг деярли ниҳоясида жойлашган бетон супани жуда яхши билар, ана шу жойни афзал кўрганидан, доимо унинг устида ўтирар эди. Супа бир оз қийшиқ, юзаси сийпаланавериб, силлиқ бўлиб қолганди. Мондо супа устига чордана қуриб ўтириб олар ва паст овозда у билан саломлашиб, сўз қотар эди. Баъзан болакай унга қизиқарли воқеаларни ҳикоя қилиб берар ва бу билан, шубҳасиз, ўзини обутар эди, акс ҳолда қаҳрамонимиз, албатта, зерикиб

қолган бўларди. Бола ўзи тирик деб тасаввур қилган тўронга саргу-
заштлар, кемалар, денгиз ҳақида ва турган гапки, у қутбдан бу
қутбга бамайлаҳотир сузиб юрадиган сут эмизувчилар ҳақида сўзларди.
Тўрон сукут сақлаган қўйи ва қимир этмай Мондонинг ҳикоясини
тингларди; ҳикоянинг унга ёқиб тушганига шубҳа қилмаса ҳам бўларди,
негаки айнан шу сабабли тўрон ювош ва беозор эди.

Мондо ўзи севган супа устида узоқ вақт қолар, денгида акс
этаётган қуёш нурларини томоша қилар ва тўлқинлар шовқинига
қулоқ солар эди. Вақт пешиндан ўтиб, қуёш нурлари қиядира бош-
лагач, бола юзини иссиқ супага қўйиб, бир оз ухлаб оларди.

Ана шундай кунларнинг бирида Мондо балиқчи Жордан билан
танишиб қолган эди. Ўшанда унинг қулоғига кимнингдир бетон супа
бўйлаб ташлаётган қадам товушлари эшитилди. Бола қочиб қолишга
тайёр бўлиб, сергак тортди, бироқ тепасида узун қармоқ кўтариб
олган, валик ёшлардаги кимсани кўриб, хотиржам бўлди. Балиқчи
қўшни супага жойлашиб бўлиб, Мондога "Бу ерда нима қиляпсан?"
дегандек дўстона қўл силкитди.

Кейин у қоп-қора сумкасидан турли хил чилвирлар ва илмоқлар-
ни ола бошлади. Мондо яқинроқ келиб, тайёргарлик ишларига разм
солди. Балиқчи Мондога хўракни илмоққа кийгизишни ва қармоқни
ипнинг узунлигига қараб, қандай қилиб иргитишни ўргатди. Кейин
унга қармоғини бериб қўйди, галтак ёрдамида ипни қандай қилиб,
қармоқ дастасини қайта ўрашни тушунтирди.

Мондога балиқчи Жордан жуда ёқиб қолди, негаки у боладан
ҳеч нарса сўрамади. Балиқчининг юзи офтоб тафтида қизарган,
ажинлар билан тўлиб кетган, икки кўзининг тим яшиллиги бўлса,
кишнинг ҳайратта соларди.

Балиқчи тўрон устида узоқ вақт, қуёш уфққа юз тутгунга қадар
қолди. Жордан кўп гапирмасди, афтидан балиқларни чўчитиб юбо-
ришни истамасди, бироқ ҳар сафар ўлжани илмоқдан чиқарганида
кулиб кўярди. У аниқ ва кескин ҳаракат билан балиқнинг оғзини
очар ва ўлжасини чарм сумкасига солиб кўярди.

Вақти-вақти билан Мондо хўрак ўрнида нишлатиш учун кул-ранг тусли денгиз қисқичбақаларини келтириб турди. Бола тўғоннинг тагига тушиб, денгиз ўтларини диққат билан кузатарди. Тўлқин қайтганида улардан қисқичбақалар чиқишар ва Мондо уларни тутиб олар эди. Балиқчи Жордан қисқичбақаларни бетон супа устига уриб майдалар ва занглаб кетган паккича билан кесар эди.

Кулларнинг бирида уларга яқин жойдан қоп-қора каттакон юк кемаси оҳиста сузиб ўтди.

"Номни нима экан?" деб сўради Мондо.

Балиқчи Жордан қўлни пешонасига қўйиб, кўзларини қисиб навар ташлади.

"Эритрея", деди у. Кейин ҳайрат билан: "Кўзларинг хирами?" деб сўради.

"Йўқ, – деди Мондо. – Мен ўқишни билмайман".

"Шундай дегин", деди Жордан.

Улар сузиб кетаётган кемага узоқ вақт тикилиб қолишди.

"Кеманинг номи нимани билдиради?" деб сўради Мондо.

"Эритреями? Давлатнинг номи, Африканинг қирғоғида, Қизил денгиз бўйида шундай мамлакат бор".

"Чиройли ном экан, – деди Мондо. – Гўзал мамлакат бўлса керак".

Мондо бир оз ўй суриб қолди.

"Унда денгиз нимага Қизил деб аталади?"

Балиқчи Жордан кулди:

"Ўша денгизни ростдан ҳам қизил деб ўйлаяпсанми?"

"Билмасам", деди Мондо.

"Чиндан ҳам кўёш ботаётганида денгиз қизариб кетади. Лекин денгизнинг бундай аталишига бир вақтлар унинг соҳилида яшаган одамлар сабаб бўлишган".

Мондо тобора узоқлашиб бораётган юк кемасига қаради.

"Ҳойнаҳой, у Африка томон кетяпти".

"Африка жуда узоқда, – деди Балиқчи Жордан. – У ер жазирама иссиқ, қуёш куйдирар даражада, денгиз буйлари ҳам саҳродан иборат".

"Пальмалар борми?"

"Ҳа, кейин узундан-узоқ қум соҳиллар ҳам бор. Кундузлари денгиз кўм-кўк бўлади. Балиқчиларнинг кичкина елканли қайиқлари соҳил буйлаб қишлоқдан қишлоққа қатнайдилар".

"Унда соҳилда ўтириб олиб, кемаларни томоша қилса бўларканда? Сояга жойлашиб оласан-да, денгиздаги кемалардан кўз узмай, ажойиб-ғаройиб воқеаларни тинглайсан".

"Эркаклар меҳнатдан бўшамайдилар, улар тўр ямайдилар, қайиқларнинг дарз кетган тумшукларига мис қоплайдилар. Болалар куруқ шох-шабба йиғиб келадилар ва қайиқларнинг ёриғини ямашда ишла-тиладиган мумни эритиш учун гулхан ёқадилар".

Балиқчи Жордан қармоғига қарамай қўйди. У ўзи ҳикоя қилаётган нарсаларни кўрмоқчидек, уфқдан кўз узмасди.

"Қизил денгизда акулалар ҳам борми?"

"Ҳа, бир-иккита акула доимо кемаларни кузатиб боради. Бироқ одамлар ўрганиб кетишган, бунга парво ҳам қилмайдилар".

"Акулаларни ёвуз дейдилар-ку?"

"Биласанми, улар тулқига ўхшайдилар. Акулалар денгизга ташланадиган овқат чиқитларининг, яна бирор нарсани ўмарининг пайида бўладилар. Лекин ёвуз эмаслар".

"Қизил денгиз деганлари роса катта бўлса керак", деди Мондо.

"Ҳа, жуда катта... Денгизнинг соҳилларида шаҳарлар, қалати номи портлар тўлиб ётибди... Баллул, Баравали, Дебба... Массаво деган каттакон, оппоқ шаҳар ҳам бор. Кемалар туну кун сузиб, денгиз соҳиллари буйлаб узоқларга борадилар. Шимолда улар Рас Касаргача ёки Нора архипелагидagi Дахлак Кабир ороллариғача, баъван эса, денгизнинг нариги томонидаги Фарасан ороллариғача қатнайди-лар".

Мондо ороллари ёқтириб қолди.

"Ҳа, ҳа, ороллар жуда кўп, қизил қояли ва қумлоқ соҳилли ороллар. Соҳилда бўлса, пальмалар ўсади!"

"Ёмғирлар фасли бошлангач, бўронлар эсади. Улар пальмаларни илдизи билан кўпориб, уйларнинг томларини учириб кетади".

"Кемалар ҳалокатга учраб турадимиз?"

"Йўқ, бўронда ҳеч ким денгизга чиқмайди. Бироқ бўрон узоқ давом этмайди.

Кичкинагина бир оролда бир балиқчи бутун оиласи билан истиқомат қилади. Улар соҳил бўйида пальма япроқларидан қурилган уйда яшайдилар. Балиқчининг катта ўғли сенга тенгдош бўлса керак. У отаси билан қайиққа ўтириб, денгизга тўр ташлайди. Тўр тортиб олинганда, балиққа лиқ тўла бўлади. Бола отаси билан қайиқда сузишни ёқтиради. У бақувват, елкан ёрдамида шамолдан фойдаланишни биледи. Ҳаво очиқ, денгиз сокин бўлганида, балиқчи бутун оиласини қайиққа ўтқазади ва улар кўшни ороллардаги қариндошларини кўргани борадилар. Оила кеч бўлганда уйга қайтади.

Қайиқ товуш чиқармай сузади. Қуёш ботар пайти бўлганидан Қизил денгиз қип-қизил рангда товланади".

Улар суҳбатлашар эканлар, "Эритрея" денгизда каттакон бурилиш ясаб бўлди. Йўл бошловчи кемача изига қайтар экан, юк кемасида хайрлашув маъносини билдирувчи қисқа сирена чалинди.

"Қачон ўзингиз ўша томонларга борасиз?"

"Африкага, Қизил денгизга демоқчимисан? – Балиқчи Жордан кулди. – Мен у ёқларга бора олмайман, ана шу тўғон устида қолишга мажбурман".

"Нега?"

Балиқчи дарров жавоб бера олмади.

"Негаки мен... Негаки мен кемаси йўқ денгизчиман".

Жордан қармоғига тикилганича жим қолди.

Қуёш ётоғига бош кўяёганида балиқчи Жордан қармоқ ипларини йиғиштириб, бетон супа устига қўйди ва чўнтагидан орасига

пишлақ кўйилган нон бўлагини олди. У ноннинг тенг ярмини Мондога берди ва икковлон денгида қуёш аксини томоша қилган кўйи тамадди қилишга тушдилар.

Қоронғи тушмасдан ётаржой масаласини ҳал қилиш учун Мондо кетишга ҳозирланди.

"Хайр!" деди Мондо.

"Хайр!" деди Жордан. Мондо бир ов нари кетгач, балиқчи унга қиқирди:

"Олдимга яна келгин! Сенга ўқишни ўргатиб қўйман. Бу қийин иш эмас".

Балиқчи Жордан тун кириб, маёқ ўзининг огоҳлантирувчи шуб-лаларини чор-атрофга ёйғунича овни давом эттирди.

Албатта, Мондо учун буларнинг ҳаммаси яхши эди, бироқ Чиялақандан вҳтиёт бўлиш лозим. Ҳар куни ерталаб, тонг ёриша бошлаганда, дарчаларига симдан тўсиқ кўйилган кулранг юк машинаси оҳиста, товуш чиқармай, шаҳар кўчаларини, пиёдалар юрадиган йўлакларни айланиб юради. Ҳали уйқудан уйғонмаган ва шудринг кўтарилмаган кўчалар бўйлаб, у йўқолиб қолган болалар ва дайди кучукларни қидиради.

Бу юк машинасини Мондо кунларнинг бирида денгиз бўйидаги пастқам маконидан чиқиб, боғни кесиб ўтаётганида кўрган эди. Машина ундан бир неча метр нарида тўхтаган ва бола зўрға бутанинг орқасига беркинишга улгурган эди. Мондо машинанинг орқа эшиги очилиб, ундан кулранг кийимли икки кишининг тушганини кўрган, уларнинг қўлларида иккита катта қоп ва арқон бор эди. Кулранг устбошдаги кишилар бутанинг ёнгинасидан ўтаётганларида Мондо уларнинг сўалларини эшитди.

"У анави томонга кетди".

"Сен уни кўрдингми?"

"Ҳа, у шу атрофда".

Кулранг кийимли кишилар икки томонга тарқалишди. Мондо бўлса, бутанинг орқасида деярли нафас ҳам олмай жим турарди. Бир

оз ўтгач, хириллашганга ўхшаган галати овоз қулоққа чалинди, кейин пастлашиб, жимлик чўкди. Бояги икки киши қайтиб келганларида, Мондо улар қопда ниманидир кўтариб келаётганларини пайқади. Улар қопни машинанинг орқасига иргитдилар ва Мондо этни жи-мирлатириб юборадиган финишини эшитди. Қопдаги нарса ит эди. Юк машинаси жойидан оҳиста кўзғалиб, дарахтлар ортида кўрин-май кетди. Ўша ердан ўтиб кетаётган бир одам эгаси йўқ итларни Чияпакан олиб кетишини айтди, у Мондога тикилиб қараб турди-да, уни кўрқитиб қўйиш учун, кулранг машина мактабга бормай юрган дайди болаларни ҳам олиб кетади, деб қўшиб қўйди. Ўшандан бери Мондо чор-атрофни, ҳатто орқасини ҳам кузатиб юрадиган бўлди.

Болалар мактабдан чиқадиган вақтда ёки байрамларда ўзига ҳеч нарса таҳдид қилмаслигини Мондо биларди. Эрталаблари ёки тун қоронғусида, кўчада одамлар сийраклашиб қолганида эҳтиёт бўлиш керак эди. Эҳтимол, шунинг учун бўлса керак, Мондо юганида итларга ўхшаб бир оз аланглаб юришни одат қилган.

Ана шундай кунларнинг бирида Мондо Лўли, Казак ва уларнинг эски ошнаси Дади билан танишиб қолди. Бу номлар уларга шаҳар аҳолиси томонидан берилган лақаблар эди, холос, негаки ҳеч ким уларнинг асл исмини билмасди. Лўли аслида лўли эмасди. Офтобда куйган бадани, тим қора сочлари ва қирғий бурни сабаб одамлар унга шундай деб лақаб қўйган эдилар. Яна унинг шаҳар четигаги майдон-да қантариб қўйилган эски Хотчикисс юк машинасида яшаши ва кўз бойловчилик билан кун кечириши ҳам лўли лақабини олишига сабаб бўлган. Казакка келсак, у галати одам бўлиб, узуккун мўйна телпак-ни бошидан қўймаганидан айниққа ўхшарди. У қаҳвахоналарнинг олдида асосан оқшомлари аккордеон чаларди, кундузлари бўлса, доимо маст бўларди.

Уларнинг орасида Мондога энг маъқули қария Дади эди. Бола уни пляжда, бир парча газет қогози устида ўтирган ҳолида учратган эди. Қария ён-атрофидан ўтиб юрган одамларга парво ҳам қилмай,

қуёш тафтига ўзини тутиб ўтирарди. Мондонни қария Дадининг ёнида бир парча қоғоз устига қўйилган, ён-веридан тешиклар очилган сариқ рангли кичкина картон жомадон, айниқса, ўзига жалб қилди. Дадининг қиёфаси хотиржам ва сокин бўлиб, бола ундан асло ҳадиксирамади. У жомадонга яқинроқ келиб, назар солди ва Дадидан:

"Унинг ичида нима бор?" деб сўради.

Қария мудроқ кўзларини очди. Ҳеч нарса демасдан, жомадоннинг тиззасига қўйиб, қопқоғини сал кўтарди. Дади мийиғида сириқ кулганича кўлларини жомадон ичига солди ва ундан бир жуфт кабутар олди.

"Улар жуда чиройли экан, — деди Мондо. — Кабутарларга от қўйганмиш?"

Дади кабутарларнинг қанотларини силади ва уларни юзига яқин келтириб:

"Бунисининг оти Пилу, шеригига эса Зов деб исм қўйганман", деди.

Қария Дади кабутарларни кўлларида тутиб уради ва уларни юзига аста босиб эркалар эди. Нам ва очиқ кўзлари яхши кўрмаганидан гўё узоқдан назар солаётганга ўхшарди.

Мондо қушларнинг бошини оҳиста силади. Қуёш нурлари кабутарларнинг кўзларини қамаштираётганидан уларнинг жомадонга қайтиб киргилари келди. Дади нималарнидир шивирлаб, қушларни тинчлатириди ва яна жойига солиб қўйди.

"Улар жуда чиройли экан", деб такрорлади Мондо. Қария Дади яна кўзларини юмиб, газета парчасининг устида ўтирган қўйи мудрашга ҳозирланди, болакай бўлса, у ердан жўнаб қолди.

Қоронғи тушди. Мондо Дадини кўриш умидида томоша майдонига йўл олди. Қария майдонда Лўли ва Казак билан томоша кўрсатишга тайёргарлик кўраётганди, тўғрироғи у бир чеккада сариқ жомадони билан ўтирар, Лўли банжо чалар, Казак бўлса, баланд овоз билан бекорчиларни томошага чақирар эди. Лўли бармоқлари-

нинг ҳаракатига кўзларини тикканича шўх куй чалар ва хиргойи қилар эди. Унинг қорамтир юзиди чироқларнинг шуъласи акс этарди.

Мондо томошабинларнинг биринчи қаторидан жой олди ва Дади билан саломлашди. Бу орада Лўли томошани бошлаб юборди. У одамларнинг кўз ўнгида фавқулодда тезлик билан юмиқ мушти орасидан турли рангдаги рўмолчаларни суғуриб ола бошлади. Ҳарир рўмолчалар ерга тушар ва Мондо уларни йиғиштириш билан овора эди. Бу унинг вазифасига кирарди. Шундан кейин Лўли мушти орасидан турли ғалати буюмлар – калитлар, узуклар, қаламлар, суратлар, теннис шарчалари ва ҳатто ёниб турган сигаретларни олиб, одамларга тарқата бошлади. У шунчалар тез ишлардики, одамлар унинг кўл ҳаракатларини илғаб олишга улгурмасдилар. Томошабинлар мамнун бўлиб кулишар ва қарсак чалишар эди.

Ерга майда тангалар келиб туша бошлади.

"Болакай, – деди Лўли, – тангаларни йиғиштиришиб юбор".

Лўли кўлига тухумни олиб, уни қизил катакли рўмолчага ўради, кейин бир лаҳза жим қолди.

"Диқ-қат!"

Унинг кўллари қарсак чалди. Лўли рўмолчани очди, тухум ғойиб бўлган эди. Томошабинлар қаттиқроқ чапак чалдилар, Мондо эса тангаларни йиғиштириб, темир қутичага солишда давом этди.

Тангалар тамом бўлгач, бола яна чўққайиб ўтириб, Лўлининг кўлларини кузата бошлади. Унинг кўллари гўё алоҳида жонли мавжудотдек тез ҳаракат қилмоқда эди. Лўли юмуқ мушти орасидан яна тухумлар чиқарар ва иккинчи кўли билан уларни ёпиб, кўздан йўқотар эди. Ҳар сафар навбатдаги тухум ғойиб бўлганида, у Мондога кўзини қисиб кўярди.

"Хўп! Хўп!"

Аммо Лўлининг ёнг чиройли томошасига энди навбат келди: унинг кўлларида алақандай йўл билан иккита оппоқ тухум пайдо бўлди. Лўли уларни қизил ва оқ рангли каттагина рўмолаарга ўради,

кейин кўллариини ёйди ва бир лаҳза жим қолди. Ҳамма нафасини ичига ютиб, унга тикилиб турарди.

"Диқ-қат!"

Лўли кафлларини пастга қаратди, рўмоллар ечилиб, ичидан икки та оқ кабутар учиб чиқди. Улар афсунгарнинг бошида чарх урган қария Дадининг елкасига кўндилар.

Томошабинлар:

"О-о!" деб завқландилар. Улар қаттиқ қарсақ чалиб, тангаларни ёмғирдек ёрдирдилар.

Томоша тутагач, Лўли егулик ва шарбат келтирди. Ҳаммалар қария Хотчқисснинг зинасидан жой олдилар.

"Менга яхшигина ёрдам бердинг, кичкинтой", деди Лўли Мондога.

"У сенинг ўғлингми, Лўли?" деб сўради Казак баланд овозда шарбатини симирар экан.

"Йўқ, Мондо менинг дўстим".

"Ундай бўлса, соғ бўл, дўстим Мондо!"

Казак бир оз сарҳуш кўринарди.

"Куй чалишни биласанми?"

"Йўқ, жаноб", деди Мондо.

Казак қаҳ қаҳ уриб кула кетди.

"Йўқ, жаноб! Йўқ, жаноб!" дея қайтарарди у кулги аралаш бироқ Мондо нима уни кулдираётганига тушунай турарди.

Шундан кейин Казак кичкина аккордеонини олди-да, чала бош лади. У чалаётган нарсани куй деб бўлмасди, асбобдан қалати, биқ маромдаги оҳанглар таралар, улар бир кўтарилиб, бир пастга тушар дам тезлашиб, дам секинлашар эди. Казак оёқларини ерга уриб-уриқ мусиқа чалар ва бир хил бўғинларни қайтарганича хирилдоқ овозда куйларди.

"Ай, ай, яйя, яйя, айяя, айяя, яйя, яйя, айяя, ай, ай!" У аккордеонини чалиб куйлар ва чайқалар эди. Шу топда у Мондога қиндан ҳам каттакон айиққа ўхшаб кўриниб кетди.

Ўткинчилар томоша учун бир зумга тўхташар ва кулиб йўлларида давом эттишарди.

Кеч тушиб, тун қоронғиси борлиқни қоплагач, у мусиқа чалишни бас қилди. Казак ва Лўли юк машинасининг зинасига ўтириб олиб қопқора, ўткир тамаки тутатишди ва пиво ича туриб, суҳбатларини давом эттиришди. Мондо уларнинг увуқ-юлуқ гапларини, уруш ва саёҳат хотираларини яхши англамасди. Суҳбатта ора-сира Дади ҳам аралашиб кўярди. Ана шундай кезларда Мондо уларга кулоқ тутарди, негаки гап қушлар, оддий ва хат ташувчи кабутарлар ҳақида борарди. Дади ширали ва паст оҳангда, бир ов ҳовлиқиброқ далалар узра узоқ вақт учадиган қушлар, уларнинг қанотлари остида айланаётган замин коптоғи, буралиб-буралиб оқувчи дарёлар, қоп-қора лентага ўхшаган йўлларнинг чеккаларига экилган буталар, қизил ва кулранг томли уйлар, турли рангларда товланувчи далалар ўраб олган фермалар, ўтлоқлар, адирлар, бир уюм тошдек кўринадиган тоғлар ҳақида сўзларди. Қария қушларнинг қандай қилиб уйларини топиб келишлари, табиат манзараларидан харита ўрнида фойдаланишлари ёки денгизчилар ва учувчилар мисол юлдузларни мўлжалга олиб, йўл топишларини ҳикоя қиларди. Хат ташувчи кабутарларнинг уйчалари минораларни эслатар, фақат уларда ёшиқлар бўлмай, нақ томининг тагида дарчалар қолдирилади. Қушлар исиганида миноралар томонидан ёшитилаётган "ғув-ғув" товушлари қушларнинг қайтиб келганларидан дарак беради.

Мондо Дадининг сўзларига кулоқ тутар ва сигареталарнинг чўғига навар солиб ўтирарди. Майдон атрофида автомобиллар оқаётган сув мисоли товушсиз бурилиш ясар, уйларнинг чироқлари бирин-кетин ўчишга бошлаган эди. Мондо уйқуси келганидан кўзлари юмилиб бораётганини ҳис қилди. Лўли уни юк машинасининг орқа ўриндиғига ётқизиб кўйди, бола тунни шу ерда ўтказадиган бўлди. Дади уйига жўнади. Лўли ва Казак бўлса, уйқута ётмадилар. Улар тун бўйи "қария" Хотчикиссининг зинасида суҳбат қуриб, тамаки тутатиб ўтказишга човландилар.

Мондо ушбу машғулотни жуда ёқтирарди: у пляжда, тиззаларини кучоқлаган кўйи ўтириб олиб, қуёш чиқишини томоша қиларди. Соат тўртдан элик дақиқа ўтганида, денгиз устидаги икки-уч булут парчасини ҳисобга олмаганда, осмон мусатфо ва кулранг тус оларди. Қуёш бирданига пайдо бўлмасди, бироқ Мондо унинг ҳовир, уфқнинг нариги томонидан аста аланга олаётган машғалдек чиқиб келишини ич-ичидан ҳис қиларди. Даставвал уфқда секин катталашиб борадиган новик шафақ пайдо бўлар, кейин ўтирган жойингизда енгил титроқ пайдо бўлганини ва ушбу титроқ гўё безовта бўлаётган уфқни ҳам тебратаётганини ҳис қиласиз. Кейин сув узра гардиш пайдо бўлади. Унинг нурлари кўзингизни қамаштиради, денгиз ҳам, ер ҳам бир хил тусда товланади. Бир лаҳзадан сўнг ранглар бир-бирларидан ажраладилар, соялар пайдо бўлади. Бироқ шаҳардаги чироқлар ҳали ўчмайди. Уларнинг нурсиз, хира тортган ёдулари бошланаётган янги кунга нишонмаслик аломатидек кўринади.

Мондо денгиз узра кўтарилаётган қуёшни кузатишда давом этди. У ўзича хиргойи қилар, боши ва гавдасини Кавакнинг қўшиғига мос равишда тебратарди:

"Айяйя, яйя, яйяйя, яйя..."

Денгиз устида чарқ ураётган бир-иккита балиқчи қушларни ҳисобга олмаганда, пляжда ҳеч ким йўқ эди. Сув тип-тиник, кулранг, ложувард ва қизғиш, унинг тагидаги тошлар эса оппоқ эди.

Мондо денгиз ости мамлакати, балиқлар ва қисқичбақалар учун ҳам кун ёришаётгани ҳақида ўйлади. Ким билсин, балки сувнинг тагида ҳам ер устидагига ўхшаб борлиқ аввал қизариб, кейин ёришаётгандир? Балиқлар ўзларининг кўзгута ўхшаш осмонлари остида уйронар ва аста тебранишарди. Улар қуёшнинг минглаб ўйноқи жилвалари орасида бахтиёр эди. Ҳатто денгиз отлари ҳам сув ўтларининг поялари бўйлаб юқори кўтарилиб, янги кунни ёрушига ошиқарди. Чингоқлар бўлса, куннинг ёруғидан баҳраманд бўлиш учун қопқоқчаларини бир оз очиб қўйган эдилар. Мондо ана шулар ҳақида ўйлар ва қуёш нурида учқунлар

сачратиб соҳилдаги тошлар устига ёпирилаётган сокин тўлқинларни кузатар эди.

Куёш бир оз кўтарилгач, Мондо совуқ қотиб ўрнидан турди. У кийимларини ечди. Денгизнинг суви ҳавога қараганда ёқимлироқ ва илиқроқ эди ва Мондо елкасига қадар сувга кирди. У бошини сувга тикиб, денгиз тагини кўриш ниятида кўзларини очди. Бола баданига урилаётган тўлқинларнинг майин шивирлашларини ҳис қилди. Бу шундай оҳанг эдики, ер ювида уни ҳис қилолмайсиз.

Мондо узоқ чўмилди, унинг бармоқлари оқариб, тиззаларига титроқ кирди. Шундагина у соҳилга чиқиб, йўл четига қурилган тўсиққа орқа ўтириб ўтирди ва куёш ҳарорати баданига тарқашини кутиб, кўзларини юмди.

Шаҳар ортидаги адирлар қўл чўзгудек яқин кўринарди. Куёш нурлари дарахтлар ва оппоқ виллаларни ёритди. Мондо яна:

"Бир бориб ўша ерларни кўриб келишим керак", деди.

Кейин у кийиниб, пляжни тарк этди.

Бутун байрам, Чяпақандан кўрқмаса ҳам бўлаверади. Байрам кунлари итлар ҳам, болалар ҳам кўчаларда бемалол дайдиб юра оладилар.

Ёмони шуки, ҳаммаёқ берк бўлади. Фермерлар сабзавотларни сотиш учун олиб келмайдилар, нон дўконларининг панжара тўсиқлари ҳам кўтарилмайди. Мондонинг қорни очди. У Қор Бўғирсоқ лақабли кишининг дўкони ёнидан ўтаётиб, ванилинли музқаймоқ сотиб олди ва кўчалар бўйлаб борар экан, уни ялай кетди.

Куёш энди йўлкаларни ҳам яхшигина ёрита бошлаган эди, лекин ҳали одамлар кўринмасди. Чарчаган бўлишса керак. Ора-сира йўловчи ўтиб қолар ва Мондо унга салом берар эди. Бироқ сочлари ва киприкларига денгиз туви оппоқ бўлиб ёпишиб қолган, юви офтобда қорайган Мондога кишилар ҳайратланиб қарашарди. Ким билсин, балки уни гадей деб гумон қилишаёттандир?

Бола музқаймоғини ялашдан тўхтамай, дўконларнинг витринала-

рини томоша қиларди. Пештахталардан бирида чироқ ёқиб қўйилган бўлиб, унда қизил ёрочдан ясалган, гулдор чойшаб тўшалган ва ёстиқлар қўйилган катта каравот бор эди, гўё ҳозир кимдир кирадия уйкуга кетади. Сал нарироқда оппоқ ошхона плиталари қўйилган эди. Уларнинг ёнида бўлса, қовуриш дастгоҳида қороадан ясалган товуқ аста айланарди. Буларнинг ҳаммаси қизиқ эди. Бола дўконлардан бирининг эшиги тагида суратли журнал топиб олди ва уни томоша қилиш учун курсига ўтирди.

Суратларда чиройли, оқбадан хоним ошхона юмушларини бажараётгани ва болалари билан ўйнаётгани тасвирланган эди. Ҳикоя узундан-узоқ эди. Мондо суратларнинг ранглари аралашиб кетадиган даражада журнални кўзларига яқинлаштириб, баланд овозда мутолаа қила кетди.

"Боланинг оти Жак, қизчаники бўлса, Камилла. Уларнинг онаси ошхонада мазали нарсалар тайёрламоқда, ном, қовурилган товуқ, пирожнийлар. Онаси болаларидан сўраяпти: Бугун нима мазали нарса егингиз келяпти? Бизга қулупнайли катта торт пишириб беринг, деди Жак. Бироқ онаси қулупнай қолмаганини, фақат олмалар борлигини айтди. Шунда Камилла ва Жак олмаларни артиб, майда қилиб тўрадилар. Оналари эса, торт пиширди. Она тортни плитанинг тандири ичига қўйди. Уйни хушбўй ҳид тугиб кетди. Торт тайёр бўлгач, она уни стол устига қўйиб, бўлакларга кесди. Жак ва Камилла иссиқ какао билан каттагина торт бўлагини еб олишди. Кейин улар, ҳеч қачон бундай мазали торт емаган эдик, дейишди".

Ҳикояни "ўқиб" бўлиб, кейин яна ўқиш учун журнални боғдаги буталардан бирининг тагига беркитди. У яна бошқа бир, масалан, жунглилик Аким ҳақидаги суратли журнални сотиб олгиси келдию, газета-журналлар дўкончаси ёпиқ эди.

Боғнинг ўртасида Мондо скамейка устида ухлаб ётган нафақадаги собиқ почта хизматчиларидан бирини кўриб қолди. Пензионер-

нинг ёнида скамейканинг устида варақлари очилган газета ва шляпа бор эди.

Қуёш баландроқ кўтарилиб, ёруғи кўзни у қадар қамаштирмай кўйди. Машиналар сигналларини чалиб кўчаларни тўлдириб ҳаракатлана бошладилар. Боянинг нариги бурчагида чиқаверишда кичкина болакай қизна рангли уч гилдиракли велосипедини ўйнаётган эди.

Монда унинг ёнига борди:

"Сеникими?" сўради у боладан.

"Ҳа", деди болакай.

"Битта учсам майлими?"

"Йўқ! Йўқ! Жўна бу ердан!"

"Велосипедингнинг номи нима?"

Болакай индамай бошини қуйи солди, кейин тезгина:

"Мини", деди.

"Велосипединг жуда чиройли экан", деди Мондо.

У яна қизил рамали, эгари қора, рули ҳамда қанотлари оқ хром билан қопланган велосипедга қаради. Ҳатто бир-икки марта кўнги-роқчасини ҳам чалиб кўрди, бироқ эгаси Мондонини нари сурди-да, велосипедини ҳайдаб кетди.

Бовор майдонида одам кўп эмасди. Одамлар майда гуруҳларга бўлиниб, черков сари боришар ёки денгиз бўйида сайр қилиб юришар эди. Мондо айнан шундай байрам кунларида: "Мени ўғил қилиб олмайсизми?" деб савол беришга лойиқ одамни учратишни жуда истаган бўларди.

Бироқ айнан шундай кунларда, вақтимол, ҳеч ким унинг бу саволга аҳамият бермаган бўларди.

Мондо кўп қаватли уйларнинг йўлакларига шунчаки, тахминан бош суқиб кўрди. У почта қутиларини, ёнғинга қарши бурчакларни томоша қилди. Маълум вақт ўтиб, ўзи ўчиб қоладиган йўлак чироқларининг тутмаларини босиб уларнинг соатдонлари овозига қулоқ солди. Йўлакларнинг охирида ялтироқ ёрочдан ишланган пиллапоя зиналари кўзга ташланади. Унинг ёнида четларига ўйма ганчдан гул туширилган каттакон кўзгу ҳам бор эди. Мондо лифтга кириб, бир

айланмоқчи бўлди, бироқ ёш болаларга лифтда ўйнаш мумкин эмаслигини ўйлаб, фикрдан қайтди.

Бинога ёшгина аёл кириб келди. Унинг кўнгири сочлари турмактанган, ўзи бўлса оппоқ ҳаридан кенгина кўйлак кийган эди. Ундам ёқимли ис таралаётганди.

Эшик тарвақасининг ортида турган Мондони кўриб, аёл чўчиб тушди.

"Сенга нима керак?"

"Сиз билан лифтга кирсам майлими?"

Аёл ёқимли жилмайди.

"Бўлмасам-чи, юрақол"

Лифт денгиздаги қайиқ мисол бир оёқ лопиллаб, ҳаракатга келди.

"Қаёққа кетяпсан?"

"Энг юқори қаватга".

"Олтинчидами? Мен ҳам ўша қаватда тураман".

Лифт охишта ҳаракат қиларди. Мондо ойна ортидан пастда қолаётган қаватларни кузатди. Эшиклар зирилларди ва ҳар бир қаватдан ўтилаётганда ғалати тақиллаш эшитилиб турди. Лифт кабинасида симларнинг шувиллашлари ҳам эшитилди.

"Шу ерда яшайсанми?"

Аёл Мондога қияқиқсиниб навар солди.

"Йўқ, хоним".

"Дўстингни кўргани келяпсанми?"

"Йўқ, хоним, мен сайр қилиб юрибман".

"А?"

Аёл ҳамон Мондога тикилиб турарди. Унинг кўзалари катта-катта, меҳрибон ва бир оёқ нам эди. У сумкачасини очиб, ялтироқ китой қоровга ўралган конфет олди ва Мондога узатди.

Мондо ҳамон аста-секин орқада қолаётган қаватларни кузатмоқда эди.

"Тайёрага ўхшаб баландга чиқяпмиз", деди у.

"Тайёрага чиқиб кўрганмисан?"

"Йўқ, хоним, ҳали чиққанымча йўқ. Лекин роса маава бўлса керак".

Аёл мийиғида кулди.

"Ҳар ҳолда у лифтдан тезроқ юради, билсанг!"

"Баландроқ ҳамми?"

"Ҳа, анчагина баланд!"

Лифт бир силтаниб, инграб тўхтади. Аёл ундан чиқишга ҳозирланди.

"Тушасанми?"

"Йўқ, — деди Мондо, — ҳозироқ пастга қайтиб тушаман".

"Шундай дегин. Ўзинг биласан. Қайтиб тушиш учун охириг тугмадан аввалгисини босасан. Эҳтиёт бўл, қизил тугмага тега кўрма, бу фавкулудда ҳолат тугмаси".

Эшикни ёпаётиб, аёл яна жилмайди.

"Саёҳатинг хайрли бўлсин!"

"Кўришгунча!" деди Мондо.

Кўчага чиққач, Мондо куёшнинг деярли пешин вақтидагидек тиккага келганини кўрди. Тонгдан оқшомгача кунлар тез ўтади. Агар эҳтиёт бўлмасангиз, улар бундан ҳам тез ўтиб кетиши мумкин. Шунинг учун инсонлар доимо шюшадилар. Улар куёш боттунга қадар ҳамма ишларини қилиб олиш учун шюшадилар.

Пешин пайтлари одамлар шаҳар кўчалари бўйлаб катта-катта қадамлар ташлаб юрадилар. Улар уйларидан чиқадилар, автомобилларига ўтириб, эшикларни қарсиллатиб ёпадилар. Мондонинг уларга: "Тўхтанглар! Мени ҳам олиб кетинглар!" дегиси келади. Лекин ҳеч ким унга эътибор қилмайди.

Юраги ўта тез ва қаттиқ ураётгани сабаб, бола бурчак-бурчакларда тўхтаб, нафас ростларди. Кўлларини қовуштириб, жим турар ва кўчани тўлдириб юрган оқимни кузатар эди. Одамларнинг қиёфаларида эрталабки ҳорғинлик у қадар сезилмасди. Улар пошналарини ерга қаттиқ-қаттиқ уриб, тез юришар, баланд овозда сўзлашар ва қаҳ-қаҳ уриб кулишар эди.

Одамлар оқимининг ўртасида қадди букилган қари бир аёл ҳеч кимга эътибор қилмай йўлка бўйлаб одимламоқда эди. Унинг озиқ-овқатлар билан тўла ва оғир сумкаси ҳар қадамда ерга урилиб-суриларди. Мондо аёлга яқинлашиб, сумкани кўтаришга ёрдам бермоқчи бўлди.

У аёлнинг ҳарсиллаб нафас олаётганини ва нафаси елкасига тегаётганини ҳис қилиб борарди.

Аёл кулранг уйнинг эшиги олдида тўхтади. Мондо сумкани кўтаришиб, винадан юқорига кўтарилди. Эҳтимол, қари аёл унга бувиси ёки холаси бўлиб кўрингандир, нима бўлганда ҳам бола кампирга индамади, негаки унинг қулоғи яхши эшитмасди.

Аёл тўртинчи қаватдаги эшиклардан бирининг олдида тўхтаб, очди ва ичкарига кирди. Кейин ошхонасига ўтиб, бир бўлак хушбўй нон кесиб чиқди. У нонни болага узатаётганида, бола аёлнинг қўли қаттиқ титраётганини сизди. Аёл худди шундай титроқ овозда:

“Яратган сени ўз паноҳида асрасин”, деди.

Кўчага чиқиб, бир оз юргач, Мондо ўзининг ҳаддан ортиқ кичкина бўлиб қолаётганини сизди. У деворга ёпишиброқ юриб борар, атрофидаги одамлар ёса, баҳайбат дарахтларга, уларнинг ювлари кўп қаватли уйларнинг балконларига ўхшаб қолаётган эди. Мондо улкан қадамлар ташлаётган ана шу паҳлавонлар оралаб, пилдираганича борарди. У нўхот гулли баҳайбат кўйлак кийган, черков минораларидан ҳам новча аёллардан, оқ кўйлак, мовий костюм кийиб олган қоялардек улкан кишилардан ўзини олиб қочиншга ҳаракат қилиб кўрди. Эҳтимол, нарсаларни катта, сояларни кичик қилиб кўрсатадиган куннинг ёруғи туфайли болага ҳамма нарса шундай кўрингандир.

Мондо одамлар орасида борар ва ким пастга қарасагина, уни кўрган бўлар эди. Кўчаларни кесиб ўтишдаги хавотирни ҳисобга олмаса, унда кўрқувдан асар ҳам йўқ эди. Шаҳар ичида, борлар кўйнида, денгиз соҳилида бола кимидир мудом изларди. У ким-

ни ва нимага излаётганини ўзи ҳам яхши билмасди, лекин ким-нидир, унга соддагина қилиб ва тезгина:

"Мени ўғил қилиб олмайсилами?" дейиш ва ўша заҳотиёқ суҳбат-дошининг қўзларида жавоб аксини кўриш учун изларди.

Тахминан, ана шу кезларда, тунлар иссиқ ва узун, кунлар ажойиб ўтаётган бир фаслда Мондо Ти Шинни учратиб қолди. Мондо тўғон остонасидаги тунги қароргоҳидан ташқарига чиқди. Соҳилдан илиқ, сочларни типпа-тик қилиб қўядиган, пробка дарахтларининг ёниб кетишларига сабаб бўладиган қуруқ шабода ёсмоқда эди. Адрлар устида, шаҳарнинг ортида Мондо куюқ ва оппоқ тутун чиқаётганини ҳамда кўк сари кўтарилаётганини кўрди.

Мондо бир лаҳза қуёш нури тушиб турган адирларга тикилиб қолди, кейин улар сари олиб борадиган йўлдан юра бошлади. Йўл эгри-бугри бўлиб, тобора кенг бетон супачаларидан иборат вина-поёга ўхшаб бораётган эди.

Йўлнинг икки четида сарғайиб кетган барглар ва қоғоз чиқитлари билан тўлдирилган ариқлар бор эди.

Мондога пиллапоялардан кўтарилиш ёқиб қолди. У адир ора-лаб, буралиб-буралиб кетган йўлдан гўё шунчаки сайр қилиб юрган одамдек шошмасдан одимлар эди. Йўл бўйида устки қисмига синиқ шиша парчалари ўрнатилган баланд тош деворлар қурилган бўлиб, қасрга келиб қолганини киши билолмасди. Мондо ариқчаларнинг ичида арзигулик бирор нима учраб қолармикан, деган ўйда узоқ вақт пиллапоялар бўйлаб юқори одимлади. Унга гоҳо чақа пуллар, занглаган миҳ, суратли қоғоз, гоҳо фалати мева чиқитлари учраб турди.

Бола қанчалар юқори кўтарилса, уйлари қутичаларга ўхшаб қолаётган, қизил ва мовий ранг автомобиллар тўғри кўчаларини тўлдириб ҳаракат қилаётган шаҳар шунчалар кафтдек якқол кўринарди. Баландлик этагида денгиз ястаниб ётар ва офтоб нурларида бир парча кумушдек товланар эди. Ана шуларнинг ҳаммасини томоша қилиш учун Мондо вақти-вақти билан орқасига ўгирилар ва

дарахтларнинг шохлари, виллаларнинг деворлари орасидан пастта назар ташлар эди.

Бетон ариқ ичида занглаб кетган консерва қутисидagi гўшт қолдиқларини тушираётган чипор мушукдан бошқа ҳеч жон кўринмасди пиллапоёда. Мушук қулоқларини тушириб, гавдасини букди ва сапсарик кўзларининг думалоқ қорачиқлари билан Мондога тикилди.

Мондо индамай унинг ёнидан ўтиб кетди. Муолишга етиб, бурилиб кетмагунча мушук ундан кўз узмай турганини бола бутун вужуди билан ҳис қилди.

Мондо ҳеч бир товуш чиқармасдан кўтарилаётганди. У ерга тушиб ётган шох-шабба, уруғлардан аҳтиёт бўлиб оҳисталик билан қадам ташлар, соядек товушсиз илгарилаб борар эди.

Зинани оқилона қурилган деб бўлмасди. Гоҳо унинг пиллапоёлари майда ва тик бўлиб, юқорига кескин кўтарилар ва кишининг силласини қуритар, гоҳо у хусусий чорбоғлар ва уйлар оралаб ўта чўзилиб кетган эди. Баъзан бўлса, зинапоя пастта қараб кетаётгандек туюларди.

Мондо шошмас эди. У ҳам бурилиб-бурилиб илгарилар, ариқнинг ичига кўз ташлаш ёки дарахтларнинг баргини узиб олиш мақсадида тўхтарди. Мурч дарахтининг баргини юлиб олиб, бармоқлари билан эвгиллади ва бурни, кўзларини ачитиб ҳидлади. Кейин марварид гулни узиб олди ва япроқлари тагидаги лавзатли тонгги шудринг томчисини ялади. Ажриқ ўтининг япроғини лабларига ёпиштириб, мусиқа ҳам чалиб кўрди.

Мондога адирлар оралаб, ана шундай ёлғиз юриш хуш ёқаётган эди. У қанчалар юқори кўтарилса, куёшнинг ёғдуси шунчалар сарғаяр, ўсимликларнинг барглари ва эски деворларнинг тошлари орасидан сивиб чиқаётгандек илиқ ва жозибадор эди. Ёғду кун давомида ерга сингган ва энди ер уни қайта узатар, ҳароратини атрофга таратар ва булутларни катта қилиб кўрсатар эди.

Тепаликда ҳеч ким йўқ эди. Албатта, бир томондан куннинг яқунланаётгани бунга сабаб бўлса, иккинчи томондан ушбу даҳа

қисман хувиллаб қолган, виллалар дарахтлар орасида қолиб кетган эди. Йўқ, уларни асло ғамгин кўринарди, деб бўлмасди, занглаб кетган панжаралар ва бўёғи кўчган, зич ёпилмаган дарпардалар уйларни кўпроқ мудроқ босгандек кўрсатарди.

Мондо дарахтлардаги қушларнинг овозларига, шох-шаббаларнинг шамолда қирсиллашларига қулоқ солди. Айниқса, қандайдир бир чигиртканинг овози уни ҳайратта солди, у гўё Мондо билан баробар ҳаракат қилаётгандек тиним билмай, ҳар томондан чириллаётган эди. Баъван чириллаш узоқлашаётгандек туюлар, баъван эса, шунчалар яқинлашардики, Мондо уни кўриш умидида ўтирилиб қарарди. Бироқ чириллаш узоқлашар, кейин унинг олдида ёки бош томонида, девор устида пайдо бўлар эди. Мондо ҳам ўтларнинг япроғи ёрдамида ҳуштак чалиб, уни ўзи томон чорларди. Бироқ чигиртка ўзини кўрсатмади, беркинган жойини ошкор қилишни хоҳламади.

Кун ниҳоятда қизиб кетганидан, адирнинг қоқ тепасида бир неча булутлар пайдо бўлган эди. Улар эринчоқлик билан шимол томон сувишарди. Булутлар қуёшга яқин жойдан ўтаётганларида Мондо юзига соя тушаётганини ҳис қилди. Ранглар ўзгарар, қимирлар, сариқ ёғду дам ёниб, дам ўчарди.

Адринг ёнг тепасига чиқишни Мондо анчадан бери дилига тугиб юрарди. У соҳилдаги яширин маконидан туриб дарахтларга бурканган, виллаларнинг деворларини ёритиб, осмонга нур таратаётган ёғду тушиб турган тепаликни жуда кўп қуватган эди. Ҳа, айнан ана шунинг учун, пиллапояли йўл осмон ва ёғду сари олиб борадигандек кўрингани учун Мондо тепаликка чиқишни орзу қилиб келганди. Денганининг баланд қирроғига, нақ булутлар ёнига жойлашган тепалик чиндан ҳам жозибадор эди. Мондо уни эрталаблари, ҳали у гира-шира ва узоқда бўлиб кўринадиган кезлари ҳам, оқшомлари ҳам ва ҳатто у электр чироқларининг ёғдусини таратадиган тунлари ҳам узоқ вақт қуватган эди. Мана энди болакай уни забт этаётганидан қувонарди.

Уюм-уюм сарғайган барғлар орасидаги, деворлар устидаги калтакесаклар ура қочдилар. Мондо уларни тутиб олиш учун сеадирмай, товуш чиқармай яқинлаштишга уриниб кўрди, аммо жониворлар уни пайқаб қолиб, девор ёриқларига кириб бекинишга шюшилдилар.

Мондо бир муддат ҳуштак чалиб, саламандрларни чақирди. У биттагина калтакесак бўлса ҳам, тутиб олишни жуда хоҳлаётган эди. Боланинг назарида калтакесакни чўнтагига солиш, боқиш ва у билан сайр қилиш мумкиндек туюлди. Унга пашшалар тутиб едираман, кейин соҳилда ёки тўғон устида офтобда ўтирганимда у чўнтагимдан чиқиб, елкамга миниб олади. Елкамда у қимирламай ўтириб, томоғини шиширади, негаки саламандрлар ухлаётганларида томоқлари қимирлаб туради, деб ўйларди Мондо.

Бир мунча вақт ўтиб, Мондо Олтин Ёрдули Уйнинг эшиги олдига келиб қолди. Мондо ушбу жойга биринчи марта қадам қўйганида уни шундай деб атаган эди. Бу уй итальянча қадимий гўзал уй бўлиб, деворлари тўқ сариқ рангдаги ганч билан қопланган, баланд ромларининг табақалари чиришга бошлаган, айвонни эса, ҳосил тугмаган ток дарахти эгаллаб олган эди. Уйнинг атрофидаги боғ у қадар катта бўлмаса-да, мох ва ёввойи ўтлар билан шу даражада қопланиб кетган эдики, ниҳояси йўқдек кўринарди. Мондо темир эшикни итариб очди ва шарал тўкилган йўлқадан оҳиста юриб уй томон борди. Сариқ уйнинг кўриниши оддий бўлиб, қуйма гуллар ёки куббачалардан бутунлай холи эди. Бироқ Мондонинг назарида дунёда унга тенг келадиган уй йўқ эди. Уйнинг олд томонида, қаровсиз қолган боғда бир жуфт ниҳоятда гўзал пальма дарахтлари қад ростлаган бўлиб, буйлари томга етиб қолган, майин шабода эсгудек бўлса, уларнинг шоҳлари томдаги черепицалар ва тарновларни тимдалаётгандек туюларди. Пальмаларнинг атрофидаги буталар куюқ, қоронғи бўлиб, чор атрофларини бинафшаранг печакгуллар илон мисол чирмаб, қоплаб олган эди.

Аммо энг жозибадор томони, уйни қамраб олган ёғду эди.

Ана шу ёғду сабаб Мондо бу уйни Олтин Ёғдули Уй деб атаган эди. Кунботар онларида қуёш нурининг ранглари юмшоқ ва тароватли, баданингизга ёқадиган ва сархуш этадиган қум ёки куздаги япроқлар мисол илиқ эди. Шағал тўкилган йўлка бўйлаб оҳиста борар экан, Мондо юзини қуёш нурлари сийпалаётганини ҳис қилди. Боланинг уйқуси келди, унинг юраги оҳиста тепа бошлади, нафас олиши ҳам секинлашди.

Чигиртканинг товуши яна борлиқни тутди. У бордаги буталар ичига яшириниб олгандек эди. Мондо унга қулоқ тутиб, дамбадам тўхтар ва яна уй томон юришини давом эттирар эди. У бирон-бир ит чиқиб қолса, қочиб қолишга тайёр эди. Лекин ҳеч бир зор кўринмасди. Боланинг атрофидаги дарахтлар қимир этмай туришар, уларнинг япроқлари иссиқнинг таъсирида оғирлашиб қолгандек эди.

Мондо буталар орасига кириб борди. У маймунжоннинг шохларидан ўзини эҳтиёт қилиб, эмаклай бошлади. Ниҳоят, буталар орасидаги яширин маконига етиб келди. Шу ердан туриб, уйни кузата бошлади.

Уйнинг олд томонига тушиб турган ёғду аста узоқлашмоқда эди. Чигиртканинг ва Мондонинг боши узра рақс тушаётган чивилларнинг шивирлашларини ҳисобга олмаганда, атроф жимжит эди. Ялпиз япроқлари ва майсалар устида ўтирган кўйи Мондо уйнинг ишиги ва ярим ой шаклида буралиб-буралиб айвон сари олиб борадиган пиллапоядан кўзини узмасди. Зинанинг пиллапояларидаги ёриқлар ўт-ўлан билан қопланаёзган эди. Бир неча лаҳза ўтгач, Мондо овчи итдек бошини тирсаклари устига кўйиб, ётиб олди.

Маҳобатли дарахтнинг пойида дам яқинлашиб, дам узоқлашиб бораётган чигиртка алласи остида, хотиржамлик ва илиқлик уфуриб турган Олтин Ёғдули Уйнинг ёнгинасида ухлаш маънаси эди. Болажон Мондо, ухлаб ётганингда, сен бу ерда эмасдинг. Сен жисмингдан узоқларда эдинг. Тош сепилган йўлкадан бир

неча қадам нарида, ерга узала тушиб ётган гавдангни қолдириб, бошқа жойларда сайр қилиб юрган эдинг. Шуниси қизиқки, жисминг ухлаганича шу ерда қолди, у оҳиста нафас оларди, юмуқ кўзларинг ва чеҳрангдаги булут сояларини шамол у ёқдан бу ёққа ҳайдарди. Йўл-йўл пашшалар ёноқларинг атрофида ғужғон ўйнади, қоп-қора қумурсқалар кўлларинг ва кийимларингни роса ўрганди. Оқшом шамолни сочларингни бир оз тўзғитиб ўйнади. Лекин ўзгинанг бу ерда эмасдинг. Сен ушбу маконнинг илиқ ёғдуси, ялпиз япроқларининг ҳиди, кесақлардан тарқаётган нам ҳовурга қўшилиб, узоқларга кетгандинг. Ўргимчаклар ўйғонадиган вақт етиб, улар тўрларини тўқишга тушган, каттагина ёшдаги оқ-сарик саламандрлар девор ёриқлари оралаб у ердан бу ерга югуришар ва оёқчалари билан деворга маҳкам ёпишиб олиб, сени томоша қилишар эди. Бутун олам сенга боқарди, негаки кўзларинг юмуқ эди. Боғнинг этагидаги бир бурчакда эса, ярми қуриб қолган сарв дарахтининг ёнгинасида, маймунжон буталари ва чақиртиканақнинг ўртасида каттакон асалари арранинг товушига монанд ўнгиллаш билан сени суҳбатта чорламоқчи бўлди, лекин узоқларга кетиб қолган эдинг ва уни эшитмадинг.

"Сен ким бўласан?" деди кимдир ингичка овоада.

Мондонинг қаршисида бегона бир аёл турарди, лекин у шунчалар пакана эдики, бола уни қизалоқмикан деган фикрга ҳам борди. Аёлни қоп-қора сочлари қулоқлари баробарида текис қирқилган бўлиб, ўзи кулранг-кўкиш узун этак тутиб олган эди.

"Сен кимсан?" дея кулимсиради аёл.

Мондо ўрнидан турди. Унинг бўйи аёлникидан бир оз кичикроқ эди. Эснади.

"Ухлаётувдингми?"

"Мени кечиринг, — деди Мондо. — Боғингизга кириб, бир оз чарчаб, ухлаб қолибман. Ҳовир чиқиб кетаман".

"Нега шундайсан? Боғ сенга ёқмадим?"

"Йўқ, у жуда чиройли", деди Мондо. У аёлни юзига тикилиб

ғазаб аломатларини иалади. Лекин аёл ҳамон кулимсирарди. Унинг мушукниқига ўхшаб кетадиган қисқ қўзларида ажабланиш ифодаси бор эди. Қўзалари ва лабларининг атрофи чуқур ажиналар билан қопланганидан Мондо уни анчагина ёшга борган деб тахмин қилди.

"Юр, сенга уйни ҳам кўрсатаман", деди аёл.

У ярим ой шаклидаги зинадан кўтарилиб, эшикни очди.

"Келақол!"

Мондо унинг орқасидан ичкарига кирди. Деярли бўм-бўш меҳмонхонанинг чор атрофидаги катта деразалардан ёруғ тушарди. Хонанинг ўртасида ёғоч стол ва стуллар бўлиб, столда қора чойнак ва пиёлалар қўйилган ялтироқ патнус бор эди. Мондо остонада турган кўйи деразаларга раам солди. Уларга силлиқ ойначалардан кўз солинган бўлиб, улардан ўтаётган ёғду янада иссиқ ва олтинранг эди. Мондо ҳеч қачон бунчалар жовибадор ёғдуни кўрмаган эди.

Пакана аёл столнинг ёнига яқинлашиб, пиёлаларга чой қўйди.

"Чойни яхши кўрасанми?"

"Ҳа", деди Мондо.

"Унда яқинроқ кел".

Мондо стулга охира ўтирди ва чой ича бошлади. Чой ҳам олтин рангда товланар, лабларини ва томоғини куйдирар эди.

"Иссиқ", деди бола.

Пакана аёл товуш чиқармай, чой ичмоқда эди.

"Ўзингнинг ким эканингни айтмадинг", деди аёл. Унинг овози майин куйни эслатарди.

"Мен Мондоман", деди бола.

Аёл унга кулимсираб қаради. Стулда унинг қадди яна ҳам кичик кўринарди.

"Мен эса, Ти Шинман".

"Хитойликмисиз?" деб сўради Мондо. Пакана аёл бошини сарак-сарак қилди.

"Мен вьетнамликман, хитойлик эмас".

"Юртингиз бу ердан узоқдами?"

"Ҳа, жуда ҳам узоқда".

Моңдо чойини ичишда давом этди. Унинг чарчоғи тарқамоқда эди.

"Ўзинг қаердан келгансан? Бу ериликка ўхшамайсан, шундайми?"

Очигини айтганда, Моңдо нима дейишга ҳайрон эди.

"Йўқ, мен бу ерилик эмасман", деди у. Энгашиб, қўли билан сочларини кўзидан нари сурди. Аёла ҳамон кулимсирар, лекин унинг қисик кўзларида хавотир аломатлари пайдо бўлганди.

"Яна бироз ўтир, – деди у. – Ҳозирроқ кетиб қолгинг келмаётгандир? Биласанми, эшикни сен учун очик қолдирган эдим".

"Келишимни биланмидингиз?" деди Моңдо. Ушбу фикр уни бир оз хотиржам қилди.

Ти Шин бошини қимирлатиб тасдиқлади ва Моңдога оқ жез тақсимчада пиширилган макарон узатди.

"Қорнинг очдир?"

"Ҳа", деди Моңдо.

У макарон чайнаган кўйи деразалардан тушаётган ёдуга қаради.

"Ўшунча чиройли, – деди бола. – Шунча олтин қаердан келади?"

"Бу олтин – қуёш нури", деди Ти Шин.

"Унда жуда бой экансиз".

Ти Шин кулди.

"Бу олтин ҳеч кимга қарашли эмас".

Улар жовибадор ёдуга тушларида кўраётгандек тижилиб қолишди.

"Худди менинг юртимдагидек. Қуёш ботаётганида осмон бутунгидаги каби сап-сарик тус олади, кичкина, енгил, қора булутлар қушларнинг пати мисол сузиб юрадилар", деди Ти Шин паст овозда.

Олтинранг ёду бутун хонани тўлдирди ва Моңдо иссиқ чой ичган кўйи ўзини хотиржамроқ ва кучлироқ ҳис қила бошлади.

"Уйим сенга ёқдими?" деб сўради Ти Шин.

"Ҳа, хоним", деди Моңдо.

"Ундай бўлса, хоҳлаган пайтингда у сенинг ҳам уйинг анди".
Ти Шин ва Олтин Ёғдули Уй билан Мондо ана шундай танишган эди. У каттакон меҳмонхона деразаларига тикилган кўйи узоқ вақт у ерда қолиб кетди. Кўёш адирлар орқасига буткул беркинмагунича, ёғду хонадан кетмади. Меҳмонхонанинг деворлари шунчалар ёғдута тўйинган эдики, ҳатто кўёш ботгандан кейин ҳам улар нур таратишда давом этарди. Кейин қоронғи тушди. Деворлар, деразалар, Мондонинг сочлари, ҳамма нарса кулранг тус олди. Ҳаво ҳам совиди. Пакана аёл ўрнидан туриб, чиरोқ ёқди ва Мондонинг кўлидан ушлаб, тунни томоша қилдириш учун боққа олиб чиқди. Дарахтлар узра юлдузлар порлар ва ойнинг ўткир ўрғи кўзга ташланар эди.

Шу кеча Мондо бошини ёстиққа қўйиб, катта меҳмонхонанинг бир бурчагида тонг оттирди. У бу уйга шунчалар кўнгли кўйдик, кейинчалик ҳам бир неча тунларни шу ерда ўтказди. У баъзан кеча иссиқроқ бўлганида, боғда сарв дарахти остида ухлар, баъзан эса, эшик олдидаги айвончада ётарди. Ти Шин кўп гапирмасди. Эҳтимол, Мондо уни шу сабабдан ёқтиргандир. Унинг исми ва қасрдан келганини сўраганидан буён аёл унга бошқа саволлар бермади. У боланинг кўлидан ушлаб боғ ёки уйнинг ичидаги фаройиб нарсаларни томоша қилдирарди. Мондога ғалати шаклдаги цивилизацион тошларни, дарахт баргларидаги новик томирларни, пальмаларнинг қизил уруғини, тошлар орасида ўсаётган оқ ва сариқ гулларни кўрсатарди. У тилла кўнғиз, қирқоёқларни кўлида кўтариб, баъзага олиб келар. Мондо бўлса, жавобан соҳидан топиб олган билимчи кушларнинг патлари ва чифаноқларни аёлга совға қилар эди.

Ти Шин Мондони гуруч, ярим димланган қизил сабаботлар ва, албатта, оппоқ чинни пиёлаларга қуйилган чой билан сийларди. Баъзан тунлари ниҳоятда қоронғи бўлганида, Ти Шин расмли китобчани кўлига ушлаб, унга қадимги ривоятни айтиб беради. Томларининг учи ўткир иморатлар, одамлардек суғлашадиган аждаҳолар ва жониворлар яшайдиган нотаниш юртда бўлиб ўтган бу ривоят ниҳоят

ятда узун эди. Ривоят шунчалар қизиқарли эдики, Мондо ун охиригача өшигиб улгурмай, ухлаб қоларди. Шунда пакана аёл оҳиста чироқни ўчириб, хонадан чиқарди. Аёл юқоридagi қаватда торгина хонада уқларди. Эрталаблари у уйғонганида, Мондо кетиб бўлган бўларди.

Ев яқинлашиб қолганидан кўп адирларда ўт-ўланлар тутамоққа бошлаган эди. Кун давомида осмон сари ўрмалаётган баҳайбат оппоқ тутун устунларини, тунари еса ўчирилмаган сигаретанинг чўғи мисол қип-қизил аланга тилларини кўриш кўнгилага гулгула соларди. Мондо соҳилда эканида ёки Ти Шиннинг уйи томон пиллапоядан кўтарилмаётганида ёнги ёнаётган томонларни кўп марта кузатган эди.

Чошгоҳларнинг бирида у Ти Шиннинг уйига одатдагидан эрта-роқ келди ва уйнинг атрофини бегона ўтлардан товалай бошлади. Аёлнинг, нима иш қилгансан, деган саволига:

"Шундай қилсам, ёнги бу ерларга етиб келолмайди", деб жавоб берди.

Эндиликда у даярли ҳамма тунарни Олтин Ёрдули Уйда ёки боғда ўтказадиган бўлганидан Чияпаканининг кулранг машинасидан кўрқмай кўйган эди. Мондо ёнди тўғон ёнидаги ва қоялардаги пастқам жойларга бормасди. Кун ёйилиши билан денгизга чўмигани борарди. Бола ерталабки денгизнинг шаффофлигини, шўнгиганида боши устидаги тўлақимларнинг галати товушларини ва кўкда парвоа қилмаётган баланд кўшларнинг эришроқларини яхши кўрарди. Кейин у бовор сари йўл олар, бир неча юк машинасини бўшаттишда илтирок этар, сочилиб ётган мева ва сабзавотлардан териб олар эди. Кеч киргач, бола уларни кечки овқатда ишлатсин учун Ти Шинга олиб бериб берарди.

Пешиндан кейин у машинасининг пиллапоясида ўтириб хаёл сураётган Лўлининг олдига бориб, суҳбат қуради. Улар кўп сўзлашмасалар-да, Лўли болани кўриб хурсанддек кўринарди. Кейин бир шиша шароб кўтариб, Каяк келиб қоларди. Икки ошна даярли доимо ширакайф адилар ва баланд овозда:

"Хой, дўстим-м-м Мондо!" деб қичқиришарди.

Батъи кунлари йўловчиларнинг кафтларига қараб фол очадиган, кит-қизил юзли, кўзалари ўта кўнғир ва тўладан келган аёл ҳам даврага қўшиларди. Бироқ у келиши билан Мондо ўша жойни тарк этар, негаки у фолчи аёлни ёқтирмас эди.

Кейин Мондо қария Дадини излаб қоларди. Дади ўтирадиган жойини тез-тез ўзгартирганидан уни топиш осон бўлмасди. Қария ҳамма томонидан тешик очилган жомадонини ёнига қўйиб, ёски газета парчалари устида ўтирганидан одамлар уни тиланчи деб ўйлашарди. Мондо чолни одатда черковларнинг олдида топиб оларди ва бориб унинг ёнига ўтирарди. Бола унинг суқбатларини ёқтирар, негаки чол хат ташувчи ва товус кабутарлар ҳақида кўп воқеаларни билар эди. Дади кабутарларнинг ватани — дарахтлар кўп ўсадиган, дарёлари оқиста оқадиган, далалари ям-яшил ва осмонни мусарфо мамлакат ҳақида сўзларди. Уйларнинг ёнида кунгурадор, томларига яшил, қизил черепицалар ёпилган миноралар бўлиб, уларда кабутарлар яшайдилар. Қария Дади қишлоқлар узра қаерда кўним топишни билмаётган кабутарларнинг парвоалари мисол, оқиста сўзларди. Бироқ ушбу сўзаларни у Мондодан ўзга ҳеч кимга гапирмасди.

Мондонинг қария Дади билан черковларнинг ёнида ўтиришидан одамлар бир оз ҳайратга тушардилар. Ўткинчилар кичкина бола ва кабутарли чол ёнида тўхтаб, уларга кўпроқ танга узатишарди. Бироқ Мондо тиланчилик жараёнини узоққа чўзмасди. Бундай ҳолатни ёқтирмайдиган ва савол бера бошлайдиган битта-иккита аёл, албатта, топилиб қоларди. Ундан ташқари Чияпакандан ҳам огоҳ бўлиб туриш керак. Агар шу тобда кулранг юк машинаси шу ердан ўтиб қолгудек бўлса, форма кийиб олган кишилар уни олиб кетишларига шубҳа йўқ эди. Ким билсин, улар вҳтимол, қария Дади ва унинг кабутарларини ҳам олиб кетармидилар?

Кунларнинг биринида қаттиқ шивол вса бошлади ва Лўли Мондога:

"Юр, варрақлар мусобақасини кўрамин", деб қолди.

Варраklar мусобақаси фақат кучли шамол ёсадиган якшанба кунлари ўтказиларди. Улар орта тонгдаёқ соҳилга келдилар. Варрак кўтариб олган болалар аллақачон соҳилда эдилар. Варраklar турфа хил – тўртбурчак, ромб, квадрат, икки қамишли, беш қамишли бўлиб, устиларига турли жониворларнинг қиёфаларни чизилган эди. Бироқ энг чиройли варрак эллик ёшлардаги соҳилнинг нариги бурчагидаги кимсанинг қўлида бўлиб, баҳайбат қанотли, сариқ-қора доғларга бурканган капалакни ёслатарди. Варраklarнинг ёғаси уни учира бошлаши билан ҳамма ҳаракатдан тўхтаб, осмонга тикилди. Баҳайбат сариқ-қора капалак бир неча лаҳза денгизга яқинроқ жойда учиб турди, кейин ёғаси унинг ипидан тортидан эди, варрак тик ҳавога кўтарилди. Варраklarнинг қанотларига шамол жон киритди ва у осмонни вабт ётиши бошлади. Варрак денгизнинг жуда ичкарасида осмони фалакка кўтарилди. Соҳилдаги кимса жойидан деярли қимирламасди. У ғалтакдаги ипни бўшатар ва кўзини денгиз узра чайқалаётган сариқ-қора капалакдан узмасди. Вақти-вақти билан у ипни тортиб, оёғинасини ғалтакка ўраб олар, варрак бўлса, янада тик кўтарилар эди. Варрак энди бошқа барча варраklarга қараганда баландроққа чиқиб олган ва қанотларини ёйиб, соҳил устида учмоқда эди. У дам бир жойда туриб қолар, кучли шамолда ҳеч бир зўриқмай парвоз қилар ва ердан шунчалар увоқлашиб кетдики, боғлаб қўйилган ипни ҳам кўришнинг иложи қолмади.

Мондо ва Лўли варраklarнинг ёғасига яқин келишлари билан у ғалтак билан ипни Мондога тутқади.

"Маҳкам ушла!" деди у.

Ўзи соҳилга ўтириб, сигарета тутатди. Мондо шамолнинг кучини энгшига тиришарди.

"Агар шамол қаттиқ тортса, ипни оёғина бўшатасан, кейин қайта тортасан".

Бошқа барча варраklar ҳолдан тойиб, денгизга қуламагунларича, Мондо, Лўли ва варраklarнинг ёғаси навбат билан ғалтак ҳамда ипни

қўлларнда ушлаб турдилар. Ҳамма кўларини осмонга тикиб, ҳамон парвоз қилаётган сариқ-қора капалакни кузатарди. Ҳа, у чиндан ҳам қолиб эди, ҳеч қайси варрак у каби баланд ва узоқ парвоз қила олмади.

Варракнинг эгаси аста-секинлик билан, қулоч-бақулоч баҳайбат капалакни ерга тушира бошлади. Варрак шамолда чайқалар, дардарақлардан чиқаётган овоз яққол эшитилар, ипидан ҳуштак товуши келар эди. Энг хавфли дақиқалар етиб келди, негаки қаттиқ тортилган ип узилиб кетиши мумкин, варракнинг эгаси галтакни айлантларар экан, дамбадам олдинга қадам ташларди. Варрак ерга жуда яқин келгач, эгаси соҳил бўйлаб юриб, ипни қаттиқ бир тортиб, кейин қўйиб юборди. Варрак тайёра каби майда тошлар устига аста қўнди.

Учовлон қаттиқ чарчаганларидан, соҳилда бир ов ўтирдилар. Лўли сомса келтирди ва ҳаммалари денгизга қараганча тамадди қилдилар. Варракнинг эгаси Мондога Туркияда ўтқавиладиган, думларига устара тиғи боғлаб учириладиган варраклар мусобақалари ҳақида – улар осмони фалакка кўтариллишлари билан, варракларни тўқнаштириб, ерга туширишга уринишлари, устара тиғлари варракларнинг қулоқ ва думларини кесишлари, бир пайтлар у ҳам бир варракнинг ипини узиб юборишга муваффақ бўлгани ва шамол варракни дарахтдан узилган кузги япроқ мисоли узоқларга олиб кетгани, шамол кўтарилган кезлари болалар у ерда юзлаб варракларни учуриши ва осмон турли рангдаги доғларга тўлиб кетиши ҳақида сўзлаб берди.

“Жуда чиройли манзара бўлса керак”, деди Мондо.

“Ҳа, жуда чиройли. Бироқ одамлар энди варрак ясашни унутиб қўймоқдалар”, деди варракнинг эгаси. У ўрнидан турди ва баҳайбат сариқ-қора капалакни пластик халтага солди.

“Кейинги сафар сенга ҳақиқий варрак ясашни ўргатаман, – деди у. – Сентябр ойи энг яхши фасл. Сен варрагингни деярли қўл теккизмасдан қуш каби парвоз қилдирасан”.

Мондо варрагани балиқчи куш каби оппоқ рангда бўлишини диланга тутиб кўйди.

Мондо яна бир нарсани вақти-вақти билан бориб кўриб турарди. Бу Окситон деб аталган кема эди. Мондо кемани биринчи марта учратганида вақт пешиндан оққан, соат иккилар чамаси эди. Сувда қуёш жилваланади. Кема бошқа кемалар қаторида соҳилга боғлаб қўйилган бўлиб, сув устида бир оз чайқалиб турарди. Йўқ, у асло тумшуклари акулаларникига ўхшаб кетадиган ва қаттакон оппоқ елканлар тутилган баҳайбат кемаларга ўхшамасди. Йўқ, Окситон олд қисмида кичкина мачта ўрнатилган, семиз гавдали оддийгина бир баржа эди, бироқ у Мондога жуда ёқиб қолганди. Бола портдаги ишчилардан кеманинг номини сўраб олган ва ушбу ном ҳам унга маъқул бўлган эди.

Ўша-ўша, шу томонларга йўли тушиб қолгудек бўлса, Мондо, албатта, уни кўргани келарди. У соҳилнинг четига туриб, худди куйлаётгандек: "Окситон! Окситон!" деб баланд овоода такрорларди.

Кема дам занжирини қаттиқ тортар, дам қирғоққа келиб урилар ва яна орқага қайтар эди. Кема кўк ва қизил рангларга бўялган бўлиб, оппоқ ҳошия ҳам чизилганди. Мондо қирғоқда, кема боғланадиган темир халқа ёнида апельсин еб ўтирар ва уни кузатарди. Бола, шунингдек, сувдаги қуёш аксини, кемаларни аста тебратаётган сокин тўлқинларни ҳам томоша қиларди. Окситонни ҳеч ким ҳеч қачон денгизга олиб чиқмас ва у верикаётганга ўхшар эди. Баъзан Мондо сакраб кемага чиқиб олар ва тумшук томондаги ёғоч скамейкага ўтириб, тўлқинлар кемани чайқатишларини кутарди. Кема оҳиста чайқалар, турган жойида бир оз бурилар, соҳилдан увоқлашишга ҳаракат қилиб, занжирини тортар эди. Мондонинг кемани бўшатиб, денгизга, боши оққан томонга қараб сувгиси келарди. Шунда тўғон ёнидан ўтаётиб, у Жордан балиқчини ҳам кемага олган ва икковлон Қизил денгиз томон сузиб кетишган бўлар эди.

Мондо узоқ вақт кеманинг орқа томонида ўтириб, сувдаги қуёш нурлари аксини, майда балиқчаларнинг сувишларини томоша қиларди. Баъзан у кемага атаб тўқиган қўшиғини хиргойи қиларди:

"Окситон, Окситон, Окситон,

Иккаловлон теада кетамиз.

Сардиналар, қисқичбақа, балиқларни

Тутамиз, тутамиз, тутамиз!"

Шундан кейин Мондо соҳилда юк кемаларининг ёнида бир оғ дайдиб юрарди, негаки кўтарма кранлардан бири ҳам унинг дўсти эди.

Ҳаммасёқда — кўчаларда, соҳилда, пастқам жойларда томоша қиладиган нарсалар тўлиб ётарди. Мондо одамлар кўп тўпланадиган жойларни ёқтиравермасди. У очиқ майдонларни, турган жойидан узоқни кўриш мумкин бўлган текис ерларни, денгиз ичкарисси томон кириб борган тўронни, юк машиналари гивиллаб юрадиган катта кўчаларни афвал кўрарди. Ана шундай жойларда Мондо:

"Мени ўтил қилиб олмайсизми?" деб сўраши мумкин бўлган одамларни учратарди.

Одатда бундай кишилар кўлларини орқага қилиб бутунлай бошқа нарсалар ҳақида ўй суриб юришарди. Уларнинг орасида мунажжимлар, тарих ўқитувчилари, муסיқачилар, бошқона хизматчилари бор эди. Баъзан яқшанба кунларида йиғма стул устига жойлашиб олиб, кемаларни, дарахтларни ёки қуёш ботишини чивадиган рассом ҳам учрарди. Мондо бир неча лаҳза унинг ёнида туриб, расмини томоша қиларди. Рассом унга ўтирилиб қарар ва:

"Хўш, ёқдимми?" деб сўрарди.

Мондо бошини силқитиб тасдиқлар экан, соҳилда ити билан сайр қилиб юрган одамни кўрсатиб:

"Уларнинг ҳам расмини чивасизми?" деб сўрарди.

"Истасанг, чиваман", дерди рассом. У энг ингичка мўйқалами билан кўпроқ ҳашаротга ўхшаб кетадиган кичкина шакл чиварди. Мондо бир оғ ўйлаб туриб:

"Осмонни-чи, уни ҳам чиза оласизми?" дерди.

Рассом чизишдан тўхтар ва ҳайрат билан унга боқарди:

"Осмонни?"

"Ҳа-да, осмонни, булутларни, қуёшни".

Рассом бу ҳақда ҳечам ўйлаб кўрмаганди. У боши устидаги осмонга назар солди ва кулди.

"Сен ҳақсан, кейинги сафар осмоннинг суратини чизаман, фақат осмоннинг".

"Булутлар ва қуёш билан бирга".

"Ҳа, барча булутлар ва уларни ёритаётган қуёш билан бирга".

"Чиройли сурат чиқади, — маъқуллади Мондо. — Уни чизиб бўлишингиз билан кўрсам девдим".

Сураткаш осмонга тикилди.

"Эрта тонгдаёқ чизишни бошлайман. Ҳаво очиқ бўлади деб умид қиламан".

"Ҳа, эртага ҳаво яхши бўлади. Осмон бутундагидан ҳам гўзал бўлади", деди Мондо. Болада бир оз ҳавонинг қандай бўлишини айтиб бериш қобилияти бор эди.

Мондо бир стул тўқувчини ҳам танирди. Уни кўргани асосан пешиндан кейин борарди. Стул тўқувчи эски бир уйнинг ҳовлисида, устига катта камзул ёпиб қўйилган набирасини ёнига ўтқазиб, меҳнат қиларди. Мондо стул тўқувчининг қариб қолганига қарамай, бармоқларини моҳирлик билан ишлайтиб, савағичдан стуллар тўқишни кўришни жуда ёқтирарди. Чолнинг камзулни кўрпадек қилиб ёпиб олган набираси унинг ёнидан қимирламас ва Мондо у билан бир оз ўйнаб ўтиришни яхши кўрар эди. У кичкинтойга дайдиб юриб топиб олган нарсаларидан, соҳидаги ғалати тошлар, қуриб қолган денгиз ўтларидан, чиганоқлар ё бўламаса, денгиз суви силлиқлаб юборган яшил, мовий шиша синиқларидан ҳадя қиларди. Пипо ҳадяларни олар, уларни узоқ вақт томоша қилиб, кейин камзулининг чўнтагига солиб кўяр эди. Кичкинтой гапиришни билмасди, бироқ Мондо унинг хитой-

ликлар кийимига ўхшаб қўлларигача ёпиб турадиган камзулда буваси ёнида қимирламай ўтиришини ёқтирарди. Мондо қуёшнинг нурлари остида қимирламай ва гапирмай ўтирадиганларни, кўзлари хаёлпарастларникига ўхшаброқ кетадиганларни яхши кўрарди.

Ушбу шаҳарда Мондо кўпчиликни танирди, лекин унинг дўстларини кўп деб бўлмасди. У очиқ чехрали, нурли боқишан, кишини кўрганида чинакамига хурсанд бўлиб кетадиган кимсаларни ёқтирарди. Бундай одамларни учратганида Мондо тўхтаб, улар билан бир оз суҳбатлашар, осмон, денгиз ёки қушлар ҳақида бир-иккита савол берад эди. У билан суҳбатлашган кишилар ўзларини бутунлай ўзгариб қолгандек ҳис қилишарди. Мондо уларга қийин саволлар бермас эди, бироқ у сўраётган нарсалар одамлар аллақачон унутиб юборган, сўнгги йиллар давомида хаёлига ҳам келтирмаган мавзуларга алоқадор бўларди, масалан нима учун шিশаларнинг ранги яшил ёки учар юлдузлар қаердан келади, каби. Одамлар гўёки Мондо муюлишда уларни тўхтатиб айтаётган бир оғизгина гапни, бир нечтагина сўзни узоқ вақт кутиб яшагандек ҳолатга тушардилар.

Саволлар ҳақида ҳам айнан шунини айтиш мумкин. Кўпчилик одамлар савол беришни билмайдилар. Мондо айнан керак жойида ва сира қутилмаганда савол беришни боғларди. Одамлар бир неча лаҳзага тўхтаб, ишлари ва ўзлари ҳақида фикрлашни бас қилишар, ўйга ботишар, кўзлари бир лаҳзага ғамгин тус олар эди, негаки бундай саволларни қачонлардир ўзлари ҳам берганларини эслашарди.

Мондо, айниқса, кўчада кўриб қолишни ёқтирадиган бир кимса бор эди. Бу баланд бўйли, бақувват, юзи қип-қизил ва кўзлари мовий ёш бир йигитча эди. У униқиб кетган зангори хос кийимда юрар ва хатлар билан лиқ тўла сумкани кўтариб олган эди. Кўпинча Мондо уни тепалик сари олиб борувчи пиллапояли йўл устида учратиб қоларди. Уни биринчи марта кўрганида:

"Менга хат борми?" деб сўраган, йигит жавоб ўрнига кулиб

кўяқолган эди. Лекин Мондо ҳар кун уни учратар ва ҳар кун бир хил савол берарди:

"Бугун-чи? Бугун менга хат борми?"

Шунда хат ташувчи сумкасини очиб, қидирган бўларди.

"Қани кўрайлик-чи... Исминг нимаиди?"

"Мондо", дерди бола.

"Мондо... Мондо... Йўқ, бугунча сенга хат келмабди".

Баъанда почтачи сумкасини очар ва кичикроқ бир газетани ёки реклама варагиними олар ва Мондога узатар эди.

"Ма, бугун сенга шуларни юборишибди".

У болага кўз қисиб қўйиб, йўлида давом этарди.

Куиларнинг бирида Мондонинг жуда ҳам хат ёзгиси келди ва ўзини ёзишни ўргатадиган бирор кимсани топишга қарор қилди. Бола кўчаларни ва хиёбонларни увоқ кезди, лекин кун жуда иссиқ бўлганидан собиқ почтачи қарияларни учратишнинг иложи бўлмади. Мондо бошқа жойларни ҳам қидириб кўрди ва денгиз бўйига келиб қолди. Қуёш қаттиқ қиздираар ва соҳилдаги тошларда қотиб қолган туз ойнадек ялтирамоқда эди. Мондо соҳилда ўйнаб юрган болаларга тикилиб турди. Уларнинг кийимлари ғалати рангда эди — помидор қизилдан тортиб олманинг яшил рангигача бор. Балки шу сабабдан улар баланд овозда қичқириб, ўйнаб юришгандир. Мондонинг уларга яқинлашгиси келмади.

Хусусий пляжнинг ёроч панжараси олдида Мондо кумни хаскаш ёрдамида текислаб юрган қарияни учратиб қолди. Ҳа, ювилавериб ранги ўчиб кетган ва доғ босиб ётган калта шим кийиб олган бу кимса ҳақиқатан ҳам жуда қари эди. Бадани куйган нон рангида, териси қари фланелгага ўхшаб шалвираб қолган ва ажинларга тўла эди. Чол болалар ва чўмиллаётганларга асло парво қилмай, хаскашни пляжнинг у бошидан бу бошига майда шағал устида судради. Унинг яғрини ва оёқларида қуёш алангаланаар, юзидан тер қуйиларди. Вақти-вақти билан тўхтаб, шимининг чўнтагидан рўмолча олар ва қўллари билан юзини артар эди.

Мондо панжаранинг ёнига, қариянинг тўғрисига келиб ўтирди. У чолнинг пляжни текислаб бўлишни узоқ кутди. Қария панжаранинг ёнига келиб ўтирди ва Мондога қаради. Унинг назари ўткир бўлиб, оч кулранг кўзлари жигарранг теридаги икки тешикни эслатарди. У ҳиндуларга бир оз ўхшаб кетарди.

Қария Мондонинг фикрини ўқитгандек унга узоқ тикилди ва оддийгина қилаиб:

"Салом!" деди.

"Менга ўқиш-ёзишни ўргатсангиз, дедим. Илтимос", деди Мондо.

Чол қимирламай ўтираверди, лекин ажабланмади.

"Мақтабга бормаёсанми?"

"Йўқ, жаноб", деди Мондо.

Қария панжарага орқа ўтириб, юзини қуёшга тутганича соҳидада ўтирарди. У тўғрига қарар, ёноқларини кесиб ўтган ажинлар ва эгри бурнига қарамай қиёфаси ўта сокин ҳамда хотиржам эди. У Мондога тикилганида, кўз қорачиқлари ўта равшан бўлганидан унинг ичидagini ўқиб олаётгандек туюларди. Кейин унинг қарашиди қизикувчанлик акс этди ва чол:

"Сенга бажонидил ўқиш ва ёзишни ўргатганим бўлсин, агар чиндан ҳам шунга хоҳлаётган бўлсанг", деди. Гапираётганида ортиқча шовқин чиқаришдан қўрққандек чолнинг овози хотиржам ва узоқдан ёшитилаётгандек эди.

"Чиндан ҳам ҳеч нарсани билмайсанми?"

"Йўқ, жаноб", деди Мондо.

Қария халтасидан қизил сопаи калтак олди-да, қум устига ҳарфлар чиза бошлади. Айни пайтда у Мондога ҳарфларга қараганда ва уларнинг аталишини тинглаганда қандай таассурот туғилишини ҳикоя қила бошлади. А ҳарфини чол қанотларини орқасига қайтариб олган катта пашшага қиёс қилди, В нинг қорни иккиталиги қизик, С ва Д янги ҳамда ярим тўлган ойга ўхшайди, О бўлса, қоронғи осмондаги тўлин ойга. Н нинг бўйи баланд, у дарахтлар ва томларга чиқадиган нарвоннинг ўзи, Е ва F хаскаш

ва белкуракка ўхшайди, С бўлса, креслода ўтирган семиз одамни эслатади, I нинг пастда ва тепада кичкина бошчалари бор ва у оёғининг учида рақс тушади, J чайқалиб юради, K нинг қомати чолларникига ўхшаб букри, R солдатга ўхшаб катта қадам ташлайди, Y бўлса икки қўлини баланд кўтариб ёрдамга чақиради, L дарё бўйида ўсаётган дарахт, M қўшалоқ чўққили тоғ, N ном деган сўзда ишлатилади, P бир оёқда туриб уқлайди, Q бўлса, думининг устида ўтиради, S илоннинг ўзгинаси, Z чақмоққа ўхшайди. T чиройли ҳарф, у кеманинг мачтасига ўхшайди, U идишни эслатади. V ҳамда W учиб кетаётган қушларнинг ўзгинаси, X эса бирор нарсани ёздан чиқармаслик учун чизиб қўйиладиган белги.

Чўпнинг учи билан қария барча ҳарфларни Мондонинг кўз ўнгида қумга чизиб қўйди.

"Исминг нима?"

"Мондо", деди Мондо.

Чол қум устига бир нечта ҳарф ёди.

"Қара, исминг шундай ёзилади".

"Зўр-ку! – деди Мондо. – Қўшалоқ тоғ чўққиси, ой, ойни олқишлаётган аллаким ва яна ой. Нега ойлар бунчалар кўп?"

"Исминг шунақа, вассалом. Сени шундай деб аташади", деди қария.

Чол яна алланималарни чиза бошлади.

"Ўзингиз-чи, жаноб? Исмингиз қандай шакллардан тузилган?"

Қария унга бирин-кетин тизилган ҳарфларни кўрсатди.

"Тоғ бор экан".

"Ҳа, мен ўша ерда тузилганман".

"Мана пашшанинг сурати".

"Кўп замонлар илгари, вҳтимол, мен пашша бўлгандирман".

"Мана аллақандай солдат юриб кетяпти".

"Мен солдат бўлганман".

"Ярим ой ҳам бор".

"Тузилганимда ой ярим бўлган".

"Хаскаш".

"Мана у!" деди чол ерда ётган хаскашни кўрсатиб.

"Дарё бўйида дарахт турибди".

"Ҳа, аҳтимол, мен ҳам ўлганимдан кейин дарё бўйида қимирламай турадиган дарахтга айланиб қоларман".

"Ўқшни билиш эър иш бўлар экан", деди Мондо. – Ҳамма ҳарфларни таниб олишни жуда ҳам ҳоҳлайман".

"Сен ёвни ҳам ўрганиб олсан", деди қария. У қамиш поясини Мондога уватди ва Мондо анча вақт кум устига ҳарфларни чизиб билан овора бўлди. Кейин сўз ясашга уриниб кўрди. Унга О ҳамда I кўпроқ ёқиб қолганидан, айнан шу ҳарфларни кўпроқ ёди. Яна Т, Z ва қушчалар – V, Wлар ҳам бор эди. Чол Мондонинг ёзганларини ўқишга уринди:

"OVO OWO OTTO IZTI"

Бундан иккаласи ҳам қотиб-қотиб қулишди.

Қария, шунингдек, бир оз ғалати нарсаларни ҳам кўп билар ва улар ҳақида денгизга тикилганича сокин овозда сўзлаб берарди. У жуда узоқда, денгизнинг нариги соҳилида жойлашган, чиройли ва хотиржам одамлар яшайдиган, урушлар бўлмайдиган ва ҳеч ким ўлишдан кўрқмайдиган бепосён, бегона мамлакат ҳақида сўзларди. Ўша мамлакатда денгиз каби катта дарё бўлиб, одамлар кунботар пайтида унда чўмилишди. Ўша мамлакат ҳақида ҳикоя қилар экан, қариянинг олови янада юмшоқроқ ва сокинроқ бўлиб қолган, хира тортаёзган нигоҳи, гўски у алақачон ўша дарёнинг соҳилига етиб олгандек, узоқларга қадалган эди.

"Мени ҳам олиб кетасми?" деди Мондо.

Қария қўлини Мондонинг елкасига қўйди.

"Ҳа, сени ўзим билан олиб кетаман".

"Қачон кетмоқчисня?"

"Билмайман. Пулим кўпайганида. Бир йилдан кейин бўлса керак. Лекин сени, албатта, ўзим билан олиб кетаман".

Кейин қария хаскашпни кўлига олиб, соҳилдан нарироқда ишнин давом эттиришга тушди. Мондо ердан исми терилган майда тошларни олиб, чўнтагига солди ва дўстига кўл слякитиб кўйиб, у ерни тарк этди.

Энди деворларга, эшикларга ёки темир тўсиқларга ёзилган белгилар кўпайиб қолгандек эди. Мондо шаҳар кўчалари бўйлаб бораётиб, уларни пайқар ва баъзи бирларини таниб ҳам олаётган эди. Бетон йўлкага кўйидаги ҳарфлар ўйиб туширилганди:

D
E
N A D I N E
E

Лекин уларни тушуниб олиш осон эмасди.

Кеч киргач, Мондо Олтин Ёздули Уйга йўл олди. У меҳмонхонада Ти Шин билан гуруч ва сабаавотларни тановвул қилгач, боққа чиқди. Бола аёлнинг ҳам чиқишини кутиб турди, кейин икковлон дарахтлар ва буталар билан қуюқ қопланган жойгача майда тош сепилган сўқмоқдан юриб боришди. Ти Шин Мондонинг кўлини ушлаб олган ва уни шу даражада қаттиқ сиқардики, болаининг кўли оғриди. Бироқ тим қоронғида, йиқилиб тушмаслик учун оёқ учида пайпаслаб, пойафзалнинг таг чарми остида майда шағал чиқараётган товушни мўлжаллаб сайр қилиш ҳар қалай жовибали эди. Мондо кўринмас чигиртканинг ўткир чириллашини тинглар, тун кўйида барглари билан баралла ёйиб юборган буталарнинг ҳидини димоғида ҳис қилади. Буларнинг ҳаммаси кишининг бошини бир оё айлантирар ва пакана аёл айнан бошим айланмасин деб Мондонинг кўлини маҳкам сиқиб турарди.

"Тунда ҳамма нарсадан ёқимли ҳид анқийди", деди Мондо.

"Чунки биз уларни кўрмаймиз, — деди Ти Шин. — Одамлар кўзга кўринмас нарсаларнинг ҳидини чуқурроқ ҳис қиладилар, товушини яхшироқ эшитадилар".

Ти Шин йўлка устида тўхтатди.

"Кел, энди юлдузларни томошга қиламиз".

Чигиртканинг ўткир товуши, гўё тўғри осмони фалақдан келаётгандек, энди уларнинг ёнгиналарида эшигиларди. Бирин-кетин юлдузлар пайдо бўла бошлади. Туннинг ним қоронғусида улар заифгина нур сочмоқда эдилар. Мондо бошини орқага ташлаб, нафасини ичига ютганча уларга қараб турарди.

"Нақадар гўзал улар. Юлдузлар ҳам сўзлайдиларми, Ти Шин?"

"Ҳа, улар кўп нарсалардан хабар берадилар, бироқ биз уларнинг гапларини тушунмаймиз".

"Наҳотки, саводли одам ҳам уларни тушуна олмаса?"

"Йўқ, Мондо, тушуна олмайди. Юлдузларнинг нима деганларини инсонлар тушуна олмайдилар".

"Эҳтимол улар келажакда, узоқ йиллар ўтгач, бўладиган воқеалар ҳақида хабар беришаётгандир".

"Бўлиши мумкин. Ёки бир-бирларига ҳикоя айтишаётгандир".

Ти Шин қимирламай, Мондонинг кўлини маҳкам сиққанича осмонга тикилиб турарди.

"Эҳтимол улар қайси йўлдан боришни, қайси мамлакатларга саёҳат қилишни айтишаётгандир."

Мондо хаёл сурарди.

"Улар энди ёрқинроқ нур таратмоқда. Эҳтимол, улар тирик қалбдирлар".

Ти Шин Мондонинг юзини кўрмоқчи бўлди, бироқ атроф зимистон эди. Шунда у, бирор нарсадан кўрққандек, титрай бошлади. У Мондонинг кафтини кўкрагига босди ва юзини боланинг елкасига қўйди.

"Мондо, Мондо..."

Ти Шин бўғиқ овозда боланинг исмини тақрорлар, аъзон бадани эса, титрамоқда эди.

"Сизга нима бўлди? – деб сўради Мондо. У аёлни хотиржам

қилишга уринди. — Мен шу ердаман. Ҳеч қасққа кетмаяпман, кетишни истамайман ҳам”.

Бола Ти Шиннинг юзини кўрмас, бироқ унинг йиғлаётганини ҳис қилар, шунинг учун бадани титраётганини билиб турар эди. Ти Шин кўз ёшларини ошқор қилмаслик учун Мондодан ўзини бир оз четга олди.

“Мени кечир, кўнглим бўш”, деди аёл, лекин унинг товушидан титроғи ҳамон босилмагани биланиб турарди.

“Хафа бўлманг”, деди Мондо.

У Ти Шинни боғнинг нариги чеккасига судради.

“Юринг, шаҳар чироқларининг осмондаги аксини томоша қиламиз”.

Улар дарахтлар устида каттакон кўзиқорин шаклидаги қирмизи ёвду кўринадиган жойгача юриб бордилар. Чироқларини ўчириб-ёқиб ўтаётган гайёрани кўриб кайфиятлари янада ёришди.

Кейин бир-бирларининг қўлларини тутган кўйи сўқмоқ йўл устига ўтирдилар. Ти Шиннинг хафалигидан асар ҳам қолмаганди. У яна паст овозда гапга тушиб кетган ва нима гапирётганини мулоҳаза ҳам қилмаётган эди. Мондо ҳам сўзлар, барглар остига яшириниб олган чигиртка бўлса, ўткир чириллаши билан сукунатни бузмоқда эди. Мондо ва Ти Шин шу алфозда, қовоқлари оғирлашиб, кўзлари юмилиб кетгунга қадар, узоқ ўтирдилар. Кейин қоқ ернинг устида ухлаб қолдилар, боғ эса, каттакон кема мисол аста чайқалишдан тўхтамасди.

Ёзнинг илк кунларида Мондо сўнги марта Ти Шиннинг уйидан тонг отарда товуш чиқармай жўнаб кетди. У шошилмай баландликни кесиб ўтган пиллапояли йўлдан тушиб борди. Дарахтлар ва ўт-ўланларга шудринг тушган, денгиз устида енгил ҳовур бор эди. Эски деворлар устида ўсаётган печак гуlining баргларида олмос мисол томчи қуёшда чақнамоқда эди. Мондо унга яқин келиб, баргни ағдарди ва муздек сув томчисини ичиб юборди. Томчилар мўъжаз бўлсалар-да, оғизда ва баданда тар-

қаб, ташналикни қондирар эди. Йўлнинг икки четидаги деворларнинг тош пойдевори исий бошлаган эди. Саламандрлар кунни қарши олиш учун иналаридан чиқа бошлади.

Мондо денгиз соҳилига қадар зина йўлдан тушиб борди ва сокин соҳилда ўзининг одатдаги жойига ўтирди. Соҳилда балиқчи қушлардан ўзга ҳеч зоғ йўқ эди. Қушлар қирроқ бўйлаб учишар ё бўлмаса, соҳилда лапанглаб юришар эди. Улар тумшукларини очиб эснашар, учишар, бир давра ясаб, яна нарироққа қўнишарди. Балиқчи қушларнинг овозлари, айниқса, эрталаблари ғалати бўлади, гўё узоқ йўлга отланиш олдидан қилинаётган даъватга ўхшайди.

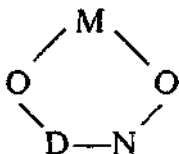
Қуёш шафақли осмон узра яна бир оз кўтарилгач, чироқлар ўчди ва уйғонаётган шаҳарнинг ола-товури кулоққа яққол чалина бошлади. Бу товуш узоқдан, баланд иморатларнинг орасидаги кўчалардан, соҳилдаги тошларни титратар даражада бўйиқ гулдирамоқда эди. Шақилдоққа ўхшаб овоз чиқарадиган моторли велосипедлар қалпоқли камзулли кишиларни ва жун капюшон кийиб олган аёлларни олиб, шаҳар кўчалари бўйлаб аллақасқларга йўл олмоқда эди.

Мондо ҳавонинг исишини кутиб пляжда қимирламай ўтирарди. У майда тошлар устида югураётган тўлқинларнинг шовқинини эшитиб турарди. Бола ана шу лаҳзаларни ёқтирарди, негаки соҳилда ўзи ва балиқчи қушлардан ўзга ҳеч ким бўлмасди. У шаҳардаги барча одамлар, ўзи кун бўйи учратадиган кишилар ҳақида хаёл сурарди. Мондо денгиз ва осмонга тикилган кўйи одамлар хусусида ўйларди, бинобарин улар ҳам жуда узоқда, ҳам унинг атрофида ўтиргандек яқин эдилар. Гўё кўз очиш билан бола уларни пайдо қила олар, назарни четга тортиши билан улар бу ердан ғойиб бўлар эди.

Кимсасиз соҳилда Мондо одамлар билан суҳбатлашмоқда эди. У ўз ҳолича суҳбатлашар, яъни сўз билан эмас, фикран улар билан бирга эди; боланинг хаёллари тўлқин бўлиб, денгиз тўлқин-

ларнинг шовқини ва ёруғликка қўшилиб инсонларга етиб борар, одамлар эса, тўлқиннинг қаердан келаётганини билмай туриб, уни қабул қилмоқда эдилар. Мондо Лули, Казак, стул тўқувчи, Роза, новвой Ида, варраklar устаси ва ўзига ўқишни ўргатган қария ҳақида ўйлар ва уларнинг барчаси буни ҳис қилмоқда эдилар. Одамлар қулоғим шанғиллаяпти ёки самолётнинг овозини эшитяпман шекилли, деб бош силкитишар, лекин бунинг нима эканини англай олмас эдилар. Мондо бўлса, улар билан сўлашишнинг ушбу усулидан, одамларга денгиз, қуёш ва осмон тўлқинларини узатишдан мамнун эди.

Кейин Мондо ўрнидан турди-да, хусусий пляжнинг ёғоч панжараси олдига борди. Панжара устунининг оёқ томонида қария чилаган ҳарфларни излаб кўрди. Бола бу ерга бир неча кундан бери келмаган, туз ва қуёш нури таъсирида белгилар ўчаёвган эди. Мондо ўткир қайроқтош олиб, унинг учи билан деворнинг ёнгинасига қария кўрганида, келганимни билсин деб, қуйидагича қилиб исмини ёзиб қолдирди:

Ушбу кун бошқаларига ўшмасди, негаки шаҳарда ҳеч ким кўринмасди. Мондо кабутарлар соҳиби қари тиланчининг узоқ қидирди ва уни ҳеч қачон тополмаслигини билгандек юраги қаттиқ-қаттиқ ура бошлади. У чолни кўчалар, бовор майдони, черковларда излаб кўрди. Қарияни жуда кўргиси келаётганди. Лекин ўша куни кечаси кулранг юк машинаси келиб, форма кийган кишилар қария Дадини ўзалари билан олиб кетган эдилар.

Мондо тиним билмай Дадини излашда давом этди. Бир пастқам

жойдан бошқаси томон югурар экан, унинг юраги борган сари қаттиқроқ тепарди. Бола қари тиланчи бориб юрган барча жойларга — йўлақлар, дарвозахоналар, фаввораларнинг олди, истироҳат боғларига бош суқиб кўрди. Ҳамма ерда у газета парчасини учратар ва гўё қария Дади ҳозир келиб, унинг устига ўтирадигандек уларга тикилиб турар эди.

Ниҳоят, Казак Мондога ростини айтди. Мондо уни бозор ёнидаги кўчада учратиб қолди. Казак ўта маст бўлганидан деворни ушлаб, бавўр илгариламоқда эди. Йўловчилар тўхтаб, уни мазах қилишарди. У вино ичиш билан овора бўлиб турганида, кимдир аккордеонини ўғирлаб кетганди. Мондо ундан Дади ва унинг кабутарларини кўрмадингизми, деб сўраган эди, Казак бир лаҳза тушунмай, кўзларини бақрайтириб турди. Кейин сўкинган оҳангда деди:

"...майман... Бугун кечаси уни олиб кетишди..."

"Қаёққа олиб кетишди?"

"...майман...Касалхонага".

Казак юрмоқчи бўлиб, жон-жаҳди билан ҳаракат қиломоқда эди.

"Тўхтанг! Кабутарлар-чи? Уларни ҳам олиб кетишдими?"

"Кабутарлар?"

Казак тушунмади.

"Ҳа, оппоқ қушлар!"

"Э, ҳа, билмайман... — Казак елкаларини қисди. — Кабутарларни нима қилишганини ...майман. Эҳтимол, пишириб ейишар..."

Казак деворни пайпаслай-пайпаслай нари кетди.

Шунда кутилмаганда Мондо қаттиқ чарчаганини ҳис қилди. Унинг денгиз бўйига қайтгиси, соҳилда ухлагиси келди. Бироқ денгиз жуда узоқда, боланинг бўлса, кучи қолмаган эди. Эҳтимол, кўпдан бери тўйиб овқат емаганидан ёки кўрқиб кетганидан шундай бўлгандир. Унинг мияси ғувиллар, оёқлари остида ер тебрана бошлади.

Мондо кўчадан бир жой топиб, деворга суяниб ўтирди. Ку-

тишдан бўлак ўзга илож қолмаган эди. Боладан сал нарида мебель дўкони бўлиб, унинг катта витринасидан ёрув тушиб турарди. Мондо қимирламай ўтирар, ўткинчиларнинг оёқларини ҳам пайқамас, баъзи йўловчиларнинг тўхтаётганларини сезмасди. Одамларнинг гаплари боланинг кулоқларига кирмас, унинг аъзон бадани увишиб, совуқ қотар, лаблари мажолсиз, кўаларини очишга мадор йўқ эди.

Мондонинг юраги боягидек қаттиқ урмас, аксинча, энди у жуда узоқда тургандай ва мажолсиздай эди, кўкрак қафасида тўхтаб қолгудек бўлиб, аста тўлғонар эди.

Мондо ўзи беркиниб юрадиган жойларни, танийдиган одамларни, соҳилани, оқ қояларни, тўлқин тўсқични, Олтин Ёғдули Уйдаги боғни эсламоқда эди. Бола яна Қивил денгизга кетмоқчи бўлиб, арқонини узмоқчи бўлган Окситон кемасини ўйларди. Айни пайтда ўзи суяниб ўтирган девор ва йўлкани ташлаб кетишга, оёқлари юришдан қолгандек, иложсиз эди.

Одамлар унга гапирётганларида Мондо бошини кўтармади. У бошини билакларига қўйганича йўлкада қимирламай ўтирарди. Энди одамлар унга жуда яқин келиб қолган ва Лўли томоша кўрсатаётган пайтдагидек, ярим айлана бўлиб болани ўраб олишган эди. Мондо, улар йўлларида қолмай, кетаверсалар яхшироқ бўларди, деб ўйларди. У тўхтаб турган оёқларга, эркакларнинг қора чармдан тикилган қўпол пойабзалларига ва аёлларнинг баланд пошнали сандалларига назар солди. У тепасида туриб айтилаётган гапларни эшитаётгандек эди, бироқ тушунмасди.

"... Телефон қилиш керак...", дейишарди овозлар. Кимга телефон қилиш керак? Мондо ўзини итга, туллай бошлаган, йўлка устида бир бурчакда узала тушиб ётиб олган сап-сарик итга қиёс қиламоқдайди. Унинг бадани ҳамон увишар, совуқ барча аъзоларига, қорнига, бошига тарқашда давом этарди.

Худди шу пайт Чияпаканинг кулранг юк машинаси келиб тўхтади. Ярим беҳуш Мондо унинг келиб тўхтаганини, тормоз-

ларининг чийиллагани ва эшикларининг очилиб ёпилганини эшитди. Бироқ унга энди ҳамма нарса барибир эди. Одамлар четга сурилдилар ва Мондо мовий ранг шимлар ҳамда тагчарми қалин қора пойабзалларни кўрди.

"Касалмисан?"

Мондо форма кийиб олган кишиларнинг овозларини эшитди. Бироқ улар минглаб чақирим наридан келаётгандай эди.

"Исминг нима? Қаерда турасан?"

Мондо шаҳар атрофида тутаб ётган адирлар ҳақида ўйларди. Назариди у йўл бўйида ўтириб, тутаётган адирларни, оловнинг қипқизил алангасини, осмонга ўрмалаётган оппоқ тутунни кўриб турар, ёнаётган резина ҳиди димоғига кирар эди; боланинг кўзига буталар оралаб тўхтаётган ўт ўчирувчиларнинг қизил машиналари ва узатилаётган резина ичакларгача кўринди.

"Юра оласанми?"

Бояги кишилар енгил юкни кўтарган мисол, Мондонинг қўлтиқларидан кўтариб, орқа эшиклари очиқ турган машина томон олиб кетишди. Мондо оёқларининг ерда судралаётганини, автомобил пиллапоясига урилганини ҳис қилди, бироқ бу оёқлар энди ёғоч кўғирчоқникига ўхшаб қолган эди. Шундан кейин эшиклар ёпилди ва машина шаҳар бўйлаб йўлга тушди. Охириги сафар ана шундай бўлди.

Орадан икки кун ўтгач, вьетнамлик паст бўйли бир аёл полиция комиссари ҳузурга кириб келди. Аёлниинг ранги оқариб, ухламаганидан бўлса керак, кўзалари қизарган эди. Аёл Мондонни икки кеча кутган ва бутун шаҳарни излаб чиққанди. Комиссар унга бефарқ назар ташлади.

"Қариндоши бўласизми?"

"Йўқ, йўқ, — деди Тн Шин. У гапиришга қийналарди. — Мен унинг дўстиман".

Унинг бўйи янада кичрайиб, бевақт қариган болага ўхшаб қолган эди.

"Унинг қаердалиги сизларга маълумми?"

Комиссар жавоб беришга ошиқмасдан, аёлга қараб тураверди.

"Ғарибхонада", деди у ниҳоят.

Паст бўйли аёл бу сўзларнинг маъносини тушунмагандай:

"Ғарибхонада...", деб такрорлади. Кейин:

"Бўлиши мумкин эмас", деб қичқириб юбораёди.

"Нега мумкин бўлмас экан?" сўради комиссар.

"Ахир, нима учун? Нима гуноҳ қилди у?"

"У бизга оилам йўқ деб айтди. Кейин болани ўша ерга жойладик".

"Бу мумкин эмас! — деб такрорлади Ти Шин. — Ахир ўзингиз бир ўйлаб кўринг..."

Комиссарнинг қиёфасида ҳамдардлик аломатлари кўринмасди.

"Кўпроқ сиз ўйлаб кўришингиз керак хоним, — деди у, — оиласиз, яшаш жойининг тайини бўлмаган бола кўчаларда гадейлар, дайдилар билан дарбадар юрса, балки ярамас ишлар билан шуғулланса! Дуч келган жойда ухлаб, тўғри келган нарсани еб юрса! Айтмоқчи, одамлар унинг устидан шикоят қилиб, бизга хабар беришганига кўп бўлган эди. Биз уни қидираётгандик, бироқ боласи тушмагур айёрлик қилиб, беркиниб юривди! Бир куни келиб ҳаммаси тугаши аниқ эди".

Пакана аёл бир нуқтага тикилганича индамас, гавдаси эса силкиниб-силкиниб турар эди. Комиссарнинг кўнгли бир оз юмшади.

"Унга қараб турарминдигиз?"

Аёл бошини қимирлатиб тасдиқлади.

"Агар болани боқиб олиш ниятингиз бўлса, ~~яшаш~~ кулоқ солинг. Бунинг, албатта, иложи бор".

"У аввал ...ҳолатидан чиқиши керак".

"Ҳозирча эса, у аҳволни яхшилангунга қадар ғарибхонада қолади. Уни тарбиянигага олмоқчи бўлсангиз, ариза ёвишга, қатор сўровномаларни тўлдиришга тўғри келади, албатта, бир-икки кунда бунинг ҳал қилиб бўлмайди".

Ти Шин керакли сўзларни тополмай, гапиришга қийналарди.

"Ҳозирча бола билан биз шугулланамиз. Бола... айтмоқчи, исми нимаиди?"

"Мондо, – деди Ти Шин. – Мен ..."

"Бола кузатув остида бўлиб туради. Уни даволаш керак. Болага ғарибхонада ғамхўрлик кўрсатишади. Шахсий иш очишади. Унинг шу ёшга кириб на ўқиш, на ёзишни билмаслигини, ҳеч қачон мактабга бормаганини биласизми?"

Ти Шин гапирмоқчи бўлар, бироқ овози бўғилиб қолган эди.

"Уни кўрсам бўладими?" дедди у ниҳоят.

"Ҳа, албатта, – деди комиссар ўрнидан туриб. – Бир неча кундан кейин. Аввал сал ўзига келсин, кейин директорнинг олдига кириб рухсат сўрасиз".

"Бироқ бутун! – деди Ти Шин. У қичқириб гапирар, овози бўлса, чиқмасди. – Мен уни бутун кўришим шарт!"

"Йўқ, тўрт-беш кунсиз уни кўра олмайсиз. Бунинг асло иложи йўқ".

"Ўзиниб сўрайман! Боланинг тақдири учун бу жуда муҳим, ҳозир муҳим!"

Комиссар Ти Шинни эшик олдигача кузатиб қўйди.

"Тўрт-беш кундан кейин".

Эшикни очар экан, у фикрини ўзгартирди.

"Исми-шарифингиз, ади्रेसингизни қолдиринг, керак бўлиб қолишингиз мумкин".

Комиссар буларнинг ҳаммасини эски ён дафтарчага ёзиб олди.

"Келишдик. Менга икки кундан кейин қўнғироқ қилинг, ҳужжатларни тўплашга киришамиз".

Бироқ эртасигаёқ комиссар Ти Шиннинг уйига келди. У эшикни очиб, тош сепилган йўлқадан уйнинг олдигача юриб борди.

Ти Шин эшикни очган эди, у деярли куч билан ичкарига кирди ва меҳмонхонага назар солди.

"Сизнинг Мондоингиз..." деб гап бошлади комиссар.

"Унга нима қилди?" сўради Ти Шин. Унинг ранги илгариги

кундагидан ҳам оқариб кетган, комиссарга тикилиб турган кўзлари хавотирлик билан боқарди.

"...кетиб қолди".

"Кетиб қолди?"

"Ҳа, кетиб қолди, ғойиб бўлди. Йўқолди!"

Комиссар Ти Шиннинг боши устидан ичкарига ўғринча назар солмоқда эди.

"Уни кўрмадингизми? У бу ерга келмадимми?"

"Йўқ!" деб ҳайқирди Ти Шин.

"У касаллар бўлимида тўшагига ўт қўйиб, тўс-тўполондан фойдаланиб қочиб қолди. Уйловдимки, сизнинг олдингизга келади деб?"

"Йўқ! Йўқ!" деб қичқирди Ти Шин ҳамон. Энди унинг кўзлари ғазаб билан боқарди. Комиссар орқага тирсалди.

"Ўзингизни босинг. Мен шу заҳотиёқ сизни огоҳлантиргани келдим. Бошқа телбаликларни қилиб қўймасдан бу болани топишимиз керак".

Комиссар ярим ой шаклидаги пиллапойдан туша бошлади.

"Агар келиб қолгудек бўлса, менга хабар қилинг!"

У тош сепилган йўлқадан юриб, эшик олдига борди.

"Илагари куни сизга айтган эдим. Бу бола – ёввойи!"

Остонада турган Ти Шин қимир этмади. Унинг кўзлари ёшларга тўлган, томоғини нимадир қаттиқ бўғиб турганидан нафас олишга ҳам мажolini келмасди.

"Сиз ҳеч нарсани тушунмадингиз, ҳеч нарсани!"

Комиссар эшикни очиб, пиллапойдан қора рангли машинаси томон йўналар экан, Ти Шин паст овозда ушбу жумлаларни ўзи учун айтаётгандек эди.

Кейин Ти Шин оппоқ зинага ўтириб, узоқ вақт сукут сақлади; у на меҳмонхонани тўлдираётган олтинранг ёғдуга қарар, на яшириниб олган чигиртканинг чириллашини эшитмоқда эди. Аёл ўзи сезмаган ҳолда бир оё йиғлаб ҳам олди, унинг кўз ёшлари томчи-томчи бўлиб бурнидан ҳаворанг пешбандга оқиб тушди. У

кулранг сочи болакайнинг эртага ва кейинроқ ҳам қайтмаслигини биларди.

Ёз бошланишига оз қолган, бироқ совуқ ҳамон чекинмаганга ўхшарди. Биз, барча шаҳарликлар, буни ўшанда ҳис қилган эдик. Одамлар борди-келди, олди-сотдини, автомобиллар шаҳар кўчалари ва майдонларида шовқин солиб юришни давом эттиришарди. Унда-мунда осмонда оппоқ из қолдириб тайёра учиб ўтарди. Тиланчилар ҳамон муқолишлар, мэрия дарвозаси ва черковлар олдида хиралик қилишарди. Лекин нимадир ўзгарган эди. Гўё ер устини кўринмас бир булут қоплаб олиб, келаётган ёруғликни тўла ўтказмаётгандек эди.

Воқеаларнинг кечиши ҳам ўзгарди. Айтмоқчи, орадан кўт вақт ўтмай, ўтган-кетганларнинг чўнтакларига қўл югуртиришда гумон қилинган Лўлини полиция қамоққа олди. Кавак бўлса, ҳеч қандай казак эмас, Оверньда турилган ва эндиликда пиёниста бўлиб қолган бир кимса эди. Йордан балиқчи қармоқларини бетон тўғонга уриб синдириб ташлади ва Эритреяга боришни орзу қилмай қўйди. Қария Дади бўлса, ниҳоят касалхонадан чиққан ва кабутарларини тополмай, мушук сотиб олган эди. Яқшанба кунлари келадиган рассом осмонни чизолмади, у яна денгиз манзаралари ҳамда натюрмортга берилиб кетди, истироҳат боғидаги болакайнинг эса қизил уч филдиракли велосипедини ўғирлаб кетишди. Қиёфаси ҳиндуларга ўхшаб кетадиган қарияга келсак, у Ганг дарёси қирғоқларига йўл ололмади ва соҳилани текислаб юраверди. Сув юзини қоплаб олган керосин доғлари ўртасида Окситон кемаси занглаб кетган темир халқага боғланганича қолиб кетди, энди ҳеч ким унинг олд томонида ўтириб қўшниқ айтмайдиган бўлди.

Замон ҳам узун, ҳам қисқа бўлганидан энди Мондосиз йиллар, ойлар ва кунлар ўтди ва шаҳаримиздаги кўп одамлар, буни очиқ тан олмасалар-да, кимнидир кутишда давом этишди. Ўзимиз ҳам билмаган ҳолда биз уни одамлар орасидан, муқолишларда, эшик олдила-

рида налайдиган бўлди. Биз соҳидаги оппоқ тошларни ва деворга ўхшаб кетадиган денгизни кузатишда давом этдик. Кейин ҳамма нарса бир оз унутилгандек бўлди.

Орадан анча вақт ўтди ва кунларнинг бирида паст бўйли вьетнамлик аёл баланд тепалик устида жойлашган боғида сайр қилишга чиқди. У тагида йўл-йўл пашшалар ружрон ўйнаётган маҳобатли сарв дарахти соясига ўтириб, ҳордиқ чиқармоқчи бўлди ва кўзи денгиз суви силиқлаб ташлаган оппоқ тошга тушди. Яхшилаб тикилиб қарагач, аёл устини чанг қоплаган тошлардан яна бир нечтасини пайқайди. У вҳтиёт бўлиб ва бир оз ҳаяжон ичида пешбандининг бир чеккаси билан чангни тозалади ҳамда нўноқлик билан ёзилган катта ҳарфлардан иборат қуйидаги икки сўзни ўқиди:

АСЛО УНУТМАЙМАН.

ЛЮБІВІ

ёпишдан олдин унинг ичига солишга яна бирор нарса қидирди. Лекин столнинг устида қорозлар, китоблар ва печенье ушоқларидан ўзга ҳеч нарса йўқ эди. Кейин адресни ёзди:

"Эрон

Техрон

Фирдавсий хиёбони, 84

P.R.O.S.O.M.

Жаноб Поль Ферландга"

Люлаби хатни стол устига қўйди ва тез юриб ваннахонага кирди. Тишларини, ювини ювди. Муздаккина сувга ювингиси келдию, онасини уйғотиб қўйишдан чўчиди. Кейин, ҳамон оёқяланг аҳволда хонасига қайтди. Қиз шошиб яшил жузли жемпер, қўнғир чийдухоба шим ва қизғиш камзулини кийди. Кейин пайпоқ ҳамда баланд пошнали туфлисини оёғига илиб, ойнага ҳам қарамасдан, малла сочларини таради. Сўнгра стол ва стул устида нима кўзига кўринган бўлса, ҳаммасини сумкасига солиб олди: лаббуёқ, қороадан қилинган қўлартигичлар, қаламлар, калитлар, аспирин таблеткалари. У ўзига нима кераклигини билмасди, шунинг учун хонада кўзига илинган нарсаларни – ёғимлашиб ётган қизил рўмол, сунъий тери қопланган ёски сурат альбоми, қаламтарош ва жаж-жигина итнинг чинни ҳайкалчасини сумкасига аралаш қилиб солди. У шкафнинг ичида туфли қутисида сақланаётган бир борлам хатни олди, бошқа бир қутидан каттакон суратни олиб буқлади ва хатларга қўшиб сумкасига солди. Плашининг чўнтагида бир нечта қороз пул ва бир сиқим танга топиб, уларни ҳам сумкага ағдарди. Чиқаётиб стол устидаги ҳовиргина ўзи ёвган хатга кўзи тушди ва уни ҳам олди. Кейин чап томондаги галадонни очиб майда-чуйда нарсалар ва қорозлар орасини узоқ титкилади ва пуфлаб чалинадиган кичкина гармошкани топди. Унинг устига:

САДО

Супер Вампир

Германияда ишланган

деб ёйиб қўйилган ва пичоқ билан "Давид" деган исм ўйиб туширилган эди.

Қиз гармошкага бир муддат тикилиб турди, кейин уни ҳам сумкасига солиб, боричини ўнг елкасидан ўткайиб олди ва кўчага чиқди.

Ташқарида қуёш чарақлаб турар, осмон ва денгиз жилваланаётди. Люлаби кўз қири билан мусичаларни қидирди, бироқ улар ғойиб бўлган эдилар. Жуда узоқда, уфқнинг ёнгинасида оқ елканли қайиқ хиёл эгилган кўйи аста сузиб бормоқдайди.

Люлаби юраги қаттиқ ураётганини ҳис қилади. Нима бўлдики унга? Эҳтимол, қалби осмон жилвасидан сархуш бўлаётгандир? У денгиз бўйидаги тўсиқ ёнида тўхтаб, кўллари ва кўкрагини унга қаттиқ тираб турди ва тишларини фикрлатиб, бир оз ғазаб билан: "Жингимга тегишни бас қил, бас қил!" деб шивирлади.

Кейин юрак уришларига парво қилмасликка тиришган ҳолда йўлга тушди.

Одамлар иш жойларига олиқмоқда эдилар. Улар автомобилларига ўтириб олиб, шаҳар маркази томон боришарди. Моторли велосипедлар пақиллаган овоз чиқариб ўтишар, янги сотиб олинган машиналарнинг тушириб қўйилган ойналари ортидаги одамлар шошаётганга ўхшар эдилар. Люлабининг ёнидан ўтаётиб, қизга сал ўтирилиб қараб қўйишарди. Машина сигналини қисқа-қисқа чалиб, эътиборини ўзига жалб қилмоқчи бўлганлари ҳам бор эди, бироқ Люлаби ҳеч кимга қиё боқмади.

У ҳам катта кўча бўйлаб, енгил туфлалари билан овоз чиқармай тез юриб бормоқда эди. Қиз марказга қарама-қарши йўналишда, адирлар ва қояларни мўлжалга олиб ҳаракат қиларди. У қора кўзойнагини унутиб қолдиргани сабабли денгизга кўзларини қисиб назар ташлаб кўярди. Оқ елканли қайиқ ҳам елканларини шамолда шишириб олиб, қиз бораётган томонга йўл олгандек эди. Мовий денгиз ва осмонга, оқ елканли қайиққа, соҳилдаги қояларга қараб-қараб бораётган қиз энди мактабга бормасликка қарор қилганидан мамнун эди. Атроф шунчалар гўзал эдики, гўё ҳеч қанақа мактаб оламда ҳеч қачон бўлмагандек.

ёпишдан олдин унинг ичига солишга яна бирор нарса қидирди. Лекин столнинг устида қоғозлар, китоблар ва печенье ушоқларидан ўзга ҳеч нарса йўқ эди. Кейин адресни ёзди:

"Эрон

Техрон

Фирдавсий хиёбони, 84

P.R.O.S.O.M.

Жаноб Поль Ферландга"

Люлабн хатни стол устига қўйди ва тез юриб ваннахонага кирди. Тишларини, юзини ювди. Муздаккина сувга ювингиси келдию, онасини уйротиб қўйишдан чўчиди. Кейин, ҳамон оёқяланг аҳволда хонасига қайтди. Қиз шюшиб яшил жузли жемпер, қўнғир чийдухоба шим ва қизғиш камзулини кийди. Кейин пайпоқ ҳамда баланд пошнали туфлисини оёғига илиб, ойнага ҳам қарамасдан, малла сочларини таради. Сўнгра стол ва стул устида нима кўзига кўринган бўлса, ҳаммасини сумкасига солиб олди: лаббўёқ, қоғоздан қилинган қўлартигичлар, қаламлар, калитлар, аспирин таблеткалари. У ўзига нима кераклигини билмасди, шунинг учун хонада кўзига илинган нарсаларни – фикимланиб ётган қизил рўмол, сунъий тери қопланган ёски сурат альбоми, қаламтарош ва жажжигина итнинг чинни ҳайкалчасини сумкасига аралаш қилиб солди. У шкафнинг ичида туфли қутисида сақланаётган бир борлам хатни олди, бошқа бир қутидан каттакон суратни олиб буклади ва хатларга қўшиб сумкасига солди. Плашининг чўнтагида бир нечта қоғоз пул ва бир сиқим танга топиб, уларни ҳам сумкага ағдарди. Чиқаётиб стол устидаги ҳозиргина ўзи ёзган хатга қўзи тушди ва уни ҳам олди. Кейин чап томондаги раладонни очиб майда-чуйда нарсалар ва қоғозлар орасини узоқ титкилади ва пуфлаб чалинадиган кичкина гармошкани топди. Унинг устига:

САДО

Супер Вампир

Германияда ишланган

деб ёзиб қўйилган ва пичоқ билан "Давид" деган исм ўйиб туширилган эди.

Қиз гармошкага бир мuddат тикилиб турди, кейин уни ҳам сумкасига солиб, боғичини ўнг елкасидан ўтказиб олди ва кўчага чиқди.

Ташқарида қуёш чарақлаб турар, осмон ва денгиз жилваланаар эди. Люлаби кўз қири билан мусичаларни қидирди, бироқ улар қойиб бўлган эдилар. Жуда узоқда, уфқнинг ёнгинасида оқ елканли қайиқ хиёл ёгилган кўин аста сузиб бормоқдайди.

Люлаби юраги қаттиқ ураётганини ҳис қилди. Нима бўлдийкин унга? Эҳтимол, қалби осмон жилвасидан сархуш бўлаётгандир? У денгиз бўйидаги тўсиқ ёнида тўхтаб, қўллари ва кўкрагини унга қаттиқ тираб турди ва тишларини фижиrolатиб, бир ов ғазаб билан: "Жигимга тегишни бас қил, бас қил!" деб шивирлади.

Кейин юрак уришларига парво қилмасликка тиришган ҳолда йўлга тушди.

Одамлар иш жойларига ошиқмоқда эдилар. Улар автомобилларига ўтириб олиб, шаҳар маркази томон боришарди. Моторли велосипедлар пақиллаган овоз чиқариб ўтишар, янги сотиб олинган машиналарнинг тушириб қўйилган ойналари ортидаги одамлар шошаётганга ўхшар эдилар. Люлабининг ёнидан ўтаётиб, қизга сал ўтирилиб қараб қўйишарди. Машина сигнаlines қисқа-қисқа чалиб, эътиборини ўзига жалб қиломоқчи бўлганлари ҳам бор эди, бироқ Люлаби ҳеч кимга қиё боқмади.

У ҳам катта кўча бўйлаб, енгил туфлалари билан овоз чиқармай тез юриб бормоқда эди. Қиз марказга қарама-қарши йўналишда, адирлар ва қояларни мўлжалга олиб ҳаракат қиларди. У қора кўзойнагини унутиб қолдиргани сабабли денгизга кўзларини қисиб назар ташлаб қўярди. Оқ елканли қайиқ ҳам елканларини шамолда шишириб олиб, қиз бораётган томонга йўл олгандек эди. Мовий денгиз ва осмонга, оқ елканли қайиққа, соҳилдаги қояларга қараб-қараб бораётган қиз энди мактабга бормасликка қарор қилганидан мамнун эди. Атроф шунчалар гўзал эдики, гўё ҳеч қанақа мактаб оламда ҳеч қачон бўлмагандек.

Совуқ шамол унинг сочларини тўзғитиб, қўларини ачиштирди, ёноқлари ҳамда қўларини қизартириб юборди. Лолаби, қуёш ва шамоллар ҳамроҳлигида бошнинг оққан томонга кетиш қанчалар яхши, деган хаёлга ҳам борди.

У шаҳар чегарасини тарк этиб, денгиз қарағайлари ўсиб ётган кичкина ўрмон ёқасида бошланадиган ва қирроқ бўйлаб қоятошлар сари олиб борадиган қароқчиларнинг эски сўқмоғи олдига етиб келди. Бу ердан денгиз янада гўзал, сершовқин ва жилавакор кўринарди.

Лолаби қароқчи сўқмоққа қадам қўйди ва денгиз тўлқинларининг кучайиб бораётганини кўрди. Унчалар катта бўлмаган тўлқинлар қоятошларга келиб урилар, акстўлқин ҳосил қилиб орқага чекинار ва ўзаро тўқнашишар эди. Қизча қоятошлар олдига туриб, денгиз суронига қулоқ солди. У сидирилиб бориб бирдан тўхтайдиган ва ҳайбат билан ҳавога сапчийдиган бу суронни яхши билар, ёқтираар эди, лекин шу бутун уни биринчи марта тинглаётгандек эди. Оппоқ қоялар, денгиз, шамол, қуёшдан бўлак ҳеч нарса йўқ. Гуё кемада очиқ денгиз баридасан ва китлар ҳамда дельфинлардан ўзга атрофда ҳеч жонзот йўқ.

Лолаби мактабни хаёлига ҳам келтирмай қўйди. Ҳа, денгиз ана шунақа: у ер юзасидаги барча нарсани ўчириб юборишга қодир, негаки дунёда ундан каттароқ нарса йўқ. Ложувард осмон ва денгиз, қуёш ёрдуси, шамол, тўлқинларнинг кучли ва салобатли товуши таъсирида денгиз бош силкитиб, думини сувга ураётган баҳайбат жониворга ўхшарди.

Шундай қилиб, Лолабининг кайфияти чоғ эди. У қароқчи сўқмоқдан узоқда бўлмаган юзаси ясси қоятош устига ўтириб, аτροφни томоша қила бошлади. Қиз уфқни, денгиз ва осмонни ажратиб турган қора чизиқни аниқ кўриб турарди. Кўчалар, уйлар, машиналар, моторли велосипедлар унинг хаёлига ҳам келмасди.

У қоя устида узоқ ўтирди. Кейин сўқмоқ бўйлаб юришда давом этди. Уйлар, сўнги чорборлар ҳам ортда қолди. Лолаби ўтирилиб, орқасига қаради. Унинг назарида дарпардалари ёпиб қўйилган оппоқ

чорбоғлар уйқуга кеттандек эди. У етиб келган жойда боғлардан асар ҳам йўқ эди. Шағал уюмлари орасида ёввойи ўғлар, қўйтикан, алоэ, маймунжон ва чирмовуқлар ўсиб ётарди холос. Бу ерларда ҳеч ким яшамасди. Қўятошлар оралаб калтакесаклар югуриб юришар, асал ҳиди анқитадиган ўсимликлар оралаб икки-учта ари учиб юрмоқда эди.

Осмонда қуёш тобора тик кўтариламоқда. Оппоқ қояларда нур жилваланади, тўлақин кўпиклари қор уюмларини эслатади. Қизгина дунёнинг нарига чеккасига бориб қолгандек ўзини бахтиёр ҳис қиларди. Ҳеч нимани кутмайсан, ҳеч кимнинг сенга кераги йўқ. Люлаби қаршисида тобора катталашаётган ярим оролга, учи сиғиб тушган қўятошга навар солди. Қароқчи сўқмоқ уни немислардан қолган бункер сари етаклаб келди. Ер остига тушиш учун тор ва увун йўлакдан ўтиларди. Йўлакдаги совуқ ҳаво қизни сескантириб юборди. Йўлак ҳавоси ёрдаги каби ҳам ва қоронғи эди. Қалъанинг деворларидан ваҳ ҳиди анқирди. Йўлакнинг нариги томони атрофи паст девор билан ўралган бетон супага олиб чиқди. Супанинг ёриқлари оралаб бир оз майса униб чиққан эди.

Қизнинг кўчалари ёруғликдан қамашди. У денгиз ва шамол билан юзма-юз турарди.

Тўсатдан қизнинг кўзи супанинг деворидаги бўр билан ёзилган қинғир-қийшиқ катта ҳарфларга тушди:

"МЕНИ ТОПИНГ"

Қиз атрофга қараган бўлди, кейин паст овозда:

"Майли-ку-я, лекин ўзингиз кимсиз?" деди.

Баҳайбат ва оппоқ чағалоқ қанотларини қоқиб супа устидан учиб ўтди.

Люлаби елкасини қисиб кўйиб йўлида давом этди. Қароқчи сўқмоқ кейинги жаҳон уруши пайтида, вҳтимол, бункерни қурганлар томонидан бўлса керак, бувилиб кетган ва йўл юриш анча мушкул бўлиб қолган эди. Тошларга тирмашишга, сирғаниб йиқилмаслик учун тошдан тошга сакрашга тўғри келарди. Қирғоқ борган сари тикла-

шар, Люлаби пастда қоятошларга тўлқинларини улоқтираётган зум-раддек тиниқ сувни кўриб турарди.

Омадни қарангки, қиз қоялар устида юришнинг машқини олган, тўғрироғи, у қотириб уддалайдиган ягона юмуш ҳам ана шу нарса эди. Кўз қири билан тез ҳисоблаб чиқасиз, пиллапоё ёки зина ўрнини босадиган қояларни аниқлайсиз, юқорига олиб чиқадиган йўлни танлаб оласиз, каваклар, кўчадиган тошлар, ўралар, тиканли буталардан эҳтиёт бўласиз.

Бу нарса математикадан бериладиган масалага ўхшаб кетади. "45 даражада олган қоядан 2,5 метр масофадаги қояга ўтиш учун тангенс чизигини қасрдан ўтказиш керак бўлади?" Оқ қоятошлар мактаб парталарига ўхшаб кетарди. Люлаби трапеция шаклидаги катта тошга, орқасини денгизга ўтириб ўтириб олган Лорти хонимнинг талабчан қиёфасини кўз олдига келтирди. Бироқ олдинда турган масала математикага алоқаси йўққа ўхшаб қолди. Ҳа, аввало вазнинг оғиш марказларини ҳисоблаб чиқиш даржор эди. "Йўналишни аниқ белгилаш учун уфққа перпендикуляр бўлган тўғри чизик ўтказинг", деган бўларди жаноб Филиппи. У пастга эгилиб турган қоятош устида мувозанат сақлаганича, раҳмдиллик билан кулимсираб тургандек эди. Унинг оппоқ сочлари қуёш ёғдусида тожга ўхшаб кўринар, мовий кўзалари бўлса, катта қилиб кўрсатадиган ойнаклари ортида сирли чақнарди.

Люлаби гавдасининг осонлик билан масалаларнинг "счимини" топаётганидан мамнун эди. У дам олдинга, дам орқага эгилар, бир оёқлаб мувозанат сақлаб қолар, кейин оҳиста сакрар ва оёқлари ўзи мўлжаллаган нуқтага аниқ тушар эди.

"Яхши мадмуазель, жуда яхши, — деган овози эшитилади жаноб Филиппининг унинг қулоғига. — Физика табиий фан ҳисобланади. Шунинг асло унутманг. Давом этаверинг, танлаган йўлингиз тўғри йўл".

"Шундай-ку-я, бироқ у қаёққа олиб бораркин?" деб шивирлади Люлаби.

Ҳа, чиндан ҳам у буларнинг ҳаммаси нима билан тугагини аниқ тасаввур қилмасди. Нафасини ростлаб олиш учун тўхтаб, денгизга назар солди. Бироқ бунда у яна бир масаланинг ечимини топиши – қуёш нурунинг сув юзасида синиш бурчагини ҳисоблаши талаб қилинарди.

"Бунисини энди ҳеч қачон эглай олмасам керак", деб ўйлади қиз.

"Ахир Декарт қонунлари бор-ку", деган овози эшитилди яна жаноб Филиппининг.

Люлаби эслашга уринди.

"Синган ёруғлик ..."

"...ҳар доим кесишув нуқтаси текислигида қолади", деди Люлаби.

"Баракалла. Хўш, иккинчи қонунда нима дейилади?"

"Кесишув бурчаги катталашганда, синиш бурчаги ҳам катталашади ҳамда ушбу қўйматлар орасидаги муносабат констант сонни ташкил қилади".

"Констант, – деди овоз. – У ҳолда?"

Синус i

" $\frac{\sin i}{i} = \text{констант}$ ".

Синус r

"Сув/ҳаво коэффиценти?"

"1,33"

"Фуко қонуни-чи?"

"Бир муҳитнинг иккинчи муҳитга нисбатан бўлган коэффиценти биринчи ва иккинчи муҳит тезликлари орасидаги пропорция билан ўлчанади".

"Бу ердан?"

" $N_{2/1} = v_1/v_2$ экани келиб чиқади".

Бироқ қуёш нурлари денгиз сувида тўхтовсиз жилваланадигани ва унинг акс этиши мутлақ даражага етганидан Люлаби нисбатларни ҳисоблаб чиқишга ожиз эди. Қиз кейинроқ бу ҳақда жаноб Филиппига хат ёзиб сўрашни дилига тугиб қўйди.

Кун исигандан исиди. Қизча чўмилиб олиш учун жой қидира бошлади. У вайронага айланиб қолган пристан ёнида кичкина қўлтиқ топди. Лолаби соҳилга тушиб, кийимларини ечди.

Сув тип-тиниқ ва совуқ эди. Лолаби иккиланиб ўтирмай, сувга шўнғиди ва гавдасининг барча жойларини сув қоплаганини ҳис қилди. У қўзларини очган кўйи сув остида узоқ сузди. Кейин пристаннинг бетон супасига ўтириб, офтобда исина бошлади. Энди қуёш тиккага келган ва унинг нурлари денгизда ортиқ акс ётмай қўйган эди. Қизнинг қорни ва оёқларига ёпишиб турган сув томчиларида унинг жуда кучли акси бор эди.

Муздек сув қизнинг кайфиятини кўтарди. Сув қизнинг хаёлларини ҳам ювиб юборган ва у тангенга алоқадор масалаларни ҳам, жисмларнинг мутлоқ нисбатларини ҳам ўйламай қўйган эди. Лолабининг яна отасига хат ёвгиси келди. У хатлар учун чиқарилган қороз тахламини қидириб топди ва сиёҳқалам билан қорознинг ёнг пастидан хат ёзишни бошлади:

"ЛБИ

сивни севади,

келиб, қаерда эканимни кўринг!"

Шундан кейин у саҳифанинг қоқ ўртасига ёзишга тушди:

"Эҳтимол, бир ов тентаклик қилиб қўйгандирман. Мендан жаҳлингиз чиқмасин. Чиндан ҳам ўзимни тутқунликда кўраётгандек бўлиб қолгандим. Сиз буни тушуна олмайсиз. Қолаверса, эҳтимол, сиз ҳам буни тушунарсиз, бироқ жойингизда ўтиришига матонатингиз етарли. Менда эса, етарли эмас. Атрофдаги саноқсиз, устига тиканли сим, панжаралар қўйиб ташланган деворларни тасаввур қилинг-а. Кўрарга қўйим қолмаган каштан, арағвон, сарв дарахтлари экиб қўйилган ҳовлини тасаввур қилинг. Айниқса, сарв даҳшатли дарахт – худди касал одамдай пўст ташлаб туради".

У қоғознинг тепароғига қўйидагиларни ёзди:

"Сизга шунча, шунча, шунча кўп нарсаларни айтгим келади, бироқ уларни айтишига ботина олармиканман. Бу нарсаларни бир вақтлар кўришни жуда орзу қилганман, бу ерда эса улар йўқ. Ям-яшил майса, гуллар ва қушлар, дарёлар. Агар шу ерда бўлганингида улар ҳақида гапириб берардингиз ва мен уларни кўз ўнгимга келтирган бўлардим. Бироқ лицейда ҳеч ким бу нарсалар ҳақида гапиришни билмайди. Қизлар гирт аҳмоқ! Болалардан эса сира ақлли гап чиқмайди! Мотоцикллару, кийган курткаларига ошиқ улар!"

Люлаби қоғознинг өнг-тепасига сурилди.

"Салом отажон! Сизга бу хатни кичкина пляжда ўтириб ёзгилман. У шу қадар кичикки, бузилиб кетган ва мен ҳовир устида ўтирган пристанни ҳам назарга олганда, бир кишилик қилиб яратилганга ўхшайди (мен ҳовиргина мава қилиб чўмилиб чиқдим). Денгиз шу кичкинагина соҳилни ҳам ютиб юбормоқчи бўлиб, ҳамласини тўхтатмаяпти ва ҳаммаёғимни хўл қилиб ташлаяпти. Хатимнинг устида денгиз суви қолдирган доғлар сизга хуш келади деб умид қиламан. Бу ерда ёлғиз ўзимман, лекин мава қилияпман. Энди ҳеч қачон лицейга бормасликка қарор қилдим, тамом-ваессалом. Мени қамаб қўйсалар ҳам, у ерга қадамимни босмайман. Айтмоқчи, қамоқ у ердан ёмон бўлмаса керак".

Варақнинг устида деярли жой қолмади. Шунда Люлаби қаер бўш бўлса, ўша ерни бирин-кетин сўзлар, узук-юлуқ гаплар билан тўлдирди бошлади:

"Моей денгиз"
"Қуёш"

"Оқ орхидеялардан юборинг"
"Ёғочдан ясалган уй нима учун бу ерда эмас, афсус"
"Менга хат ёзинг"
"Ана, қандайдир кема кетяпти, у қаерга бораркин?"
"Баланд чўққига чиқгим келяпти"
"Сиз яшаётган ерда қуёш қандай нур сочади?"
"Марварид овчилари ҳақида менга сўзлаб беринг"
"Слуши яхши юриптими?"

Кўйидаги сўзлар билан у қолган бўш жойларни ҳам тўлдириб кўя қолди:

"Сув ўтлари"
"Кўзгу"
"Узоқ"
"Ёнарқурт"
"Ралли"
"Арғимчоқ"
"Мушк"
"Юлдуз"

Кейин у қоғозни буклаб ва унга асал ҳиди анқиб турган ўтнинг баргини кўшиб, жилдга солди.

Қиз қоя тошлар оралаб юқорига қайтиб чиқиб, тошларга бўр билан ёзилган ғалати белгиларга яна кўзи тушди. Уларнинг орасида йўл кўрсатувчи белгилар ҳам бор эди. Катта ясси қоятош устида у кўйидаги сўзларни ўқиди:

"Умидсизликка тушманг!"

Сал нарироқда эса:

"Эҳтимол, буларнинг барчаси балиқнинг думи билан тугайди", деган ёзув бор эди.

Люлаби яна атрофига назар солди, лекин кўз илғайдиган масо-

фада қоялар кимсасиз эди. Сўнгра қиз йўлида давом этди. У юқорига ўрмалар, пастга тушар, ёриқларни ҳатлаб ўтар эди ва ниҳоят, ярим оролнинг охирига, тошлар билан қопланган текис ерга қурилган юнонча уй олдига келди.

Люлаби ҳайратланиб, тўхтади. У ҳеч қачон бундай гўзал уйни учратмаган эди. У қоялар ва чирмовиқлар ўртасига қурилган бўлиб, оддийлиги, тўртбурчаклиги, олтита устун кўтариб турган айвони билан жажжи аҳромга ўхшаб кетарди. Уй оппоқ рангда бўлиб, кўзни қамаштирар ва сокин эди. Кўндаланг қоятош уни шамол ва наварлардан ҳимоя қиларди.

Люлаби, юраги қаттиқ-қаттиқ уриб, уйга яқинлашди. Уйда зог кўринмас, у ташлаб қўйилганидан бери йиллар ўтганга ўхшар, негаки айвонни ўтлар ва чирмовиқлар эгалаб бўлган, устунларни эса пачагуллар қоплаган эди.

Люлаби уйга жуда яқин келиб, эшикнинг пештоқида қуйидаги ёзувни ўқиди:

"ХАРИЗМА"

Люлаби бу номни баланд овозда ўқиди ва ҳеч қайси уйнинг исми бу қадар гўзал бўлмаган бўлса керак, деб ўйлади.

Уйнинг атрофи занглаб кетган панжара билан ўралган эди. Люлаби ичкарига кирмоқчи бўлиб, панжаранинг атрофини айлана бошлади. У панжара бир оз ердан кўтариб қўйилган жойга келди ва ёмаклар унинг тагидан ичкарига ўтиб олди. Қизда кўрқувдан асар ҳам йўқ, атроф жим-жит эди. Люлаби боғни кесиб ўтиб, айвоннинг зинасига қадам қўйди ва уйнинг эшиги олдида тўхтади. Бир оз иккилангач, эшикни итарди. Уйнинг ичи қоронғи эди. Қиз кўзи қоронғиликка ўрганунича кутиб турди. Уй бир хонадан иборат бўлиб, деворлари нураб кетган, ерда қоғоз, латта парчалари, деворнинг майда бўлаклари сочилиб ётарди. Қиз кўзи бутунлай қоронғиликка ўргангач, бу уйга ундан олдин ҳам қадам ранжида қилинганини пайқайди. Деворлар турли хил ёзувлар ва беадаб суратлар билан

қопланган эди. Люлаби гўё унинг уйи таққирлангандек дарғазаб бўлди. Қўлига бир бўлак латта олиб, ёзувларни ўчиришга уриниб кўрди. Кейин айвонга чиқди ва эшик тутқичини зарб билан торта-нидан йиқилиб тушишига сал қолди.

Бироқ ташқаридан уй беқийс эди. Люлаби устунлардан бирига суяниб, айвонда ўтирди ва денгизга назар солди. Тўлқинлар шовқини ва оппоқ устунлар оралаб эсаётган шамол оғушида бўлиш унга ҳузур бағишлади. Сип-силлиқ устунлар орасидан осмон ва денгизнинг сарҳади йўқдек кўрнади. У ўзини ердан узилиб, ундан узоқлашаётгандек ҳис қилди. Қизча гавдаси ва бўйинини илиқ устунга тираган кўйи аста нафас олар, ҳар сафар ҳаво унинг ўпкалари томон симирилганда, у ўзини шаффоф денгиз узра янада юқорироқ кўтарилаётгандек ҳис қилар эди. Уфқ камалакнинг ипи сингари ингичкалашиб борар, кўёш нурлари тўри чизиқ шаклида синиб атрофга таралар, Люлаби ўзга бир оламнинг нақ чегарасига келиб қолгандек эди.

Шамол қизнинг қулоқларига бир овоз олиб келди. Энди бу жаноб Филиппиннинг овози эмас, балки жуда қадрдон ва таниш овоз бўлиб, осмонлар ва денгиз оша етиб келган эди. Бу майин ва бир оз жиддий овоз қизнинг атрофида айланар ва отаси бир вақтлар уйқуга ётиши олдидан қизга кўйган исми тақрорларди.

"Ариел... Ариел..."

Люлаби бир неча йиллардан бери хотирасида сақлаб келаётган қўшиқни аввал паст, кейин эса тобора баландроқ овозда куйлай бошлади.

Унинг овози очиқ ҳавода таралар ва қиз ўзини денгиз томон парвоз қилаётгандек ҳис қиларди. У қатор-қатор тўлқинлар ҳаракат қилаётган денгизни, ҳатто унинг эман дарахтлари ўсадиган ўрмон қоплаб олган куланг ва қора тупроқли нариги соҳилини, нарироқда эса, сароб мисол оппоқ қор қоплаган Эльбрус тоғини яққол кўриб тургандек эди.

Устунга суяниб ўтирган Люлаби Ариелнинг қўшиқларини ва отаси тўқиган бошқа ашулаларни узоқ вақт хиргойи қилди, денгизни

куватди. У куёш уфққа бутунлай ориб, денгиз бинафша ранги киргунча қимирламади. Кейин қиз юнонча уйдан чиқди ва қароқчи сўқмоқ орқали шаҳар томонга йўл олди. У бункерга яқин соҳилда балиқ овидан қайтаётган кичкина болани кўриб қолди. Болакай ордасига ўтирилиб, Люлабини кутиб турарди.

"Хайрли кеч!" деди Люлаби.

"Салом!" деди болакай.

Унинг юви жиддий, мовий ранг кўзларини бўлса, кўзойнак яшириб турарди. Унинг қўлида узун қармоқ, елкасида балиқчиларнинг сумкаси бўлиб, юришга осон бўлиши учун туфлиларини бир-бирини боғлаб, бўйнига ташлаб олган эди.

Икковлон бир муддат ҳамроҳ бўлиб, бир оз гап ҳам сотишди. Йўлнинг ниҳоясига етгач, ҳали кун ботишигача қолган лаҳзаларда фойдаланиб тошлари устига ўтирдилар ва денгизни томоша қилдилар. Болакай туфлисини кийиб олди ва Люлабига кўзойнаклар тарихини гапириб берди.

"Бир неча йил аввал, — деди у, — куёш тугилишини томоша қиламан деб кўзларимни хира қилиб қўйганман".

Шу пайт куёш бота бошлади. Улар маёқ ишга тушганини, кейин тайёралар учун йўл кўрсатиш чироқлари ёқилганини кўрдилар. Сувнинг ранги қорамтир тус олди. Кўзойнакли болакай биринчи бўлиб ўрнидан турди. У қармоғи ва сумкасини кўтариб олди ва Люлабига дўстона қўл силтаб, йўлга тушди.

У анча узоқлашиб қолганда, Люлаби қичқирди:

"Эртага менга расм чивиб берасанми?"

Болакай боши билан "ҳа" деб ишора қилди.

Мана бир неча кундирки, Люлаби юнонча уйга келади. Барча тошлар устидан сакраб ўтиш, югуриш ва тирмашиш оқибатида ҳансираб, шамол ва ёғдудан бир оз сархуш Люлабига қоятошнинг орқа томонида қирғоққа боғлаб қўйилган кемага ўхшаб кетадиган оппоқ ва сирли шарпанинг пайдо бўлишини кўриш, айниқса, ҳувур баришлайди. Бу кунлар ҳаво жуда яхши бўлди, осмон ва денгиз кўм-кўк, уфқ шунчалар мусаффоки, тўлқинларнинг тожларигача бемалол кузатиш мумкин. Уйнинг олдига яқинлашгач, Люлаби бир тўхтаб олади, унинг юраги қаттиқ тепади, аъвои баданига бесаранжом ҳарорат югуради, бу ерларда бир сир борлиги шубҳасиздек туюлади.

Шамол бирданига тўхтади ва қизча қуёш нурларининг қандай қилиб уни қамраб олаётганини, териси ва сочларига қувват баришлайётганини ҳис қилади. Қиз ҳозир сувнинг тагига тушиб узоқ сузиши керакдек чуқурроқ нафас ола бошлайди.

Люлаби аста панжара атрофили айланади ва очик жойга келади. У нурга чўмилаётган сипсилик олтита устундан кўз олмай, уйга яқинлашади ва баланд овозда ганчдан қилинган пештоқдаги ва, аҳтимол, сукунат ҳамда ёруғликка сабабчи бўлаётган сўзни ўқийди:

"Харизма..."

Сўз гўё қизнинг ўзига ёзиб қўйилгандек ва уни куттандек унинг ички оламига ёруғлик олиб киради.

Люлаби ўнг томондан охириг устунга орқасини тираб ўтирди ва денгизни томоша қила бошлади.

Қуёш унинг юзини қиздирарди. Қизнинг бармоқлари, кўзлари, оғзи, сочларидан нур таралиб қоятошлар ва денгиз ёғдусига аралаша бошлади.

Жимликни айтмайсиэми, жим-житлик шунчалар чуқур ва кучли эдики, Люлаби ўзини жон бериш арафасида тургандек ҳис қилди. Ҳаётбахш куч уни тарк этиб, тезлик билан осмон ва денгизга қуюлиб кета бошлади. Буни тушуниш мушкул эди, бироқ Лю-

лаби ўзича ўлим шундай бўлса керак, деб ўйларди. Унинг гавди оқ устунга суянган, ёрду ва шамолларга чўмган кўйи, ўтири жойида қолаверди. Бироқ қизнинг кўз ўнгида хатти-ҳаракати уни тарк этар ва ғойиб бўлар эди. Қиз уларни тўхтатиб қолиб илож тополмай қолди. У чанг билан йўғрилган гирдоб, қи мисоли катта тезликда ўзини тарк этаётган барча нарсаларни э қилмоқда эди. Булар унинг кўл ва оёқ ҳаракатлари, ички титро лар, чўчиб тушишлар эди. Ҳамма нарса тезлик билан ёғду денгиздан иборат макон сари интиларди. Бироқ ушбу ҳолат ёқим бўлиб, Люлаби қаршилик кўрсатмади. У кўзларини юмиб олма ди. Қорачиқлари кенгайган кўйи, киприк ҳам қоқмасдан, тўғриг бир нуқтага – осмон ва денгиз туташиб кетган жойга қара тураверди.

Нафас олиш тобора секинлашар, кўкрак қафаси ичидаги юрм ўз уришлари орасидаги масофани тобора узоқлаштирар эди. Деярл барча ҳаракатлар тўхтаган, қизнинг баданини жон деярли тар этиб бўлган, фақат унинг назаригина тобора кенгаяр ва ёр мисол тобора кенгроқ маконни забт этмоқда эди. Люлаби жис мининг эшик мисол оҳиста очилаётганини сезди ва денгиз кўшилиб кетишини кута бошлади. У ушбу ҳодисани ҳозир, ш дақиқада содир бўлажagini билар, бошқа ҳеч нарса ҳақида ўйла мас, бошқа ҳеч нарсани истамас эди. Жисми ортда қолиб, оппо устунлар ва усти ганч билан қопланган деворлар мисол ҳаракат дан тўхтагай ва сукунатга чўмгай. Уйнинг сир-асрори ана шунда иборат эди. Буни денгизнинг нариги томонида нималар борлиги ни кўриш мумкин бўлган чўққига, баланд мовий деворнинг эр юксак ерига чиқиш деб аташ мумкин. Люлабининг назари узон узоқларга етар, мисоли бир ёғду бўлиб, уммон узра таралмоқда эди.

Унинг гавдаси ётоқларида жон берадиган одамларникига ўхша совиб қолмади. Ёрду унинг ички аъзоларига, суяк-суякларигача кириб борар, бадани калтакесаклариникига ўхшаб, муҳит ҳароратига мослашиб яшашга бошлаган эди.

Люлаби булутга, газга ўхшаб атрофини ўраб турган борлиққа синга бошлади. У тепаликларда ўсиб ётган қарайларнинг, асал анқийдиган ўтларнинг ҳидига ўхшарди. У бир лаҳзагина мавжуд бўлиб, сўнгра йўқ бўлиб кетадиган, ўзида рангин камон жилсларини акс эттирадиган тўлқин томчисига ўхшарди. У шамол, денгиздан келадиган салқин нафас, буталарнинг тагидан чиқадиган ҳароратга ўхшаш иссиқ шабода эди. У кўҳна қоятошлар устида қировдек ялтирайдиган ё бўламаса, денгиз сувида ёриган ёки денгизэости жарликларидаги оғир ва аччиқ туз эди. Вайронага айланаётган кўҳна юнонча уй айвонида ўтирган Люлаби энди ёлғиз эмасди. Люлабилар тўлқинлар устидаги ёғду учқунларни мисол кўпайиб кетган эди. Қиз бор вужуди, бор аъволари билан атрофни кўрмоқдайди. У бир вақтлар тасаввур ҳам қила олмаган нарсаларни – ўта майда буюмларни, ҳашвотларнинг инларини, қуртларнинг қавақларини ҳам кўрмоқдайди. У печакларнинг баргларини ва илдизларини кўраётган эди. У ўта баҳайбат нарсаларни – булутларнинг орқа томони, осмон гумбани ортидаги қолдуваларни, қутб қалпоқларини, денгиз тубидаги баҳайбат водилар ва сўнгсиз чуққиларни кўрмоқдайди. У буларнинг ҳаммасини баробарига кўрар ва ҳар бир қараш ойлар, йилларга татиғулик эди. Бироқ Люлаби бу нарсаларни ўзи ҳам англамаган ҳолда кўраётган эди, негаки гап атрофни ўраб турган маконни тадқиқ этаётган унинг жисми аъволарининг алоҳида-алоҳида ҳаракатларни устида борарди.

Гўё ўлимидан кейин дунёни шакллантириб турган қонунларни англаб етиш имкони берилгандек эди. Бу ғайриоддий қонунлар китобларда ёзилган ва мактабда ёд олинадиган қонунларга асло ўхшамасди. Жисми ўзига тортадиган жуда узоқ ва айни пайтда ўта қисқа, ҳаракатдаги икки шарсимон жисм – осмон ва денгизни улаб турадиган ягона чивикдан иборат қонун бор эди. Пастда қуёш сатҳини тўсиб қўяётган ва сўнгсизлик қаърига сингиб кетаётган белгилар ҳамда рақамлардан иборат ванжир тугилмоқда ва катталашмоқда эди. Ёғду арқонлари синадиган жойда бошланиши ва

интиқоси бўлмаган денгиз қонуни бор эди. Осмон қонуни, шамол қонуни ё бўлмаса, қуёш қонуни бор эди, бироқ уларни ифодаловчи белгилар одамзод учун яратилмаганлиги сабабли уларни тушуниб бўлмасди.

Кечроққа бориб, Люлаби уйғонди ва кўрган нарсаларини эслашга уринди. Ушбу барча белги ва рақамларни тушуна оладиган инсон – жаноб Филиппига жуда хат ёзгиси келди. Бироқ ўзи баланд овозда кўп тақорлаган гапларнинг айрим бўлақларинигина эслай олди:

"Денгиз сувидан ичиладиган жой"

"Уфқнинг ёндош нуқталари"

"Денгиз филдираклари (ёки йўллари)"

...ҳамда елкасини қисиб қўя қолди, негаки бу гаплардан ҳеч нимани англаб бўлмасди.

Сўнгра Люлаби ўрнидан турди ва юнонча уйнинг боғидан ўтиб, қирроқ томон йўл олди. Бирданига турган шамол ҳамма нарсани яна ўз ўрнига солишни хоҳлаётгандек, унинг сочларини ва кийимларини тортиб-тортиб эсди.

Люлабига шамол жуда ёқди. Шамоллар тез-тез "овқат" – барглар, чанг-тўзон, одамларнинг шяпаларини ёки ўзлари денгиз ҳамда булуғлардан олиб қўядиган томчиларни еб юришлари сабабли унга алланималарни беришни хоҳлади.

Люлаби сувга жуда яқин, оёқларини келиб ялайдиган даражада яқин жойда ясси қоятош устига ўтирди. Денгиз устида қуёш нур сочар ва тўлқинларнинг яғринида акс ётар эди.

Қуёш, денгиз, шамолдан бошқа ҳеч нарса йўқ эди атрофда ва Люлаби сумкасини очиб хатлар тахламинини олди. У резина боғични четта суриб уларни бирма-бир суғурар ва учраган бир неча сўз ёки иборани ўқий бошлар эди. Баъзан у тушунмай қоларди ва айнан шундай эканига ишонч ҳосил қилиш учун гапларни овоз чиқариб ўқиди:

"...Байроқлар каби ҳилпираётган қизил матолар..."

"Деразанинг ёнгинасида, иш столим устида сариқ нарцисслар турибди, уларни кўряпсанми, Ариел?"

"Озовингни эшитяпман, беҳуда куч сарфляяпсан..."

"...Ариел, Ариелнинг нафаси..."

"Булар сен учун, ҳеч қачон унутмаслигинг учун..."

Люлаби қороз варақларини шамолга улоқтира бошлади. Улар шилдираб овоз чиқариб, шиддат билан, бўронга тушиб қолган қапа-лаклардек титраб, бир неча лаҳза денгиз устида учишарди. Бу варақлар тайёра ташийдиган хатлар учун чиқарилган кўкимтир қорозлар эди, улар парвоз қила туриб бирданига денгиз қатъида ғойиб бўлар эди. Қороз варақларини шамол бағрига ташлаш, жумла-ларни тарқатиб юбориш қизга хуш келди. Люлаби шамол уларни қандай қилиб еб қўётганини мароқ билан томоша қила бошлади.

Унинг олов ёққиси келди. Қоялар орасида шамол камроқ ёсадиган жой қидирди ва сал нарироқда кичикроқ кўлтқ ва ярим вайрона пристанга дуч келди. У шу жойни маъқул кўрди.

Бу ер олов ёқишга қулай эди. Пристанни оқ қоялар қуршаб турар ва шамолнинг нафаси бу ерга деярли етиб келмас эди. Қоянинг тагида анчагина қуруқ ва иссиқ кавак бор эди ва унда ёқилган олов шу ваҳотиёқ енгил ва рангин тилларини ёйиб, хийла титраб ёна бошлади. Люлаби янги ва янги варақларни унга тўхтовсиз ташлаб турди. Қуруқ ва ўта юпқа варақлар бирданига аланга олар ва теда кулга айланмоқда эди.

Мовий варақларнинг оловда буралиб ёнишлари, сўзларнинг орқага тисралиб алақаёққа ғойиб бўлишларини кўриш мароқли эди. Люлаби, ўзи ёвган хатларнинг ёнишини кўрганида отам хурсанд бўлган бўларди, ахир у абадий сақланиб қолсинлар деган умидда уларни ёзмайди-ку, деган фикри хаёлда ўтқаади. Бу гапларни отасининг ўзи бир пайтлар соҳилда унга айтган ва қандайдир бир хатни эски шишага солиб, денгизга улоқтирган эди. Ота сўзларини фақат қизга, уларни ўқиши ва отасининг озовини эшитиши учун ёвган ва энди бу сўзлар келган жойларига, ана шундай теа, ёруғлик ва тутун

кўринишида қайтишлари, ҳавога сингиб, йўқ бўлиб кетишлари керак эди. Ким билсин, балки денгизнинг нариги томонида кимдир жон сизгина тутун ва ойнадек ялтираётган алангани кўрган ва гап нима далигини тушунгандир.

Люлаби гулханга майда ёғоч парчаларини, шох-шабба, қуриган денгиз ўтларини ташлаб, уни янада жонлантирди. Ҳавода турли ҳидлар, хат қорозининг енгил ва бир оз тотли, писта кўмир ва ёғочнинг оғир ҳиди анқиб, денгиз ўтларидан чиқаётган куюқ тутун тарқала бошлади.

Люлаби яшин тезлигида назаридан ғойиб бўлаётган сўзаларга қараб турарди. Баъзан у оловдан қийшайган, букилган, ғалати шакл шамойил касб этаётган у ёки бу сўзни илаб қолар ва кулимсираб кўярди:

"...сғғғинир!"

"афсусс!"

"ккўўламм!"

"эээээээ!"

"Арнел, нел, елл...!"

Фавкулудда қиз орқасида кимдир турганини сезди ва ўтирилиб қаради. Қоянинг баландроқ жойидан унга кўзойнакли бола қараб турар, унинг қўлида ҳамон қармоқ ва бўйнига ипга боғланган туфлилари осилган эди.

"Нимага қорозларни ёқяписиз?" деб сўради у Люлабидан.

Люлаби унга қараб кулимсиради.

"Негаки олов ёқишни яхши кўраман, — деди у. — Қарагин-а!"

У дарахт сурати чизилган катта мовий варақни олиб, оловга ташлади.

"Яхши ёняпти", деди болакай.

"Варақларнинг ёнгиси келаятган эди, жуда келётган эди, — дед тушунтирди Люлаби. — Улар буни кўпдан бери кутишарди ва қуриган баргларга ўхшаб қолишган эди. Шунинг учун тез ёниб кетишарди".

Кўзойнакли болакай қармоғини ерга кўйди ва гулхан учун шохшабба йиғишга тушди. Икковлон ёнадиган нима нарса топилса, гулханга ташлаб анча ёрмак қилишди. Люлабининг кўллари тутундан қорайиб, кўзлари ачиша бошлади. Иккаласи ҳам ўт ёқиб роса чарчашди ва ҳансираб қолишди. Гулхан ҳам энди ҳоригандек кўри-нарди. Аланганинг тиллари анча қисқарган, шохчалар ва қоров парчалари бирин-кетин ўча бошлади.

"Ховир олов ўчади", деди болакай кўзойнагини артар экан.

"Сабаби хатларнинг тутаб қолганида. Гулханга шу нарса керак эди".

Болакай чўнтагидан тўрт букланган қоров чиқарди.

"Бу нима?" сўради Люлаби. У қоровни олиб, текислади. Унга юзи қора аёл сурати чизилган эди. Люлаби яшил жемперни таниди.

"Бу менинг суратимми?"

"Уни сиз учун чинадим, — деди болакай. — Лекин хоҳласангиз, ёқиб ташлаймиз".

Люлаби суратни яна буқлади ва сўнаётган оловга қаради. Шамол куллари учира бошлади.

"Уни ҳовироқ ёқиб ташлашни хоҳлайсизми?" деб сўради кўзойнакли кичкинтой.

"Йўқ, бугунча эмас", деди Люлаби.

Олов ўчиб, тутун тарқай бошлади. Шамол куллари учирришга тушди.

"Суратни у менга роса ёқиб қолганидан кейин ёқиб ташлайман", деди Люлаби.

Улар узоқ вақт пристада ўтириб, деярли сўз қотмай, денгизни томоша қилдилар. Шамол денгиз томондан ёсиб, уларнинг кўзларини ачиштирадиган сув томчиларини олиб келди. Тўлқинлар ва шамолнинг чўзиқ хуштагидан ўзга ҳеч нарса кулоқларга кирмасди.

Кўёш чошгоҳга келганда болакай ўрнидан турди ва қармоқлари ҳамда шиппаklarини йиғиштиришга тушди.

"Мен жўнадим", деди у.

"Яна бир оз қолишни истамайсанми?"

"Қололмайман. Қайтишим керак".

Люлаби ҳам ўрнидан турди.

"Шу ерда қолмоқчимисиз?" деб сўради болакай.

"Йўқ, хув анави ерларни, узоқроқ жойларни кўрмоқчиман".

У ярим оролнинг ичкарисидаги қояларни кўрсатди:

"Уша ерда театрға ўхшаган бошқа бир каттароқ уй бор".

Болакай Люлабига тушунтира кетди:

"Қояларға тирмашиб чиқишға тўғри келади, кейин пастга тушиб, ичкарига кирса бўлади".

"Ўзинг у ерға ҳеч борганмисан?"

"Ҳа, кўп борганман. Роса чиройли жой, бироқ кириб олиш қийин".

Болакай шиппақларини бўйнидан ўтказиб олди ва жўнаб қолди.

"Кўришгунча хайр!" деди Люлаби.

"Омон бўлинг!" деди кўзойнакли бола.

Люлаби ярим оролнинг ичкарисига қараб кетди. Тошдан тошга сакраб деярли югура бошлади. Бу ерларда йўл йўқ эди. Чирмовиқ илдивларига, ўт-ўланларға осилиб, қояларға тирмашиб варур эди. Қизча жуда узоқларға, оппоқ қоялар орасига, осмон ва денгиз ўртасида муаллақ жойларға келиб қолганди. Шамолнинг салқинига қарамай, Люлаби куёшнинг куйдирувчи нурларини ҳис қиларди. Кийимлари иссиқлик қилиб, терлай бошлади. Сумкаси халақит қилаверганидан уни тайинроқ жойға яшириб кетишға ва кейинроқ олишға қарор қилди. У сумкасини йўғон алоҳ дарахти остидаги кавакка тиқиб қўйди ва бир-иккита тош билан уни беркитди.

Қиз турган жойдан тепароқда болакай унга ҳикоя қилган, бетондан қурилган ғалати уй кўзға ташланди. Уйнинг олдига чиқиш учун кўчки бўйлаб ҳаракат қилишға тўғри келарди. Оппоқ вайрона куёш нурида порлаётгандек эди. Ушбу жойдаги сокинлик ва нарсаларнинг ғайриоддийлиги Люлабини бир лаҳзага иккилантирди. Денгиз узра

қоятошлар устига қурилган узун бетон деворларда деразалар кўринмасди.

Вайрона уй устида денгиз қуши чарх уради ва Люлабининг бирданига ўша жойга жуда-жуда боргиси келди. У кўчки бўйлаб юқорига ўрмалай бошлади. Тошларнинг қирраси унинг қўллари ва тиззаларини чақа қилар, оёқлари остидан ёса кичкина кўчкилар ҳосил бўлар эди. У тепага чиқиб олгач, орқасига ўтирилиб денгизга навар солди, боши айланиб шу ваҳотисқ кўзаларини юмди. У қанчалар узоққа навар солмасин, оёқлари остида фақат бир нарса — денгиз кўринарди. Чексиз, ложувард денгиз уфққа қадар борлиқни тўлдириб, ястаниб ётар ҳамда чегараси йўқ томга, устида тўлқин ўйнаётган, қора маъдандан қилинган баҳайбат қорамтир гумбазга ўхшарди. У ер-бу ерида қуёш нури уни ёритар ва шунда Люлаби сув оқимларини ранги ҳамда йўналишларини, денгиз ўтлари ўрмонларини, кўпик наларини кўриб қолар эди. Шамол тўхтовсиз денгизни супурар, ювасини текисларди.

Люлаби кўзаларини очди ва қояга тирноқлари билан маҳкам ётишган кўйи атрофга навар ташлади. Денгиз шунчалар гўзал эдики, қизнинг назарида жисми ва хаёллари у билан йўғрилаётгандек, унга минглаб ўй-фикрларни ато этаётгандек эди.

Аста ва ваҳтиётқорлик билан Люлаби вайронага яқин келди. Баланд бетон деворлар билан ўралган ушбу иншоот кўзойнакли бола айтгандек чиндан ҳам театрга ўхшаб кетарди. Деворлар орасидаги сатҳ чирмовиқлар ва печакгуллар билан қопланган эди. Деворларнинг устига у ер-бу ери емирилган бетон плиталардан иборат том кўндиярилган. Денгиз шамоли очилиб қолган жойлардан ҳар томондан шиддат билан ёсар, бетон томнинг осилиб қолган сим арматураларини чайқатарди. Тўлқинлар бир-бирларини қулаб ғалати оҳанглар таратишарди. Люлаби тўхтаб кулоқ солди. Чағалоқларнинг қичқириқлари ҳамда тўлқинларнинг шовқинига ўхшаб кетадиган, бироқ ҳеч бир оҳанги такрорланмайдиган ушбу ғалати мусиқа кишини сескантирарли эди. Люлаби юришда давом этди. Ташқи девор

ёқалаб, буталар орасидан торгина йўл ўтган бўлиб, у ярим емирилган зинага олиб борарди. Люлаби пиллапоярлардан том тагига қурилган супага кўтарилди. Девордаги ёриқдан денгиз кўриниб турарди. Люлаби ана шу ерга, уфқ ва кўёшнинг нақ қаршисига ўтирди ва денгизга қаради. Кейин кўзларини юмди.

Қиз бирданига сесканди, негаки у кимнингдир яқинлашиб келатганини сезиб қолган эди. Сим арматураларини силкитаётган шамолдан бўлак шовқин эшитилмасам-да, у хавф-хатар яқинлигини ҳис қилди. Чиндан ҳам, вайронанинг нариги томонидан маймунжон буталари ёқалаб ўтган йўлдан кимдир келмоқда эди. Нотаниш одам кўк дағал матодан тикилган шим ва энги калта кўйлақда бўлиб, юзлари офтобда қорайган, сочлари пахмайиб кетган эди. У товуш чиқармасдан қадам ташлар ва бир нарсани қидираётгандай, вақти-вақти билан тўхтарди. Юраги қаттиқ-қаттиқ ураётган Люлаби у мени пайқамаси деган умид билан деворга ёпишганича турарди. Қиз нимагалигини билмагани ҳолда бегона одам уни қидираётганини англади ва эшитиб қолмасин деб нафасини ичига ютди. Лекин йўлнинг ярмига келиб қолган бегона тўхтаб, хотиржам бошини кўтарди ва қизга қаради. Қорамтир юздаги яшил қорачиқларда ғалати аланга бордек эди. Кейин бемайлаҳотир зина олдига яқинлашиб кела бошлади. Қайтиб тушишнинг фурсати алақачон ўтган эди; бир интилиб Люлаби ёриқдан ташқарига чиқиб, томга тирмашди. Шамол шунчалар кучли эдики, унинг йиқилиб тушишига сал қолди. Бор кучи билан қиз томнинг нариги томонига югурди, вайрона уйнинг ичида унинг қадам товушлари акс-садо берди. Кўкрак қафасдаги юрак қаттиқ-қаттиқ тепа кетди. Томнинг энг четига етиб келиб, қиз тўхтаб қолди: томнинг чети ва қоятош ораларида тубсиэ жарлик бор эди. Қиз борлиққа кулоқ тутди. Сим арматуралар орасидан эсаётган шамолнинг товушидан ўзга ҳеч нарсаси йўқ эди, бироқ бегонанинг узоқда эмаслигини Люлаби биларди; у қизнинг олдидан кесиб чиқиш учун маймунжон буталари оралаб ўтган сўқмоқдан вайронани айланиб ўтиб югуриб келмоқда эди. Люлаби пастта

сакради. Қоятош устига тушгач, чап товони қайрилиб оғриди ва қиз "Вой!" дея олди холос.

Люлаби бегона кишининг қаердан пайдо бўлиб қолганини англай олмади. У қўллари билан қояга ёпишиб турар ва бир оз ҳансираар эди. Қизнинг олдигинасида турган кўйи у қимирламасди, кўалари бўлса, шиша синиқлари мисол қотиб қолганга ўхшарди. Йўл бўйидаги харсангларда бўр билан ёзувлар қолдирган одам шу эмасмикан? Эҳтимол, жовибадор юнонча уйга кириб, деворларини ахлоқсиз суратлар билан "безаган" ҳам шу чиқар. Бегона қизга шунчалар яқин турардики, Люлаби унинг кийимлари ва сочларига сингиб кеган бадбўй тер ҳидини ҳис қилди. Бирданига бегона кўаларини бир оз қисиб ва оғвини очиб олдинга бир қадам кўйди. Товонининг оғриғига қарамай, Люлаби пастга сакради ва тош кўчкиси ичида қияликдан пастга туша бошлади. Тепалик этагига етиб келгач, қиз орқасига ўтирилиб қаради. Вайронанинг оқ деворлари ёнида бегона мувозанат сақлаётгандай кўлларини икки томонга ёйиб, тик турарди.

Қуёш денгиз устида жилваланаар ва Люлаби ғасётган салқин шамол ўзига яна куч баришлаётганини ҳис қилди. Ундаги кўрқув ўрнини ғазаб ва нафрат эгаллади. Кейин бирданига у бошига ёмон савдолар тушмаслигини, ҳеч қачон тушмаслигини тушунди. Негаки шамол, денгиз, қуёш бор эди. У кунларнинг бирида отаси шамол, денгиз ва қуёш ҳақида гапира туриб, овозлик ва борлиқ ёки шунга яқинроқ мавзу тўғрисида узундан узоқ бир гап айтганини эслади. Люлаби денгиз узра осилиб турган тақа шаклидаги харсанг устига чиқди ҳамда пешонаси ва ёноқлари билан қуёш ҳароратини яқинроқ ҳис қилиш учун бошини орқага ташлади. Куч тўплаб олиш учун бундай қилишни унга отаси ўргатган ва "қуёш нурларини симирмоқ" деб атаган эди.

Люлаби оёқлари остида тебранаётган, тўлқинлари қоя тагига бош ураётган ва атрофга кўпиклар сочиб орқага чекинаётган денгизга қаради. Қиз аввал боши, кейин танаси билан тўлқинлар қаърига

кирди. Совуқ сув уни оғушига олди, бурун катаклари ва қулоқ пардалари босим остида қолиб, қўзларига қамаштирувчи ёруғлик кўринди. Сув сатҳига қайтиб чиққач, қиз сочларини силкитди ва қичқириб юборди. Тош ва дов-дарахтлар билан қопланган ер баҳайбат кулранг юк кemasи мисол узоқда аста тебраниб турарди. Тоғ чўққисидаги вайрона оқ уй бўлса, осмон сари ташланган кўприкка ўхшарди.

Люлаби аввалига тўлқинларни уни олиб юришларига монелик қилмади, кийинлари сув ўтлари каби баданига жиққа ёпишиб қолди. Кейин қиз катта давра ясаб, очиқ денгиз томон, то ярим орол ортда қолиб, иссиқнинг ҳовури ортидан шаҳардаги иморатларнинг ранглар чиқиқлари кўринадиган жойгача сузиб кетди.

3

Бу аҳволнинг абадий давом этиши мумкин эмасди. Люлаби буни яхши биларди. Биринчидан, мактабдаги, кўчадаги одамлар гап тарқатишар, кўп сафсата сотишар эди. Люлабини бир четга тортиб унга ҳаддан ошириб юбораётганлигини, директор хоним унинг ҳеч ҳам касал эмаслигини яхши билишини шипшитадиган қизлар ҳам бор эди. Қолаверса, изоҳ талаб қиладиган хатлар мавжуд эди. Люлаби мактабдан келган хатларни очган ва онасининг номидан жавоб ёзиб юбораверган эди; у кунларнинг бирида ўқув бўлими мудирига кўнғироқ қилиб ва оловини ўзгартириб, қизим касал, оғир касал, яқин орада мактабга боролмаса керак, деганди.

Буларнинг ҳаммасига чек қўйиш керак, деб ўйларди Люлаби. Кейин, қайтиб келишни илтимос қилган жаноб Филиппининг қисқагина ғалати хати ҳам бор эди. Люлаби хатни камзулининг чўнтагига солиб қўйган ва уни ҳар доим ўзи билан олиб юрарди. У жон деб жаноб Филиппига жавоб ёзган ва ҳамма нарсани тушунтирган бўлар-

диро, директор хоним хатни ўқимайди ва унинг касал бўлмай, кўчада лақиллаб юрганидан хабар топмайди, деган кафолатнинг йўқлиги учун чўчирди.

Эрталаб Люлаби уйини тарк қилаётганида ҳаво ажойиб бўлди. Автомобил ҳалокатига учраганидан бери уйқу дориларига ружу қўйган онаси қотиб ухлаб ётарди. Кўчага чипқач, Люлабининг қўзлари ёруғлиқдан қамашлиб кетди.

Осмон деярли оппоқ, денгида ёғду алангаланарди. Аввалги кунлардаги каби Люлаби қароқчи сўқмоққа қараб йўл олди. Оқ харсанглар сувдан чиқиб турган муз тоғларини ёслатарди. Шамол эсиб турганидан олдинга бир ов энгашган ҳолда Люлаби соҳил ёқалаб йўлда давом этди. Бироқ бункернинг нариги томонидаги бетон супага қадар боришга юраги дов бермади. Албатта, унинг олти устунали юнонча гўзал уйни яна кўргиси, у ерда ўтириб яна денгизнинг нақ ўртасигача ҳаслан сайр қилгиси келарди. Бироқ деворлар ва харсангларни ёзувлар билан булғайдиган пахмоқ сочли кишини учратиб қолишдан қўрқарди. Шунда Люлаби йўл четидаги ясси бир тошга ўтириб олиб, юнонча уйни тасаввур қилишга урина бошларди. Уй қоятошга суянган, жажжигина, дарпардалари ва эшиги тамбалаб ташланганди. Эҳтимол, бундан буён ичкарига ҳеч ким киролмасин, деб шундай қилингандир. Устулар устига қўндирилган учбурчак пештоққа ҳамон:

"ХАРИЗМА"

деб ёзиб қўйилган, негаки бу сўз дунёдаги энг гўзал сўз эди.

Харсангга суяниб ўтирган Люлаби денгизга сўнгги бор қараётгандай узоқ тикилди. Уфққа қадар чўзилиб кетган масофада тўлқинлар мавж урмоқда эди. Уларнинг тожларида биллурда ўйнагандек нур жилваланарди. Эсаётган шамолдан туанинг мава-си келарди. Харсанглар орасида тўлқинлар сурон солар, пакана буталарнинг шохларида шамол ҳуштак чаларди. Люлаби яна бир марта денгиз ва осмон уммони таъсирига берилишдан ўзини тия

олмади. Кейин соат ўн иккиларга бориб, денгизга орқа ўгирди ва шаҳарнинг маркази сари олиб борувчи йўлдан югурганича уйига қайта бошлади.

Кўчалардаги шамол соҳилдагидан фарқ қиларди. У шиддат билан дарпардаларни тақиллатар, чанг-тўзон кўтарар ва йўналишини ўзгартириб турар эди. Одамларга шамол ёқмасди. Улар кўчада шошиб юришар, муюлишларда ўзларини панага олишарди.

Шамол ва қурғоқчилнк ҳаммани ва ҳамма нарсани ўз таъсирига олганди. Одамлар чўчиб-чўчиб тушишар, баҳслашишар, бир-бирларига урилиб кетишар эди, баъзан эса, муюлишда икки автомобил тўқнашиб кетар ва йиртилган металл, синган ойна, мунгли сигнал товушлари қулоқни қоматта келтирар эди.

Чанг-тўзон туфайли Люлаби кўчаларини ярим юмиб олиб, катта-катта қадам ташлаб юриб борарди. У шаҳар марказига етиб келганида, боши гир-гир айланаётгандай туюлди. Куадаги дайди япроқлар мисол оломон у ёқдан бу ёққа югурар, қозондаги сувдек қайнашдан тўхтамасди. Эркаклар ва аёллардан иборат гуруҳлар тўпланишар, тарқалишар, сал нарироқ бориб, магнитга ёпишган темир кукунидек яна уймалашишар эди. Улар қаёққа кетишаётганикин? Нимани исташаётганикин? Люлаби тушуниб етмаётган шунча қиёфа, кўз ва қўлларни энди кўраётган эди. Йўлкалар бўйлаб эринчоқлик билан ҳаракатланаётган оломон Люлабини ҳам ўзига қўшиб олиб, номаълум томонга олиб кета бошлади. Одамлар унинг ёнгинасидан ўтишар ва қиз уларнинг нафас олишларига нафтларини бир-бирларига ишқашларини яхши эшитмоқдайди. Аллақандай киши ёнғашиб, унинг қулоғига нималарнидир шивирлади, Люлабига у хорижий тилда гапиргандек туюлди.

Ўзи ҳам сезмагани ҳолда Люлаби сершовқин ва ёл-ёруғ универмагга кириб қолди. Ўтиш йўллари, айланувчи пиллапоялар оралаб шамол эсаётгандек, катта-катта ёзувли пештахталар тебраниб туришарди. Эшикларнинг дастакларидан электр қуввати таралар, неон чироқлар кучсизгина чақмоқ ёруғини эслатар эди.

Люлаби даярли югуриб юриб магазиндан чиқиш йўлагини изларди. Эшик олдидан ўта туриб, у кимгадир урилади ва: "Кечирасиз, хоним", деди, бироқ у урилиб кетган нарса пластмассадан ясалган, бошига кук намат қалпоқ кийган кўғирчоқ бўлиб чиқди. Кўғирчоқнинг икки томонга ёзилган кўллари бир оз титраб турар, даҳани ва бурнининг қирралиги, мумга мойил заҳил ранги директор хонимни эслатарди. Тўқнашув оқибатида кўғирчоқнинг қора улама сочи сурилиб чигиртканинг оёқларига ўхшаш киприк остидаги кўзаларини ёпиб қўйди, Люлаби қотиб-қотиб кула бошлади ва айна пайтда эти увушди.

У ўзини ўта ҳорғин, бўшашган ҳис қилди. Кечадан бери овқат емаганимдан бўлса керак, деган хаёлда қаҳвахонага кирди. У тўрга, бир оз салқинроқ жойга ўтирган эди ҳамки, хизматчи йигит олдида пайдо бўлди.

"Менга қуймоқ берсангиз", деди Люлаби.

Йигит бир лаҳза талмовсираб турди, кейин ошхона туйнугига қараб, хитоб қилди:

"Битта қуймоқ, мадемуазелга!"

Хизматчи Люлабини назаридан ўтказишда давом этди.

Люлаби камзулининг чўнтагидан бир варақ қороз олиб, ёзишга тутинди. Унинг узун хат ёзгиси келди, лекин уни кимга юбориш ҳақида бир қарорга келолмади. Қиз ҳам отасига, ҳам Лоранс опасига, жаноб Филиппига ва чизиб берган сурати учун миннатдорчилик изҳор этиб, кўзойнакли болага баробарига хат ёзишни хоҳларди. Бироқ бу вазифани уддалаш осон эмасди. Люлаби варақни гижимлаб ташлаб, бошқасини олди ва хат ёзишга тушди:

"Директриса хоним.

Айни кунларда дарсга бора олмайётган қизимни лутфан кечирishingизни сўрайман. Унинг саломатлиги ишунчун талаб қилмоқдаки..."

Қиз ёшидан тўхтади. Хўш, саломатлиги нимани талаб қилмоқда? У ёғига нима дейишга Люлаби ҳайрон эди.

"Мадемуазелнинг қуймоқлари", деди хизматчи йингит. У тарелкани стол устига қўяр экан, Люлабига ғалати қарашни тўхтатмади.

Люлаби иккинчи варақни ҳам рижимлаб ташлаб, бош кўтармасдан қуймоқ ейишга тушди. Иссиқ овқат уни ўзига келтирди ва қиз теъда ўрнидан туришга ва юришга ўзида мадор топа билди.

Лицей дарвозаси олдига келгач, у бир оз иккиланиб турди. Кейин ичкарига кирди.

Бирданига болаларнинг қий-чувлари ҳамма ёқни қамраб олди. Қиз ҳар бир каштан, ҳар бир сарв дарахтини ўша ондаёқ таниди. Уларнинг нозик шохлари кучли шамолда тебранар, барглари бўлса, ҳовлида учиб юрар эди. Қиз яна ҳар бир гиштни, ҳаворанг пластмассадан ясалган ҳар бир ўриндиқни, силиқланган ойналар ўрнатилган ҳар бир деразани таниди. Сурон солиб қувалашиб юрган болакайлардан холи бўлиш мақсадида у ҳовлининг ичкари-сидаги ўриндиққа бориб ўтирди. Кутди. Афтидан ҳеч ким унга аҳамият бермади.

Сўнгра қий-чув пасайди. Ўқувчилар гуруҳларга бўлиниб синфларга тарқалишди, ёшиқлар бирин-кетин ёпилди. Теъда шамол шохларини силкитаётган дарахтлар, ҳовлининг ўртасида гир айланаётган чанг-тўзон ва сарғайган япроқлардан ўзга ҳеч воғ қолмади.

Люлабига совуқ таъсир қилди. У ўрнидан туриб жаноб Филиппини қидира бошлади. У лабораториялар жойлашган бинонинг ёшиқларини бирма-бир очиб кўрди. Қиз ҳар сафар ёшиқ очганида кимнингдир гапи чала ва муаллақ қолар, ёшиқ ёпилгач эса, давом ётар эди.

Люлаби яна лицей ҳовлисини кесиб ўтди ва қоровулнинг ойнаванди ёшигини қоқди.

"Жаноб Филиппини кўришим керак", деди у.

Қоровул унга ҳайрат билан тикилди.

"У ҳали келгани йўқ, — деди у ва бир оз ўйланиб туриб айтди: — Бироқ, сизни директор хоним қидиряпти, чамамда. Юринг, мен билан".

Люлаби итоаткорлик билан қоровулга эргашди. Қоровул янги бўялган эшик олдида тўхтаб, уни тақиллатди. Кейин у эшикни очиб, Люлабини ичкарига имлади.

Иш столи олдида ўтирган директор Люлабига совуққина навар ташлади.

"Келинг, ўтиринг. Кулорим сизда".

Люлаби стулга ўтириб, ялтироқ столга қаради. Орага шунчалар оғир жимлик чўккандики, қиз биринчи бўлиб оғиз очишга қарор қилди.

"Жаноб Филиппини кўрмоқчийдим, — деди у. — У менга хат ёзувди".

Директор унинг сўзини бўлди. Унинг овози қарашни каби совуқ ва кескир эди.

"Хабарим бор. У сизга хат ёзган. Мен ҳам ёзганман. Лекин гап бу ҳақда эмас, сизнинг ҳақингизда боряпти. Қаердайдингиз? Анчагина нарсаар... бошингиздан ўтгандир? Шундай қилиб, мадемуазел, кулорим сизда".

Люлаби кўзини четга олди.

"Онам...", деб гап бошлади у.

Директор деярли чинқириб деди:

"Онангиз кейинроқ бу гаплардан, албатта, хабар топади, отангиз ҳам, албатта".

У Люлабига бир варақ қороз кўрсатди, қиз уни дарҳол таниди.

"Мана бу сохта мактубдан ҳам!"

Люлаби инкор қилиб ўтирмади. У ҳатто ҳайрон ҳам бўлмади.

"Кулорим сизда", деб такрорлади директор. Люлабидаги бепарқлик уни аста-секин асабийлаштира бошлади. Эҳтимол, бунга ҳамманинг асабига тегаётган шамол ҳам қисман сабабчи бўлгандир.

"Шунча кундан бери қаерда юрибсиз?"

Люлаби гапира бошлади. У керакли сўзаларни топишга қийналар, негаки ушбу мавзуда гапириб ўрганмаган эди; гапирар экан

қизининг кўз ўнгида оқ устунлари бор уй, қоялар, офтобда жила валанаётган юнонча уй гавдаланди. Люлаби директорга гавҳардеговланаётган томчилар, ложувард денгиз, тўлқинларнинг бўғи товуши, узокдан қора ип бўлиб кўринадиган уфқ чизиги, бўром қушларини учириб юрадиган туз шамоллари ҳақида сўзлаб беришни хоҳларди холос. Директор эшитиб ўтирди ва қайсидир лаҳзада унинг юзида чуқур ҳайрат аломатлари зоҳир бўлди. Шу ўтиришда у улама сочи пешонасига тушиб қолган кўғирчоққа ўхшаб қолганди ва Люлаби кулиб юборишдан зўрға ўзини тийди. Қиз гапиришдан тўхтади. Орага жимлик чўкди. Кейин директорнинг қиёфаси яна ўзгарди; у қайси оҳангда гапиришни танлаётганга ўхшарди. Директорнинг товуши Люлабини ҳайратта солди. Унинг оҳанги энди аввалгисидан буткул фарқ қилар, юмшоқроқ ва қатъийроқ эди.

"Яхшилаб қулоқ солнинг, қизим", деди директор.

У локланган столи устида ёғилиб, Люлабига тикилди. Унинг ўнг кўлида олтин ҳал югуртирилган сиёҳқалам бор эди.

"Қизалоғим, мен буларнинг ҳаммасини унутиб юборишга тайёрман. Аввалгидек синфга қайтиб боришингиз мумкин. Лекин менга тўғриси айтишингиз керак..."

Директор иккиланди.

"Тушунайсизми, сизга яхшилик қилмоқчиман. Менга бор ҳақиқатни айтиб беришингизни сўрайман".

Люлаби индамади. У директор хоним нимани талаб қилаётганини тушунмади.

"Кўрқмасдан бор гапни менга айтишингиз мумкин. Ҳаммаси ўртамизда қолади".

Люлабидан ҳамон садо чиқмагач, директор паст овозда ва тез шивирлади:

"Қимнидир севиб қолгансиз, шундайми?"

Люлаби эътироз билдирмоқчи бўлди, бироқ директор уни гапиргани кўймади.

"Инкор қилишнинг фойдаси йўқ, дугоналарингиздан баъзилари сизни бир бола билан кўришибди".

"Бўлмаган гап!" деди Люлаби; бу гапни у қаттиқ айтгани йўқ, бироқ директорга ушбу эътироз қаттиқ тегиб кетди ва у овозини баланд кўтариб деди:

"Унинг исми нима?"

"Ҳеч қанақа дўстим йўқ меннинг", деди Люлаби. У бирданига нима учун директорнинг қиёраси ўзгариб кетганини тушуниб қолди, директор тухмат қилаётганди. Люлаби энди ўзининг юзи увишиб бораётганини, тошдек совуқ ва силлиқ бўлиб қолаётганини ҳис қилди; у директорнинг кўзларига тик қаради, негаки энди ундан кўрқмай кўйган эди.

Директор бир оғ ўзини йўқотди ва кўзини олиб қочишга мажбур бўлди.

"Менга тўғриси айтиверинг, қизим. Ўзингизга яхши бўлади".

Кейин унинг товуши шафқатсиз ва ёвуз тус олди.

"Ўша боланинг исми нима?"

Люлаби газаби қайнаётганини ҳис қилди. Тошдек оғир ва совуқ бир нарса унинг ўпкаларини тўлдириб, томоғига тикилди, юнонча уйнинг деворларига чизилган адабсиз суратларни кўргандаги каби юраги қаттиқ-қаттиқ тепа бошлади.

"Ҳеч қанақа болани танимайман, бу гапларнинг ҳаммаси ёлғон!" деб қичқирди у ва ўрнидан туриб, чиқиб кетмоқчи бўлди, бироқ директор жойингиздан қимирламанг деган маънода ишора қилди.

"Ўтиринг, кетманг! – Директорнинг товуши яна пасайган ва синиқ эди. – Бу гапларни сиз учун эмас, сизга яхшилик қилмоқчи бўлиб, сизга фақатгина ёрдам бермоқчи бўлиб айтяпман, тушунинг, ахир қизим, айтмоқчиманки..."

У зарҳал қора сиёҳқаламни кўйиб, қафтларини қовуштирди. Люлаби жойига ўтирди ва бошқа қимирламади. У зўрға нафас олар, ранги тошдан ясалган ниқобга ўхшаб оппоқ оқариб кетганди. Қиз денгиз

бўйида ўтказилган кейинги кунлари кам ухлаб, кам овқат еганиданми, жуда ҳолсизланиб қолганини ҳис қилди.

"Сизни ҳаёт хатарларидан ҳимоя қилиш менинг бурчим, – деди директор. – Сиз кўп нарсани билмайсиз, ҳали жуда ёшсиз. Жаноб Филиппи сизни роса мақтади, яхшигина қобилиятингиз бор экан. Турган гапки, арзумаган бир тасодиф келажагингизни барбод қилишни истамаган бўлардим..."

Люлабига унинг товуши узоқдан, девор орқасидан келаётгандек, шамол узиб-юлқиб олиб келаётгандек туюларди. У гапирмоқчи бўлар, бироқ лабларини қимирлатишнинг уддасидан чиқа олмасди.

"Сиз қийин даври бошингиздан ўтқаадингиз онангиз касалхонага тушиб қолганида. Кўряпсизми, ҳаммасидан хабардорман ва бу сизни тушунишга менга ёрдам беради, бироқ сиз ҳам менга ёрдам беришингиз керак, шунга овгина ҳаракат қилишингиз лозим..."

"Жаноб Филиппини кўрсам бўладими?.." дедди ниҳоят Люлаби.

"Уни бир оз туриб кўрасиз, албатта, кўрасиз, – деди директор. – Бироқ олдин менга тўғриси айтишингиз керак, қасрдайдигиз?"

"Буни сизга айтдим: денгизни томоша қилдим, қоятошлар орасига беркиниб олиб, денгизни кузатдим".

"Ким билан?"

"Бир ўзим. Буни ҳам сизга айтдим, бир ўзим".

"Елрон!"

Директор қичқириб юборганини билиб, ўзини қўлга олди.

"Ким билан бирга бўлганингизни айтмасангиз, ота-онангизга хат йўллашга мажбур бўламан. Отангиз..."

Люлабининг юраги қаттиқ ура бошлади.

"Агар сиз шу ишни қилсангиз, қайтиб бу ерга қадам босмайман".

Ҳозиргина айтган сўзларнинг қувватини тушуниб, директордан кўзини олиб қочмасдан яна хотиржам тақорлади:

"Агар дадамга хат ёзсангиз, бу ерга қайтиб келмайман, умуман ҳеч қандай мактабга бормаيمان".

Директор анчагача оғвини очолмай қолди. Хонага совуқ шамол каби сукунат чўкди. Кейин директор ўрнидан туриб, қизга диққат билан назар солди.

"Ўзингизни бундай аҳволга солишингиз яхши эмас, — деди у ниҳоят. — Рангингиз девор бўлиб кетибди, чарчаган кўринасиэ. Буларнинг ҳаммасини бошқа сафар гаплашамиз".

У соатига қаради.

"Бир неча минутдан кейин жаноб Филиппининг дарси бошланади. Бора қолинг".

Люлаби аста ўрнидан турди. У катта эшик томон юрди. Хонадан чиқишдан олдин орқасига қаради ва:

"Раҳмат, хоним", деди.

Лицейнинг ҳовлиси яна ўқувчилар билан тўла эди. Шамол қайрағоч ҳамда каштанларнинг шохларини тортқилар, болаларнинг қийчуви қулоқни қоматга келтирар эди. Люлаби ўқувчилар ва болакайларнинг гуруҳларидан ўзини тортган кўйи аста ҳовлини кесиб ўтди. Қизлардан баъзилари, яқинлашишга юраклари бетламай, унга узоқдан қўл силташди, Люлаби уларга енгилгина жиммайиш билан жавоб қилди. Қиз кўп қаватли бинонинг ёнига келганида, В йўналишнинг ёнида жаноб Филиппининг гавдаси кўзга чалинди. У ҳар доимгидек кулранг-кўкниш костюм кийиб олган ва сигара тутатиб узоқларга қараб турар эди. Люлаби тўхтади. Ўқитувчи қўлларини қувонч билан силкитиб унга пешвоз чиқди.

"Ана халос! Ана халос!" деди у ва бошқа ҳеч нарса айтолмади.

"Сиздан кўп нарсаларни сўрамоқчиман..." деб гап бошлади Люлаби.

"Нимани?"

"Денгиз, ёруғлик ҳақида сўрайдиган саволларим кўп".

Бироқ ўша онда Люлаби сўрамоқчи бўлган саволларини унутиб қўйганини сезиб қолди. Жаноб Филиппи қизга хушфезъллик билан жиммайиб турарди.

"Саёҳатда эдингизми?" деб сўради у.

"Ҳа...", деди Люлаби.

"Қалай... Саёҳат яхши ўтдими?"

"Ҳа, ҳа! Жуда яхши".

Ховли ва йўлаклар бўйлаб қўнғироқ овози янгради.

"Жуда хурсандман...", деди жаноб Филиппи ва сигаретасини товони билан эғгилаб ўчирди.

"Кўрган-билганларингизни кейинроқ менга сўзлаб берарсиз", деди у. Кўзойнак ортига яширинган унинг мовий кўзларида қизиқсиниш акс ётарди.

"Бошқа энди саёҳатларга кетиб қолмайсизми?"

"Йўқ", деди Люлаби.

"Бўпти, дарсга кирдик бўлмаса", деди жаноб Филиппи. У яна бир марта такрорлади:

"Жуда хурсандман". Кейин бинога киришдан олдин Люлабига ўтирилиб, деди:

"Дарс тугагач, истаган саволларингизни беришингиз мумкин. Мен ҳам денгизни жуда яхши кўраман".

Рейдабарбамюр тоғи куруқлидаги йўлнинг ўнг томонида эди. 21 июн кунининг ёруғида у жуда баланд ва баҳайбат кўринарди ҳамда ушбу чўллар водийи ва сувни совуқ кўл узра виқор билан кўкка бўй чўзганидан Жоннинг кўзи бошқа ҳеч нарсани илғамасдан эди. Айтмоқчи, Рейдабарбамюр ягона тоғ эмасди. Сал нарироқда денгизга қадар жарликлар ҳосил қилган Калфстиндар тизмаси, шимолда бўлса, муз тоғларининг даракчиларидан иборат қорамтир тизма бор эди. Бироқ Рейдабарбамюр поёнидан чўққисига қадар оҳиста ва тўхтамай кўтарилиб борадиган тўғри чизиқ шаклида бўлганидан бошқаларига қараганда катгароқ кўринарди ва уларнинг орасида энг чиройлисиди эди. Унинг чўққиси кўкка етар, паға-паға булутлар вулқондан чиқасдан тутун мисол устидан сузиб ўтар эди.

Айни лаҳзаларда Жон Рейдабарбамюр томон йўл олганди. У янгигина велосипедини йўлнинг ёнбаррида қолдириб, мох ва буталар билан қопланган далани тик кесиб чиқмоқдайди. Жон нима учун Рейдабарбамюр сари йўл олганини ўзи ҳам билмасди. У бу тоғни кўпдан бери билар, болалигидан бошлаб ҳар куни эрталаб уни томоша қилар, бироқ айнан шу бугун у Рейдабарбамюрни биринчи марта кўраётгандек эди. У тоғни асфальт йўлдан пиёда мактабга қатнаганида ҳам кўриб юрарди. Водийнинг истаган нуқтасидан тоғ ҳаммага кўриниб турарди. У мох ва лишай далалари, қўй боқиладиган ўтлоқлар ва қишлоқлар узра виқор билан кўкка бўй чўзган ҳамда бутун ўлканинг назарида турган қорамтир рангли қасрга ўхшаб кетарди.

Жон велосипедини намроқ ўнгир олдига суяб қўйди. У бугун биринчи марта велосипедини миниб тоғнинг этагига олиб борувчи

қиялик бұйлаб шамолға қарши ҳайдаган ва нафаси етмай қолган, ёноқлари ҳамда қулоқлари бўлса қизариб кетган эди.

Уни Рейдабарбамвор сари ундаган нарса ёруклик бўлгандир, аҳти-мол. Қиш ойларида булутлар тақир ер устида сузиб, майда дўл ёғдирган кезлари тоғ жуда узоқдек, унга сира етиб бўлмайдигандек кўринарди. Баъзи пайтлари тоғнинг атрофини қоп-қоронғи тунда кўм-кўк бўлиб кўринадиган чақмоқлар ўраб олар ва водий аҳолиси кўнглига гулгула солар эди. Бироқ Жонга келсак, у тоғдан асло кўрқмасди. У тоққа тикилиб қарар, тоғ ҳам булутлар орқасидан туриб, бепеён кулранг чўл ортидан унга қараётгандек бўлар эди.

Бугун эса июн ойининг ёғдуси уни тоғ сари ундаётганга ўхшарди. Совуқ шамол асаётганига қарамай, гўзал ёғду кўзни қамаштирмасди. Нам мох устидан юриб бораркан Жон ёғдуда ҳаракатланаётган ҳашаротларни, эндигина қанот чиқарган чивиларни, ўт-ўланлар устида учиб юрган пашшаларни кўрди. Оппоқ гуллар оралаб ёввойи асаларилар гужгон ўйнар, сув юзасида муаллақ турган овён қушлар тез-тез қанот қоқишар ва қутилмаганда шамол ичида ройиб бўлишар эди. Булар ягона тирик мавжудотлар эди.

Жон шамолнинг товушига қулоқ солиш учун тўхтади. Ердаги ўйдим-чуқурликлар ва буталарнинг шохлари сабаб галати ва гўзал куй янграётгандек эди. Мох орасига яшириниб олган қушларнинг сайраши ҳам оламни бузарди; уларнинг чақчақлари шамол таъсирида аввалига кучаяр, кейин сўниб қоларди.

Июн ойининг гўзал ёғдуси тоғни ҳар томонлама ёритиб турарди. Тоққа яқинлашгани сари Жон унинг узоқдан кўринганидек текис ва тўғри эмаслигини пайқай бошлади; у текис базальт асосдан яхлит бўлиб туртиб чиққан ҳамда каттакон вайрона уйга ўхшарди. Тоғнинг баъзи қирралари жуда баланд, баъзилари ярми синган, ёнбағирларида эса қаттиқ зарба таъсири натижасидек қора дарз чивилқар ҳам бор эди. Тоғнинг оёқ томонида жилага оқарди.

Жон бундай жилагани энди кўриши эди. Ям-яшил мох оралаб буралиб-буралиб оқаётган жилаганинг суви тиниқ ва осмондек му-

саффо эди. Жон ботқоққа ботиб қолмаслик учун оёқ учида аста юриб сувга яқинлашди. У жилғанинг қирорига чўккалади.

Ложувард, ўта тиниқ ва мусаффо сув шодон ола интиларди. Жилғанинг таги майда тошлар билан қопланган эди. Улардан бирини олиш ниятида Жон билагини сувга ботирди. Сув муздек ва кутилмаганда чуқур ҳам эди; у қўлини қўлтиригача сувга ботиришга мажбур бўлди. Унинг бармоқлари биттагина оқ, бир оз шаффоф ва юрак шаклидаги тошни чиқариб ололди.

Фавқулодда, қайтадан Жон ўзига кимдир тикилиб турганини ҳис қилди. Камзулининг бир енгини муздек сувдан нам бўлгани учун сесканиб ўрондан турди. У орқасига ўтирилди, атрофга назар солди. Бироқ назарини қамраб олар масофада оҳиста пастга қараб кетган водий, шамол кезиб юрган, мох ва лишай билан қопланган текисликдан ўзга ҳеч нарса йўқ эди. Ҳатто қушлар ҳам энди қаёққадир ғойиб бўлган эдилар.

Қияликнинг ётагида Жон мох қоплаган йўл ёнбарига суяб кўйган янги велосипедни кўзи билан илғади ва кўнгли таскин топгандек бўлди.

У жилғага энгашганида кимнингдир назарини ҳис қилгани унчалик аниқ эмасди. Бу ҳиссиёт кўпроқ унинг исмини аста қулоғига шивирлаган, ҳеч кимникига ўхшамаган енгил ва ширин товушни эшитишга ўхшаб кетарди. Ё бўлмаса, ёғду мисол уни қамраб олиб, сескантирган тўлқинга, ўзини четга олиб, қуёшни намоен қиладиган булут парчасига ўхшарди.

Жон саёв жой қидириб жилға ёқалаб бир оз юрди. Ўтиш жойини юқорироқда, бурилишлардан бирининг ёнидан топди ва нариги қирғоққа ўтди. Сув саёвликнинг ясси тошлари устида шаршара бўлиб оқар ва қирғоқларидан узилиб қолган яшил мох ўрамлари товуш чиқармай пастга қараб силзимокда эди. Сайрни давом эттиришдан олдин Жон яна чўккалади ва муздек мусаффо сувдан тўйиб-тўйиб ичди.

Булуғлар очилар, ёпилар, ёруғлик тинмай ўзгарар эди. Бу вазиятни ёруғлик қуёшга ҳеч бир алоқаси йўқдек, ҳавода кезиб юрадиган, тоғ

ёнбағирларида акс ётадиган ғайриоддий ёруғлик эди. Бу ёруғлик ўта эринчоқ эдики, Ўгон унинг тунга асло жой бўшатиб бермагани ҳолда увоқ кунлар ва ойлар мобайнида асло камаймаслигини англади. У абадий яшаб қолиши зарурдек ҳовиргина туғилган, ер қаъридан ташқарига чиққан, кўкда, булутлар орасида ёндириб қўйилганди. Ўгон териси орқали ёруғликнинг жисмига, қиёфасига кириб бораётганини ҳис қилди. У қайноқ ичимлик мисол боланинг ич-ичига кириб қиздираб, кийимлари ва сочларига сингиб борар эди. Фавқуллода унда яланғоч бўлиш истаги туғилди. Ўгон мох қоплаган даланинг шамолдан панароқ жойини танлаб, тез-тез ечинди. Кейин нам ерга ётиб, оёқлари ва қўларини ҳаракатга келтириб думалай бошлади. Боланинг оғир гавдаси остида ёвлаган юмшоқ майсалар уни совуқ томчилар билан сийладилар. Ўгон қулоқларини очиб, осмонга тикилган ва шамол товушини тинглаган кўйи жим ётди. Ана шу лаҳзаларда, Рейдабарбамюр устидаги булутлар четта сурилиб, қуёш Ўгоннинг юзи, кўкраги ва қорнини қиздира бошлади.

Ўгон яна кийимларини кийиб олди ва тоғ ёнбағри томон юришини давом эттирди. Пиво ичган одамдек унинг юзи иссиқ, қулоқлари эса, шанғилларди. Юмшоқ мох устида оёқлари бир оз сирпанар, тўғри юриш мушкул эди. Мох билан қопланган текислик ниҳоясига етгач, Ўгон тоғнинг тепасига қараб юриш бошлади. Теварак-атроф ўзгарди, қорамтир рангдаги базальт тошлари учрай бошлади, йўл устидаги силлиқланиб кетган тошлар унинг оёқлари остида қисирлаб синар ва майдаланар эди.

Унинг тўғрисида тоғ ёнбағри шунчалар кўкка бўй чўзган эдики, чўққи кўринмасди. Бу томондан тоққа кўтарилишнинг иложи йўқ эди. Ўгон тик ёнбағирни айланиб шимол томонга ўтди ва сўқмоқ йўл ивлан бошлади. Йўл кутлмаганда топила қолди. Ҳовиргача тоғ ёнбағри пана қилиб турган шамол тўсатдан унинг гавдасига куч билан урилиб, орқага тислантириб юборди. Унинг қаршисида турган қояда синган жой бўлиб, ўзига хос баҳайбат дарвоза пайдо бўлган эди. Ўгон ичкарига йўналди.

Дара ичида синиб тушган базальт тошларининг бўлаклари айқаш-уйқаш бўлиб ётар, юқорига кўтарилиш учун шошмасдан ҳар бир ёриқдан, ҳар бир токчадан фойдаланиш зарур ади. Жон нафасини ростламасдан, тошдан-тошга ўтиб юқорига кўтарила бошлади. Уни нимадир шошираётгандек даранинг юқорисига етиб олиш учун жон-жаҳди билан ҳаракат қила бошлади. Харсанг тошлар устини мох қоплаб олганидан унинг бир неча марта орқага ағанаб кетишига сал қолди. Жон икки қўллаб тирмашарди ва ўзи ҳам сезмаган ҳолда кўрсатгич бармоғининг тирноғини синдириб ҳам олди. Жоннинг салқин эканига қарамай, унинг томирларида иссиқ қон оқмоқдайди.

Даранинг чўққисига кўтарилгач, у орқага ўтириди. Кўз илғайдиган масофада қотиб қолган лава ва мохдан иборат водий ястаниб ётар, кулранг булутлар сузиб юрган осмон бепоен кўринар ади. Жон бундай гўзаллик билан энди рўбарў келаётганди. Гўёки Ер ҳам одамларсиз, жониворлар ва дарактлар бўлмаган, океандек баҳайбат ва танҳо сайёрага айланиб қолгандек ади. Вақти-вақти билан у ёки бу булут парчасининг кўни битар ва Жон ёмғирнинг эгри чизиқлари ҳамда унда акс этаётган камалак жилосини кўриб қолар ади.

Жон тошдеворга суянган ҳолда қимир этмай пастга қараб турарди. У кўз қири билан велосипеди ўрнидаги қизил нуқтани ва водийнинг нариги томонида жойлашган отасининг уйини изларди. Бироқ уларни кўришнинг иложи бўлмади. Гўё мох ўсиб кетган-у унга таниш бўлган нарсаларни қоплаб олгандек ади. Тоғнинг этагида шаффоф илон мисоли живир-живир қилиб оқаётган жилғани истисно қилганда, албатта. Бироқ жилға ҳам нарироқ бориб, горнинг ичига кириб кетгандек кўздан ғойиб бўларди.

Фавқулудда Жоннинг назари оёғи остидаги дарага тушди ва ундаги ўзи кўтарилаётганда эътибор бермаган харсанг тошлардан иборат баҳайбат зинани пайқаб, сесканиб кетди.

У такроран ўзига қимнингдир нигоҳи қадалганини ҳис қилди. Аллақандай куч, жамики борлиқни қамраб олган вазмин ва мавҳум

навар унинг мясига таъсир кўрсатар, елкаларини, бор вужудини босиб туради. Жон бошини кўтарди. Осмонда, унинг боши узра, уфқнинг у томонидан бу томонига қадар аллақандай кучли ёрду қамраб олганди. Жон чақин қаршисида қолгандек кўларини юмди. Кейин тутунга ўшаб кетадиган пастак булутлар бирлашиб, яна ерга соя солдилар. Жон боши айланмаслиги учун узоқ вақт кўларини очмади. У силлиқ қоялар оралаб ғасётган шамол товушига қулоқ солди, бироқ нотаниш ва ёқиман овоз унинг исмини такрор айтмади. Шамол кўйига араллашиб кетган товуш тушунарсиз овозда шивирларди холос.

Балки бу шамолдир? Жоннинг қулоғига нотаниш овозлар, аёлларнинг шивир-шивирлари, қоқилаётган қанотлар, тўлқинлар овози эшитиларди. Водий қаъридан ногоҳ асалариларнинг гўнғиллашлари, двигателнинг бўғиқ товуши келиб қоларди. Товушлар араллашиб кетар, тоғнинг ёнбарилари бўйлаб акс-садо берар, булоқ сувларига араллашиб, лишай ва қум қаърига сингиб кетарди.

Жон кўзларини очди. Кўзлари билан харсангни маҳкам ушлади. Кун совуқ бўлишига қарамай, унинг юзини бир оз тер қоплаганди. Энди у булутларга тегай-тегай деб пастта оқётган лава оқими оғушига тушиб қолгандек ади. Баҳайбат тоғ осмонлик билан ер юзига ёйила бошлади ва Жон оёқ ости тебранаётганини яққол ҳис қилди. Кўкда булутлар ўз йўналишларини ўзгартириб, ёрдута навбат билан соя солиб баҳайбат тўлқинлар мисол бир-бирларини қува кетдилар.

Бу ҳолат, дунёнинг нариги бурчагига бориб келишга қанча вақт кетса, шунча давом этди. Кейин Жон ўзига қадалган нигоҳнинг узоқлашиб бораётганини ҳис қилди. У харсангдан кўларини олди. Унинг боши узра тоғ чўққиси яққол кўриниб туради. У каттакон қора тошдан гумбаз бўлиб, коптокдек думалоқ, куннинг ёруғида силлиқ ва ялтироқ кўриларди.

Қотиб қолган лава ҳамда базальт бўлаклари гумбазнинг теварак атропоида осон вабт ётилиши мумкин бўлган қиялик ҳосил қилган адилар. Жон чўққи сари йўлни шу йўналишда давом ёттиришга

қарор қилди. У гавдасини олдинга энгаштириб, майда қадамлар билан, улоқдек у тошдан бу тошга сакраб, олға бораверди. Шамол бунда эркин өди, у Жонни ҳеч аямай савалар, кийимларининг этаклари ва энгларини қаттиқ тортқиларди. Жон лабларини маҳкам тишлаб олган, кўзларини ёш ачиштирарди. Лекин унда кўрқувдан асар ҳам қолмаган, боши айланмай кўйганди. Энди уни нотаниш нигоҳ қийнамасди. Аксинча, аллақандай бир куч унинг жисмига тиргак бўлиб, оҳанграбо мисол олға чорлаётганди.

Жон илгарилари ўзида бундай куч-қувватни асло ҳис қилмаганди. Уни ёқтирадиган аллаким ёнида юриб, бирга қадам ташлаб, бир хил нафас олаётганди. Нотаниш куч уни қоялар сари тортар, тирмашиб юқорига ўрлашга ёрдам қиларди. Ушбу аллаким орауларнинг энг чуқур қаъридан келган, ундаги куч-қувват тинмай ошиб, булутдек серҳайбат бўлиб борарди. Жон кўринмас изларни кўраётгандек, лава парчалари устидаги айни зарур жойларга қадам кўярди. Совуқ шамол нафас олишини қийинлаштирар ва кўзларини очирмасди, бироқ Жонни булар асло қийнамасди. Унинг жисми мўлжални шундоқ ҳам тўғри олган ва қадам-бақадам тоғ ўркачи бўйлаб юқорига кўтариларди.

Жон қоқ осмон остида ёлғиз өди. Энди унинг атрофида на ер ва на уфқ бўлмай, ҳаво, ёғду ҳамда кулранг булутларгина бор өди. Жон сархуш кимсадек чўққи сари йўлини давом этар, унинг ҳаракатлари сузаётган кимсаники каби оқиста өди. Баъзан унинг кўллари силлиқ ва совуқ тошга тегиб кетар, қорни уларга ишқаланар ва йнгит ёриқларнинг ўткир қиррасини ҳамда лаванинг қотиб қолган изларини севгандек бўларди. Куннинг ёруғида қоялар янада баҳайбат, осмон янада бепосён кўринарди; ёғду унинг гавдасини ҳам ўстириб юборгандек, қон-қонига сингиб кетгандек өди. Шамол солаётган шовқин оҳанглари унинг кулоқларини тўлдирар, аллақандай илҳом бағишларди. Жон ҳеч нарсани ўйламас, ҳеч нарсага қарамас өди. У райратини бир жойга тўплаб, бор жисми билан тўхтамай чўққи томон ҳаракат қиларди.

Унинг нияти аста-секин амалга оша бошлади. Базаът жисмдан иборат ўрқач текисроқ ва узунроқ бўла борди. Жон яна, тоғнинг этагида бўлгани каби, текис водийга, бироқ бу сафар тошлар водийсига, гўзал ва кенг, бошланиши булутларга бориб тақаладиган ўрқачга жойлашган водийга келиб қолганди.

Шамол ва ёмғирлар тошларга чарқдек таъсир қилиб, сип-силлиқ қилиб қўйган эди. Баъзи жойларда ёқутранг кристаллар, яшна ва зангори қатламлар учкунланар, сариқ довлар ёғдуда товланар эди. Юқорида тошлар салтанати булутлар орасига кириб йўқоларди; булутлар пахмоқ толаларни, пиликларини орқаларидан эргаштирган алфода харсангларни қамраб олгандилар; у ёки бу булут парчаси тарқаб кетган заҳоти Жон яна тошларнинг силлиқ ўрқачларини кузига оларди.

Кейин Жон тоғнинг қоқ чўққисига кўтарилди. Бу нарса аста-секин содир бўлганидан, аввалига ўзи ҳам ушбу жараёни сезмай қолди. Бироқ атрофга назар ташлагач ва баҳайбат қора доиранинг марказида турганини англагач, етиб келганига ишонч ҳосил қилди. Тоғнинг чўққиси осмон қадар кўтарилган қотиб қолган лава супасидан иборат эди. Шамол бу ерда тўхтаб-тўхтаб өсмасди, балки куч ва қудрат билан, тош устини личоқдек сидириб, тўхтамай ув тортарди. Жон гандираклаб бир неча қадам ташлади. Унинг юраги қаттиқ ураб ва шиддат билан чекка ҳамда бўйин томирларига қон ҳайдамоқда эди. Шамол унинг бурун катакларини ва орғига шиддат билан кирганидан, бир лаҳзага нафаси қайтиб қолаёди.

Жон ўзига бошпана изалай бошлади. Тоғ чўққиси яланғоч бўлиб, унда на ўт-ўлан ва на бир кавак бор эди. У ер-бу ерини ёмғир емирган асфальтга ўхшаган лава кўзни қамаштирар даражада ялтирарди. Тош қатламдан ажраб чиққан оғина чангни шамол кўтариб кетар ва бир лаҳзада тутун мисол тирқиратиб ташлар эди.

Ҳақиқий ёғду салтанати шу ердайди. Ана шу ёғдунинг даъвати билан у тоғнинг этагидаги йўл ёқасига, мох қоплаган ўнгирга велосипедини суяб қўйганди. Буткул овод фалак ёғдуси бу ерда мавж

урарди. У кўкдан тўхтовсиз ёрилар, тошларга ўзини уриб, яна қайтиб булутларда акс этарди. Бу ёрдунинг ҳарорати йўқ эди. Фазонинг энг узоқ бурчакларидан келаётган, барча кўринмас куёшлар ва қолдуаларнинг ушбу ёрдуси алақачонлар сўниб қолган гулханны қайта ёқмоқда, миллион йиллар аввал ер юзида сўниб битган оловга қайта жон бағишламоқдайди. Лавада аланга акс топар, совуқ шамол нафаси остида тоғ ёнбағриларида ҳам ёғду акс этмоқда эди. Энди Жон қаршисида, қаттиқ харсанг остида содир бўлаётган барча сирли ҳаракатларни яққол кўриб турарди. Оловдан бўлган илонлар мисол қизил томирлар юқорига ўрмалар, жисм қаърида қотиб қолган эринчоқ пуффақлар денгиз жониворларининг суратларини эслатиб, ялтирамоқдайдилар.

Шамол ичга ютилган нафасдек қутилмаганда тўхтади. Жонда лава супасининг ўртасига қараб юриш имконияти туғилди. У уч галати белги — тошга ўйилган уч чуқурча олдиди тўхтади. Чуқурчалардан бири ёмғир суви билан тўла, иккинчисида мох, учинчисида қуриёган ўт-ўлан бор эди. Чуқурчаларнинг атрофида қора тошлар бетартиб сочилиб ётар ва қавакларда қизил лава кукуни сақланиб қолган эди.

Бу ер ягона бошпана эди. Жон ўт-ўлан ўсиб ётган чуқурча олдиди тўхтади. Афтидан, бу ерда шамол ҳеч қачон куч билан эсмаган. Кун ёруғида илиган лава силлиқ ва ёқимли эди. Жон тиз чўкиб, орқасини тошга суяб ўтирди ва булутларга назар солди.

У ҳеч қачон булутларни бу қадар яқиндан кўрмаган эди. Пастда, водийда, ферманинг орқа томонига ўтиб, узала тушган кўйи уларни кўп марта кузатган ёки кўл бўйидаги қўлтиқлардан бирига яшириниб олиб, бўйин томирлари қотиб қолгунга қадар осмонга тикилгани тикилган эди. Бироқ бу ердаги — тоғ чўққисидидаги кўриниш бутунлай бошқача эди. Булутлар ўзларининг баҳайбат қанотларини очиб лава супаси устига катта теалиқда етиб келишарди. Улар ҳалқумларини катта очиб, ҳеч бир уринишсиз ва шовқин-суронсиз тошлар ва борлиқни комларига тортмоқда эди. Улар чўққи устидан сузиб ўта-

ётганларида атроф оппоқ тус олар ва ўздан нур тарата бошлар эди, қора қоя бўлса, марварид томчиларига бурканарди. Булутлар сел солмасдан сузиб ўтардилар. Билъакс, уларнинг таъсирида ёруғлик янада куч олар, қор ва қиров рангларида товланар эди. Ўшон ўзининг оппоқ кўлларига, кумушранг тирноқларига тикиларди. У бошини орқага ташлаб, кўзини қамаштирадиган ёрду ичида нафис томчиларини ичиш учун оғзини очарди. Унинг катта очилган кўзлари борлигини қоплаётган кумушранг ёрдуни кузатмоқдайди. Шунда тоғ ҳам, моҳлар водийси ҳам, қишлоқлар ҳам йўқолди, ҳаммаси буткул йўқолди, ҳар бир тешик, ҳар бир кавакни тўлдириб жануб томон шиддат билан елиб бораётган булут парчасидан ўзга ҳеч нарса йўқ эди. Салқинбахш тутун узоқ вақт кўзларини қамаштириб чўққи атрофида айланиб юрди. Кейин бирданига, қандай пайдо бўлган бўлса, шундай шиддат билан фалакнинг нариги томонига йўл олди.

Ўшон ана шу ерга, булутлар маконига келганидан бахтиёр эди. У шунчалар баландда, водийлар ва одамлар юрадиган йўللардан шунчалар узоқда жойлашган бу маконни сезиб қолган эди. Лава супаси атрофидаги осмон тўхтовсиз ўзгариб турарди, бўлиниб-бўлиниб туншайётган қуёш нурлари маёқ ёрдусига ўхшаб кетарди. Эҳтимол, чиндан ҳам ҳеч нарса йўқдир. Эҳтимол, ана шу лаҳзалардан бошлабгина ҳамма нарса – баҳайбат қўлонлар, сузувчи ҳаво тугунлари, қанотлар, елканлар, рангпар дарёлар тутун пуркаб, тўхтамай жунбушда бўлиб турар, вулқон ҳалқумидан сизиб чиқаётган совуқ лава ҳам ҳаракатда эди, у атрофга ёйилиб, пастга қараб силжирди.

Ўшон ўтиб бораётган ва олға интилаётган булутларнинг ўрқачларини кузатиб қоларди. Шунда яна ложувард, қуёш нурида тебранаётган осмон пайдо бўлар, лава парчалари эса, яна қотишга бошлар эди.

Ўшон қорнига ётиб, лавага қўлини теккизди. Иттифоқо, унинг назари сув билан тўла чуқурча ёнидаги валаги тошга тушди. У эмаклаб, яқиндан кўриш учун, чуқурча олдига келди. Шубҳасиз, бу тош аравия оқибатида асосий қотишмадан ажраб қолган лава парча-

си өди. Жон уни ўрнидан қўзғатишга уриниб кўрди, бироқ удалай олмади. Тош ўзининг ҳажмига мос келмайдиган ўта катта вази билан ерга ёпишиб қолган өди.

Шунда Жон дарадаги харсанглар устидан кўтарилаётгандагига ўхшаган сесканишни яна ҳис қилди. Тошнинг шакли тоғнинг шакли билан бир хил өди. Бунга ҳеч шубҳа йўқ өди: ўшандай кенгайиб борадиган, кўп бурчакли асос, ўшандай ярим шар шаклидаги чўққи. Жон пастроқ энгашиб, ўзи юқорига кўтарилган дарани аниқ кўрди. Тошда дара ёриқ кўринишида өди, бироқ унда Жон кўтарилган каттакон зинанинг пиллапоялари ўрнида кунтиралар бор өди.

Жон юзи билан тошга кўзлари хиралашиб кетар даражада жуда яқин келди. Лава парчасининг ҳажми ортди, назари чегарасидан чиқиб, атрофини қамраб олди. Жон аста-секин гавдасини севмай, вазнини йўқота бошлади. Энди у булутларнинг кулранг ўрқачида узала тушиб сувар, ёруғлик унинг гавдаси орқали ўтмоқда өди. У пастдаги сув ҳамда куёш таъсирида ялтираётган лава парчаларини, чириётган лишай далаларини, кўлларнинг мовий косаларини кўриб турарди. Енгил, шакл-шамойилини ўзгартириб турадиган булутта ўхшаб қолганидан ер узра оҳиста сувиб бормоқдайди. Жон қояларга ёпишиб, нафис томчиларини уларга ҳадя этадиган парга, кулранг тутунга айланиб қолган өди.

У тошдан кўзини узмай қараб тураверди. Шу лаҳзаларда у ўзини бахтли ҳис қилар, очиқ қафтлари билан аста тошнинг силлиқ юзасини сийпаларди. Тош инсон териси каби унинг бармоқлари таъсирига енгил титроқ билан жавоб бермоқдайди. Жон тошдаги ҳар бир гуддачани, ҳар бир чивақни, замонлар таъсирида силлиқла-ниб кетган ҳар бир белгини ҳис қилар, ёруғликнинг нлиқ ҳарорати эса, унинг устида ғубор каби ваансиз бир гилам ҳосил қилгандек өди.

Бола нигоҳини тошнинг юқори қисмига қаратди. Силлиқ ва юмалоқ юзада у учта жажжи чуқурчани кўрди. Ўзи турган жой-ни кўриб, кузата олиш унга ажиб бир сархушлик бахш этарди.

Жон чукурчаларни диққат билан кўздан кечирди, бироқ кўзларига зўр берса-да, тошнинг тепасида турган ғалати қора ҳашарот кўра олмади.

У узоқ вақт лава парчасини кузатиш билан овора бўлди. Кўқирраси билан қараб туриб Жон ўз-ўзидан бегона бўлаётганини ҳис қилди. Йўқ, у хушидан айрилмаётган эди, бироқ гавдаси тобора увишиб борарди. Унинг совуб қолган кўллари мўъжаз тоғнинг икки томонига узатилаган, даҳани тошга суянган куйи, қорачиқлари қиммиламай қолган эди.

Шу пайт тоғ устидаги осмоннинг шакл-шамойили ўзгара бошлади. Лава супаси узра булутлар сувишар, ёмғир томчилари Жоннинг юзига томар, сочларига ёпишиб қолар эди. Баъван куйдирувчи нафас уфуриб, қуёш юзини кўрсатиб қоларди. Шамол тоғ атрофини айланиб, гоҳ у томонга, гоҳ бу томонга эсарди.

Кейин Жоннинг қулоғига юрак уришлари чалинди, бироқ ушб тебранишлар ер қаъридан, лаванинг ўт уфуриб турган энг тера қатламларидан, муз тоғларининг этакларидан келаётгандек эди. Тера ранишлар тоғни силкитар, лава, оҳактош ва базальт томирларини титратарди. Улар горларнинг, дараларнинг энг чуқур ерларигача аксадо бўлиб тарқалар, бир маромдаги товушлар моҳлар водийсида тортиб одамларнинг уйларигача етиб борарди.

"Дом-дом, дом-дом, дом-дом, дом-дом, дом-дом, дом-дом".

Ушбу вазмин товуш кишини, таваллуд қунидаги каби бошқадунёга этаклар ва Жон қаршисида турган қоратошнинг ёруғли таъсирида титраётганини кўриб турарди. У ҳар титраганда осмоннинг ёруғлиги ортиб, кўзни қамаштирар даражада чақмоқ чақарди. Отулганда атрофида сувадиган кумушранг булутлар каби электр қуввати билан тўйинган булутлар шишгандан шишмоқда эдилар.

Жоннинг қулоғига яна бир шовқин, денгиз қаъридан оғир гижирилланиш, отилиб чиқаётган буғунинг овозига ўхшаш шовқин эшитилди ва у ҳам уни янада узоқларга олиб кетди. Уйқуга қаршилик қилиш ўта мушкул эди. Янада янги товушлар, мотор шовқини

қушларнинг қичқирғи, жок қранларининг фижираши, қайнаётган суюқликларнинг биқир-биқир тўхтовсиз пайдо бўлаверди.

Жамики товушлар пайдо бўлиб яқинлашар, узоқлашар, яна қайтишар ва буларнинг бари кишини узоқларга олиб кетиб қоладиган мусиқани ҳосил қилар эди. Жон энди ўзига келишга ҳаракат ҳам қилмай кўйди. Қимирлашга мажолан йўқ кўйи у алақандай чоҳга, ақтимол, қоратошнинг чўққиси – жажжи уч қавак томон тушиб бораётганини ҳис қилмоқда эди.

У кўзини бир юмиб очганида булоқ ёнида, лава тощининг ёнгинасида турган, юзидан нур ёйилаётган болага кўзи тушди. Осмонда булут кўринмаганидан боланинг атрофидаги ёруғлик ўта кучли эди.

"Жон!" деди бола. Унинг овози ёқимли ва новик эди, нур ёйилаётган юзида табассум бор эди.

"Исминни қаердан биласан?" деб сўради Жон.

Бола жавоб бермади. У сув тўла чуқурчанинг ёнида қимирламай турар, айни пайтда бир оё четта бурилиб олганидан қочишга шай кўринарди.

"Ўзинг-чи, исминг нима сенинг? – деб сўради Жон. – Ахир сени танимайман". У болани чўчитиб юбормаслик учун ўрнидан қимирламади.

"Нега келдинг? Чўққига ҳеч қачон ҳеч ким келмаган".

"Бу ердан атроф қандай кўринишини билмоқчи бўлиб келдим, – деди Жон. – Тездадан туриб қушлардек ҳаммаёқни кўрса бўлади деб ўйловдим".

У бир оё ўйланиб туриб, яна деди:

"Сен шу ерда яшайсанми?"

Бола ҳамон қулмсираб турарди. Унинг атрофини ўраб турган нур кўзларидан ва сочларидан таралаётганга ўхшарди.

"Чўпонмисан? Кийиминг чўпонларникига ўхшайди".

"Бу ер менинг уйим, – деди бола. – Сени кўриб турган мана шу ҳамма нарсалар меники".

Жон лава супасига ва осмонга назар ташлади.

"Адашяпсан, — деди у. — Буларнинг ҳеч бири ҳеч кимга тегиб эмас".

Жон ўрндан турмоқчи бўлиб қўвғалди, бироқ бола қочиб турмоқчи бўлгандек, сакраб ўзини четта олди.

"Жойимдан қимирламайман, — деди Жон уни хотиржам қилиб учун. — Кетма, ўрнимдан турмайман".

"Айнан ҳозир ўрнингдан турмасанг бўларди", деди бола.

"Унда ўзинг ёнимга келиб ўтирақол".

Бола иккиланаётганди. У Жоннинг хаёллариини ўқимоқчи бўлгандек тикилиб турарди. Кейин яқинроқ келиб, Жоннинг ёнида чордоқ куриб ўтирди.

"Саволимга жавоб бермадинг. Отинг нима?" сўради Жон.

"Бунинг аҳамияти йўқ, барибир мени танймайсан, — деди бола: Ахир мен сендан отинг нима деб сўрамаяпман-ку".

"Тўғри гап", деди Жон. Бироқ у ҳайратга тушмаётганидан таан жубда эди.

"Унда айт-чи, бу ерда нима қилиб юрибсан? Яшайдиган жойи қаерда? Бу ерга кўтарилаётиб уй ёки хонадонни учратмадим".

"Мана шуларнинг ҳаммаси менинг уйим", деди бола. Уни қўллари илтифот билан, Жон ҳеч қачон кўрмаган салобат билан ҳаракат қиларди.

"Чиндан ҳам шу ерда яшайсанми? — деб сўради Жон. — От онанг-чи? Улар қаерда?"

"Ота-онам йўқ".

"Ака-укаларинг-чи?"

"Мен ёлғиз яшайман. Ҳозиргина айтдим-ку сенга".

"Кўрқмайсанми? Ёлғиз яшаш учун ҳали ёшлик қиласан".

Бола яна жилмайди.

"Нега кўрқай? Ахир сен ўз уйингда кўрқмайсан-ку?"

"Тўғри, кўрқмайман", деди Жон. Уйининг бу ердан фарқи бо деган хаёл келди унга, бироқ айтишга ботинолмади. Бир муддат улам жим қолишди, кейин бола деди:

"Бу ерда яшәётганимга кўп бўлди. Ушбу тоғдаги ҳар бир тошни сен уйингни билганингдан ҳам яхшироқ биламан. Биласанми, нега бу ерда яшайман?"

"Йўқ", деди Жон.

"Бунинг тарихи узоқ, — деди бола. — Узоқ, жуда узоқ замонларда кўплаб одамлар келишди. Улар қирғоқларга, водийларга уйлар қуришди, уйлар қишлоқларга, қишлоқлар шаҳарларга айланди. Ҳатто қушлар ҳам у ерлардан қочдилар. Ҳатто балиқлар ҳам саросимага тушдилар. Шунда мен соҳилларни, водийларни ташлаб чиқиб, ана шу тоғга келдим. Мана, энди сен ҳам бу ердасан, сендан кейин бошқалар ҳам келишади".

"Ўзинг боласан-у, қариялардек сўзлаяпсан", деди Жон.

"Ҳа, мен боламан", деди кичкинтой. У Жонга тик қараб турар, мовий кўзларидан таралаётган нур шунчалар кучли эдики, Жон кўзини олиб қочишга мажбур бўлди.

Июн ойининг ёғдуси бундан ҳам чиройли эди. Эҳтимол, бу ёғду анави ғалати чўпоннинг кўзларидан чиқиб, осмонлару денгиз тубигача тарқатгандир, деб ўйлади Жон. Тоғнинг устидаги булутлар тарқаб кетган, қора тош қимирламай турар ва илиқ эди. Жоннинг уйқуси қочиб кетди. У бор кучини йиғиб, ёнида ўтирган болага тикиларди. Бироқ боланинг назари узоқларда эди. Чуқур жимлик чўкиб, шамол ҳам эсишдан тўхтади.

Бола яна Жон томонга ўтирилади.

"Муסיқа чалишни биласанми?" — деб сўради бола. — Мен мусиқани роса яхши кўраман".

Жон бошини сарак-сарак қилди, кейин чўнтагида лаб гармошқаси борлигини эслаб қолди. У сөзни чўнтагидан олиб, болага кўрсатди.

"Бунда куй чала оласанми?" деб сўради бола. Жон унга гармошқани узатди ва бола бир лаҳза сөзни кўздан кечирди.

"Нимани чалиб берай?" деб сўради Жон.

"Хоҳлаган билган куйингни. Менга ҳамма куйлар ёқади".

Жон гармошкани оғзига олиб борди ва пуфлай туриб, тугмаларини боса бошлади. У ўзи ёқтирган "Драумкваэди" куйини чалишга тутинди. Бу қадимги куйни чалишни бир замонлар отаси ўргатган эди.

Гармошка товуши лава водийсининг энг узоқ жойларига қадар етиб бораётган эди. Бола бошини хиёл эгиб унга қулоқ солди.

"Чиройли куй экан", деди бола Жон чалишдан тўхтагач. Кейин: "Илтимос. Менга яна бирор нарса чалиб бер", деди.

Сабабини тушунмаса-да, Жон чалган куйи кичик чўпонга ёққанидан мамнун бўлди.

"Мен яна "Мансту эки вина" деган куйни ҳам чала оламан. Бу кўшиқ хорижликларники".

У куйни лава ичидаги харсангга оёғини тираган куйи ижро этди.

Бола куйни диққат билан эшитди, хурсанд бўлгани унинг кўзларидан шундоқ билиниб турарди.

"Мусиқанг менга ёқди. Бошқа куйларни ҳам чала оласанми?"

Жон ўйлашиб қолди.

"Батъида акам менга флейтасини бериб туради. Флейта чиройли. Кумушдан ясалган. У флейтани чалишга бериб туради".

"Ўша куйни ҳам бажонидил эшитган бўлардим".

"Кейинги сафар ундан флейтасини бериб туришни сўраб кўраман, — деди Жон. — Ким билсин, балки ўзи келиб, сенга куй чалиб беришни хоҳлаб қолар".

"Яхши бўларди", деди бола.

Кейин Жон яна гармошкани чала бошлади. Металл япроқчалар титроғидан пайдо бўлаётган куй тоғ сукунати кўйнида қаттиқ янграганидан, Жон у бутун водий бўйлаб, ҳатто фермада ҳам эшитилаётган бўлса керак, деб ўйлади. Бола унга яқинроқ келди. Унинг қўллари тебранар, боши бир оз эгик эди. Боланинг кўзлари ялтирар ва мусиқа оҳанглари шўхчан бўлганида у кула бошлар, шунда Жон жиддий, оҳиста оҳанглarga ўтар ва боланинг юзи яна жиддийлашиб, кўзларининг ранги яна мовий тусга кирар эди.

Ниҳоят, Жон тўхтади. У қаттиқ чарчаган эди. Тишлари ва лабларига оғриқ кирди.

Бола кўлини кўлига уриштириб, деди:

"Жуда зўр! Мусиқа чалишни боғлар экансан!"

"Гармошка ёрдамида гапиришни ҳам биламан", деди Жон.

Боланинг юзида ҳайратланиш ифодаси акс этди.

"Гапиришни? Бу асбоб ёрдамида қандай гапиришинг мумкин?"

Жон яна гармошкани лабларига яқинлаштирди ва металл япроқ-чаларни титратиб, секин қилиб бир нечта гап айтди.

"Тушундингми?"

"Йўқ", деди бола.

"Яхшилаб эшит".

Жон аввалгидан ҳам секин қилиб гармошкага гапларни пуфлади. Боланинг юзи ёришди.

"Сен: "Салом, дўстим!" дединг".

"Тўғри".

Жон тушунтирди:

"Пастда, қишлоқда, ҳамма болалар бу ишнинг уддасидан чиқа олади. Ёз келганида фермаларнинг орқасида жойлашган далаларга чиқиб, қизлар билан шу усулда гаплашамиз. Кўнглимизга ёққан қизни учратгудек бўлсак, орқасидан уйигача бориб, оқшомлари, отонаси тушуниб қолмасин деб, шу усулда дилимизни изҳор қиламиз. Қизларга бу ёқади. Улар деразадан бошларини чиқариб, мусиқавий гапларимизга қулоқ соладилар".

Жон болага гармошка воситасида "Сени севаман, сени севаман, сени севаман", дейишлигини кўрсатди.

"Бу жуда осон", деди Жон. У болага сизни узатди. Бола ҳам гармошкани пуфлаб гапиришга уриниб кўрди, бироқ чиқаётган товушлар бирон бир маъно англатишдан узоқ эди. Икковлон бу ҳолдан кулиб юборишди.

Болада энди ишончсизликдан асар ҳам қолмаган эди. Жон унга

мусиқа чалишни ўргата бошлади. Гармошка оҳанглари узоқ вақт то уэра таралиб турди.

Кейин ёруғлик аста чекина бошлади. Куёш уфқнинг яқингинасига, алвонранг ёғду ичига тушиб олди. Осмон ёнғин чиққандек қип қизариб кетди. Ўшон суҳбатдошининг юзига тикилиб, унинг ранги ўзгараётганини пайқайди. Боланинг териси ва сочлари кулранг, кўзлари осмон рангини олган эди. Ёқимли илиқлик ўрнини аста-секин салқин эгаллаб, баданни жунктира бошлади. Ўшон кетмоқчи бўлиб ўрнидан кўзгалган лаҳзада бола унинг билагидан ушлади.

"Илтимоc, кетма", деди у оддийгина қилиб.

"Ҳозироқ пастга тушишим керак, вақт ҳам аламаҳал бўлиб қолгандир".

"Кетма. Қоронғидан кўрқма. Бу ерда эрталабгача қолишинг мумкин".

Ўшон иккиланди.

"Уйимизда ота-онам кутиб ўтиришибди", деди у.

Бола ўйланиб қолди. Кўзларидаги ёлқин кучайди.

"Отанг ва онанг ухлаб қолишган, — деди у, — эрталабгача уйғонишмайди. Шу ерда қолавер".

"Уларнинг ухлаётганларини қаердан билдинг?" сўради Ўшон. Айни пайтда у боланинг тўғри сўзлаётганига ишончи комил эди. Бола кулди.

"Сен музиқа чалишни, гармошкада гапиришни биласан. Мен эса, бошқа нарсалардан хабардорман".

Ўшон боланинг қўлидан ушлаб, уни сиқди. У ҳеч қачон ўзини бунчалар бахтли ҳис қиламаган эди.

"Мени бошқа нарсалардан хабардор қил, ахир жуда кўп нарсаларни биласан", деди у.

Унга жавоб бериш ўрнига бола сакраб ўрнидан турди ва икки одимда сув тўла чуқурча ёнига борди. У қафтларига бир оз сув олиб, Ўшонга келтирди. Кейин қўлини Ўшоннинг оёзига тутди:

"Ич!" деди бола.

Жон унинг айтганини қилди. Бола аста қўлидаги сувни унинг лаблари орасига куйди. Жон ҳеч қачон бундай сув ичмаган эди. У муздеккина ва хушгаъм, айна пайтда куюқ ва оғир бўлиб, бутун баданига булоқдек сингиётгандек эди. Бу сув айна дамда ҳам чанқоқни, ҳам очликни қондирар, томирларга ёрду бахш этар эди.

"Ширин экан, — деди Жон. — Бу қанақа сув?"

"Уни булутлар келтирадилар, — деди бола. — Уни ҳеч ким ҳеч қачон кўрмаган".

Бола унинг қаршисида, лава харсанги устида турарди.

"Юр, энди мен сенга осмонни кўрсатаман".

Жон боланинг қўлидан ушлаб олди ва икковлон тоғнинг чўққиси томон юриб кетишди. Бола бир оз олдинда енгил қадам ташлар, ялангоёқлари ерга даярли тегмаётган эди. Шу алфозда улар лава супасининг нарига чеккасига, тоғнинг энг баланд жойигача юриб боришди.

Жон қаршиларида ястанган очиқ осмонга назар ташлади. Қўш буткул уфқ ортга беркиган, бироқ булутларга ҳамон ёрду тушиб турар эди. Пастда водий устида ер юзини енгилгина ҳарир парда қоплагандек эди. Кўл ҳам, тепаликлар ҳам кўринмасди ва Жон атрофни танимай қолган эди. Бироқ бепоён осмон нурга тўла бўлиб, Жон чўзиқ, тутун рангида, сариқ ва алвен ранг осмонда ёйилиб ётган барча булутларни кўра оларди. Баландроқда кўкимтир ранг бошланарди, тўқ ва куюқ бу ранг ҳам ёрду оғушида титраётгандек эди. Жон маёқ мисол ёлғиз нур сочаётган Зулҳони ҳам кўришга муяссар бўлди.

Улар чўққининг бир четига ўтириб, осмонни кузатишди. На енгил шабада, на шовқин, на бирон бир ҳаракат сезиларди. Жон нафаси тикилаётгандек, борлиқ унинг ичига кириб, баданини шишириб юбораётгандек ҳис қилди ўзини. Бола гапирмасди. У қимирламай, гавдасини роз тутиб, бошини хиёла ёнгаштириб осмоннинг қоқ марказини кузатишда эди.

Бирин-сирин юлдузлар чироқ ёқди. Жон яна кўкрак қафаси ва

бўйин томирларида туғилаётган зарбларни ҳис қила бошлади, илло улар осмоннинг марказидан келиб, Жоннинг бадани оралаб ўтмоқда ва бутун тоғ бўйлаб акс-садо бермоқда эди. Кундузги ёруғлик ҳам ҳамон уфқнинг бир четида ўрнини бўшатгиси келмай, тунги осмон тебранишларига ҳамоҳангдек эди. Ана шу икки, бири қоронғи ва куюқ, иккинчиси ёруғ ва иссиқ ранг уфқда учрашиб, тарозунинг икки палласи мисол тебраниб турарди.

Жон бир оз орқага чекиниб, узала тушиб, кўаларини очиб ётди. Энди у бутун оламнинг бурчак-бурчакларидан келаётган ва боши узра бирикаётган гулдуросни аниқ эшитди. Бу гулдуросда сўзлар йўқ эди, ҳатто оҳанглар ҳам мавжуд эмасди, лекин у сўзларни ёки куй оҳангларини қандай фаҳмласа, уни ҳам шундай тушунаётгандек эди. Унинг қулоғига жониворларнинг овози билан хитоб қилаётган денгиз, осмон, водий товушлари кираётганди. У тубсиз жарликлар қаъридан келаётган оғир товушларни, қудуқлар, ўқонларнинг тубига яширинган шивирлашларни эшитаётган эди. Шимолнинг алақадарларидан келаётган музтоғларининг тўхтовсиз хўрсинишлари, тошлар кўчганда тараладиган гижирлаш ва шитирлашлар ҳам бор эди. Бу қозонлардан отилаётган пар бўйиқ товуш билан чинқирар, қуёшнинг ловилаётган тожида темирчи сандонининг овози бордек эди. Ҳамма ердан сув сизиб ўтар, ботқоқликлардан пуфакчалар кўтарилар, ёрма буғдой донлари пишиб, бошюқлар ерга оғар ва замин қаърида унишга тушар, дарахтларнинг томирларида сув югура бошлар, ўрилаётган пичан оҳ урар эди. Кейин Жонга таниш бўлган бошқа товушлар, юк машиналари ва насосларнинг овозлари, металл узатгичларнинг гижирлашлари, электр арралари, босқонларнинг бир маромда тушиб чиқиши, кемаларнинг сиреналарига навбат келди. Узоқда, океан устида тайёра ўзининг тўртта реактив двигатели товуши ила осмон тинчлигини жунбушга келтирар, алақайси мактабнинг синфларидан биридан инсон овози келмоқда эди, бироқ ушбу овознинг ҳақиқатан ҳам инсон овози эканига Жоннинг ишончи комил эмасди. Овоз кўпроқ таҳдидона вишиллашга, шивир-шивирга айла-

наётган ёки ўткир чириллаларга бўлиниб қолаётган ҳашарот қўши-
нига ўхшарди. Қоятошлар узра денгиз қушлари қанот қоқишар,
балиқчи қушлар зорланиб қичқиришар эди. Барча товушлар бир
бўлиб Жонни қамраб олди, унинг гавдаси лава устида учар, кўпик-
лар устига тушиб қолган солдек сирғанар, кўринмас муолишларда
бурилиб-бурилиб кетар эди. Осмонда эса, кун ва туннинг чегарасида
қолдуалар азалий нурларини сочишда давом этарди.

Жон ана шундай, чалқанча ётган кўйи узоқ вақтгача кузатиш ва
эшитиш билан машғул бўлди. Кейин товушлар узоқлашиб, навбат
билан сўна бошладилар. Унинг қалби бир маромда, оҳиста тепа
бошлади. Еруғлик устига кулранг парда ташланди.

Жон ўгирилиб, суҳбатдошига назар солди. Бола овчи итларга
ўхшаб бошини билакларига қўйиб қоратош устида ётарди. Кўкраги
бир маромда тушиб чиқаётганини кўриб, Жон унинг ухлаб қолганига
амин бўлди. Кейин у ҳам кўзларини юмиб, уйқута ҳовирлик кўрди.

Қуёш уфқ устида кўрина бошлаганида Жон уйғонди. У ўрнидан
туриб, ўтирди ва тушунмай атрофга назар ташлади. Бола ғойиб
бўлган эди. Ялтираётган қоп-қора лава ва кўз илғар масофада энди-
гина соялар оғушидан чиқиб келаётган водийдан ўзга ҳеч нарса йўқ
эди. Борлиқни супуриб яна шамол эсмоқда. Жон ўрнидан турди ва
ҳамроҳини излай бошлади. У лава ўзани бўйлаб чуқурчаларнинг
олдигача юриб борди. Чуқурчаларнинг бирдаги сув маъдан рангига
кириб қолган, юзини шамол таъсирида парда қоплаган эди. Мох ва
лишай билан қопланган чуқурчада қуриёвган бута титраб чайқалар-
ди. Тоғ шаклидаги тош ҳам ўз жойида, супа устида эди. Шунда
Жон тоғ чўққисидан туриб бир неча марта:

"Ҳой, ким бор! Ҳой, ким бор!" деб чақирди, бироқ ҳатто акс-
садо ҳам унга жавоб қилмади.

Дўстини бошқа кўрмаслигини тушунган Жон айрилиқ дардини
шунчалар ҳис қилдики, бутун баданига оғриқ кирди. У тошдан-
тошга сакраб, имкон даражада тезлик билан пастга туша бошлади.
Жон шошилиб дара ичидаги каттакон эинани излаб топди. Нам

бўлиб қолган баҳайбат тошларда сирғана-сирғана орқасига қарамасдан пастга – водийга тушиб олди. У пастга етиб келганида осмон гўзал бир ёруғлик ила тўлиб, кун буткул ёришиб кетган эди.

Кейин у мох устидан югуриб кетди. Юмшоқ мох унинг оёқларига гиламдек тўшалиб, олға томон тез ҳаракат қилиш имконини бераётган эди. Ўон мох парчаларининг айланиб-айланиб оқишларига эътибор бермай, бир сакраб мовий ранг жилғанинг нарига қирғорига ўтиб олди. Маърай-маърай яйловга ёйилаётган кўйлар подасига кўзи тушгач, у яна инсонлар яшайдиган ҳудудга қайтиб келганини тушунди. Йўлнинг ёқасида рули шудринг томчилари билан қопланган янги, чиройли велосипеди унга интизор эди. Ўон велосипедини миниб олди-да, пастликка қараб кетган йўл бўйлаб ҳайдаб кетди. Йўлда давом этар экан, у ҳеч нимани ўйламас, кўнглида аллақандай бўшлиқ, ҳад-ҳудудсиз ёлғизлик ўрнашиб қолган эди. Фермага етиб келгач, Ўон велосипедини деворга тираб кўйди-да, ҳамон уйқуда ётган отаси ва онасини уйғотиб юбормаслик учун оёқ учида ичкарига кирди.

Дарё устида қуёш ҳали кўтарилгани йўқ. Уйнинг торгина эшигидан Жуба нариги қирғоқдаги қулранг далаларнинг акси туша бошлаган сип-силлиқ сув сатҳига тикилиб турибди. У тўшакдан туриб ўтирди ва устига ёпиб олган чойшабни иргитиб ташлади. Йоннинг совуқ ҳавосидан эти жунжикди. Нимқоронғи уй ичида чойшабларга ўралиб ухлаб ётган бошқа гавдалар ҳам бор. Жуба отасини, эшикнинг нариги томонида ётган акасини ва уйнинг ичка-рисида ётган онаси ҳамда бир чойшабга ўралиб олган сингилларини таниди. Файриоддий овозда қандайдир ит узоқ вовулади, кейин бўғналгандек бўлиб ўчди. Қуёш ҳали кўтарилмаганидан на ерда ва на дарёда шовқин-сурондан асар бор эди. Тун ғира-шира ва совуқ, унда тоғлар ва саҳронинг нафаси ҳамда ойнинг рангпарлиги бордек.

Жуба титроқ ичида, ўрнидан турмай тунни кузатади. Ернинг захи қамишдан тўқилган бўйра орасидан ўтиб юқорига ўрмалайди, ташқарида, тупроқ устида шудринг томчилари пайдо бўлади. Ўт-ўланлар сув теккан тиг мисол бир оз ёлқин таратади. Ўйдим-чуқур ерда қимирламай турган арғувон дарахтларининг узун ва озрин таналари қорайиб кўринади.

Жуба оҳиста ўрнидан турди. У чойшабни тахлаб, бўйрани юма-лоқ қилиб ўради, кейин бўм-бўш далаларни кесиб ўтган сўқмоқ йўл бўйлаб юриб кетди. У осмоннинг шарқ томониغا назар солиб, тез орада кун ёришажагини англади. Олам ёғдуга бурканажагини ич-ичидан ҳис қилди. Ер ҳам, далаларнинг ҳайдалган ери, тиканақлар ва

арғувон дарахтлари орасидаги чанг-тупроқли ер ҳам буни сезади. Б сезги осмони фалак оралаб келадиган, дарёнинг эринчоқ сувларини қўшилиб оқадиган ҳамда ернинг томир-томирларига сингиб кетадиган безовталик туйғусига ўхшаб кетади. Ўргимчақлар солган инла титрайди, ўтлар тебранади, қўлмақлар устида чивиллар ғужгон ўйнайди, бироқ осмон бўм-бўш, негаки кўршапалақлар инларига кириб кетган қушлари эса ҳали уйғониб улгурмаганлар. Жуба бораётган сўқмоқнинг ери қаттиқ. Узоқлардан келаётган титроқ у билан баробар олж юрмоқда, ўтлар оралаб йирик-йирик чигирткалар сакрай кетди. Жуба уйдан узоқлашгани сари, аста дарёнинг қуйилиш томонидаги осмон ёриша бошлади. Дарё қирғоқлари оралаб туман тушиб, оқиб бораётган солнинг тезлигида оппоқ пардасини ёя бошлади.

Жуба йўл ёқасида тўхтаб, бир лаҳза дарёга назар солди. Қумлон қирғоқлардаги қамишлар сувга ёгилиб турибди. Узилиб тушган йўгон бир дарахтнинг қоп-қора танаси сув юзида қалқиб боряпти. Унинг гоҳ кўриниб, гоҳ кўринмай бораётган шохлари сув илоннинг бўйинига ўхшаб кетади. Дарё устида ҳамон қорамтир соя бор, унинг оғир ва қуюқ сувлари оҳиста мавжланиб оқади. Бироқ дарё ортида қуруқ ер кўзга чалина бошлади. Жубанинг оёқлари остидаги чанг вазмин, қизғиш ер дарз кетган эски кўзага ўхшаб ёриқлар билан қопланган эди.

Тун ўз пардасини осмонда, ер устида аста оча бошлади. Жуба бўм-бўш далаларни кесиб ўтди, деҳқонларнинг сўнгги уйлари орқада қолиб, дарё ҳам кўринмай кетди. У қуруқ тошлардан иборат кичкина тепаликка тирмашиб чиқди, у ерда ўсаётган акация гулларида бир-иккитасини оғзига ташлаб, юқорига ўрмалашни давом эттирди. Гуллардан ажраган сув тарқалиб, уйқудан кейинги ланжликдан асар ҳам қолдирмади. Тепаликнинг нариги томонида уни буқалар кутиб туришарди. Жуба уларга яқинроқ келганида баҳайбат жониворлар ерни тепиб, бетоқат бўла бошлашди, улардан бири эса бошини орқага ташлаб, бўкирмоқчи бўлди.

"Хўш, жониворлар, хў-ў-ш!" деди Жуба. Буқалар уни таниди.

"Хўш" лашни тўхтатмасдан Жуба уларнинг тушовларини ечиб, тош тепанинг юқорисига ҳайдади. Тушов орқа оёқларини увиштириб қўйганидан буқалар оқсоқлана-оқсоқлана, қийналиб йўлга тушишди. Ҳар икки буқанинг бурун катакларидан пар чиқарди.

Чархпалак олдига етиб келгач, улар таққа тўхташди. Буқалар пишиллаб, орқага тисланар, бўғиқ овоз чиқаришар, туёқлари билан ерни ўйиб, тошларни кўчириб юборишмоқда эди. Жуба буқаларни узун ёғочга боғлади ва тилини танглайга уриб тақиллатган кўйи уларга бўйинтуруқ илди. Чивинлар галаси кўз ва бурунлари атрофида булутдек уча бошлади. Жуба юзига қўнаётган чивинларни қўли билан ҳайдай кетди.

Жониворлар қудуқ олдига кутиб туришди. Улар олдинга бир қадам ташлашса ҳам, оғир ёғоч тўсин қисирлаб гижираларди. Жуба бўйинтуруққа илинган арқонни тортиди ва сувда тебранаётган кема мисол баҳайбат ялдирак гижирай бошлади. Хўкизалар топталган йўл бўйлаб оғир ҳаракатларини бошлашди. Уларнинг туёқлари кечаги куннинг изларига ботади, қизғиш ерда, чақиртошлар орасида янги чуқурчалар пайдо бўлади. Тўсиннинг нариги учида катта ёғоч ялдирак бўлиб, у буқалар билан баробар айланади ва унинг ўқи бошқа бир ялдиракнинг тишли узатмасини ҳаракатта келтиради. Пишиқ чармдан кесилган узун тасма қудуқ тубига тушиб, сув тўла челақларни юқорига кўтаради.

Жуба тилини тақиллатиб хўкизаларни қистовга олишни тўхтатмайди. Паст товушда уларга алланималар ҳам дейди. Далалар ва дарё эса, ҳамон қоронғилиқ қўйнида. Ёғочдан қилинган мослама қирсилаб, гижираб, тўхтаб-тўхтаб дейди, кейин яна юриб кетади. Хўкизалар вақти-вақти билан тўхтаб қолишади, шунда Жуба югуриб келиб, уларнинг орқа сонларига таёқ билан туширади ва олға ундайдди. Хўкизалар бошларини энгаштириб, пишиллаб, айлана бўйлаб ҳаракатларини давом эттиришади.

Ниҳоят, қуёш чиқиб, бир лаҳзада далаларга ёруғлик бахш этди. Қизғиш ер шудгорланган, қуриган кесақлар, ялтироқ ўткир тошлар

очилиб қолган. Дарё устида, далаларнинг нариги томонида тул пардаси йиргилиб, сув ўзани ялтирайди.

Қирғоқлардан, қамишлар орасидан кутилмаганда қушлар гал парвоз қилади ва чуғур-чуғурларини янграйиб ёруғ осмонга сапчи ди. Булар гангалар – чўл қирғовуллари; уларнинг ўткир овоалари Жуба чўчиб тушади. Қудуқнинг тош деворига чиқиб олиб, у қу ларни кузатади. Қушлар баландга кўтариладилар, қуёш гардишини олдидан ўтиб яна ерга шўнғийдилар ва дарёнинг ўтлари ораси ғойиб бўладилар. Узоқда, даланинг нариги томонида аёллар уйла дан чиқа бошлайдилар. Улар ўчоқларга ўт ёқадилар. Қуёшни нурлари ҳали нозик бўлганидан писта кўмир алангасининг қизғи тиллари кўзга яққол ташланади. Болаларнинг қичқирқиқлари, ёрқа ларнинг овоаларини Жуба яққол эшитилади. Аллақерда кимдир ба ланд овозда:

"Жуба-а-а!" деб чақиради. Овоз узоқ вақт ҳавода акс садо бери туради.

Хўкилар қадамни энди илдамроқ ташлашади. Қуёш уларнинг тавдаларини қиладириб, қувватларига қувват қўшади. Чархпалак о уриб фижирайди, қисирлайди, узатманинг ҳар бир тиши бошқа тиш билан жипслашиб овоз чиқаради, сув тўла челақларнинг оғирлигини дан таранг тортилган чарм қайиш тўхтамасдан тебранади. Челақлар қудуқ лаби баробарида кўтарилагач, тарнов ичига сувни қуюди ва қудуқнинг четларига урила-урила яна пастга тушиб кетади. Жуба тарнов ичида тўлқин бўлиб ва даланинг қизғиш тупроғи сари оқает ган сувни кузатади. Сув катта-катта қултум каби сирғалиб оқади, қуруқ ер эса, уни очкўалик билан симиради. Сув тушаётган чуқур лойланади ва унинг ҳажми аста ортиб боради. Жуба қудуқнинг четига ўтириб олиб сувни кузатишдан чарчамайди. Унинг ёнгинасида аста-секин ёроч филдирак айланади, фижирайди, чарм қайишдан чиқаётган товуш тўхтовсиз ҳавога кўтарилади, челақлардаги сув тарновга ағдарилади ва шарқираб олға интилади. Бу юракларни эзадиган оҳишта куй инсон товушини ёслатади, у бўм-бўш осмон ва

далалардаги сукунатнинг ўрнини эгаллайди. Ушбу ҳар кунги мусиқани Жуба жуда яхши билади. Куёш аста уфқ устига кўтарилади, кундузги ёруғлик тошлар, ўсимликлар, шудгор томон оқётган сув устига кўнади. Узоқда далада юрган одамларнинг гавдалари оппоқ осмон остида қорайиб кўзга ташланади. Ҳаво аста исий бошлайди, тошлар бўртаётганга ўхшайди, қизғиш дала бўлса, инсон бадани каби йилтирайди. Далани у бошидан бу бошига одамларнинг ҳайқириклари, итларнинг акиллашлари тутиб кетади ва буларнинг барчаси тўхтамай, осмон тагида янграйверади, ёғоч милдирак ёса айланишда ва фикрлашда давом этади. Жуба энди буқаларга қарамай кўяди. У жониворларга орқа ўгириб олади, бироқ уларнинг ҳалқумларидан чиқаётган нафаснинг дам узоқ, дам яқин келишини сезиб туради. Жониворларнинг туёқлари бир хилдаги тошларга тегиб, айлана бўйлаб айнан бир хил чуқурчаларга тушиб чиқади.

Шунда Жуба бошини оппоқ рўмолга буркаб, қимир этмай қолади. У узоқларни, аҳтимол, қизғиш даланинг нариги томонини, кумуш дарёнинг у қирғоғини кўзга бошлайди. У энди ўз ўқи атрофидан айланаётган чархпалак фикрлашини эшитмайди.

"Эй-оҳ!"

Жуба ҳам эринчоқлик билан бўғиқ овозда, кўзларини ярим юмиб олиб, куйлай бошлайди:

"Эй-оҳ, оҳ-оҳ-оҳ!"

Кўллари ва юзини оқ сурп билан тўсиб олиб, ётган жойида, чархпалакнинг айланишига ҳамоҳанг бўлиб куйлайди. У оғзини катта очиб, ҳўкизларнинг бўкиришига ўхшатиб, чарм қайишнинг гувиллашини эслатадиган қилиб, ҳар бир оҳангни чўзиб чиқаради.

"Э-в-аҳ-эйя-эйя-оҳ!"

Ҳўкизларнинг нафаси дам яқинлашиб, дам узоқлашади, айлана бўйлаб ҳаракатини тўхтатмайди. Сув тарнов бўйлаб ўқ ариқ сари оқверади, Жуба бўлса танҳо ўзи учун куйлайди, ўзга ҳеч ким унинг куйини эшита олмайди. У ич-ичидан чиқариб ёмғир, шамол, денгиз томон шошаётган дарёнинг вазмин сувлари ҳақида куйлайди гўё.

Куёш шошмасдан замин узра кўтарилишда давом этади, иссиқни таъсиридан чархпалак ва қайишлар қаттиқроқ фикирлай бошлайдилар. Ким билсин, юлдузларнинг фалак маркази сари интилишлар ҳам ҳўкиаларнинг ана шундай айлана бўйлаб қилаётганига ўхшаш ҳаракат натижасидир балки.

"Эйя-оҳ, эйя-оҳ, ооо-оҳ-ооо-оҳ!"

Кудуқ қаъридан келаётгандек ич-ичида туғилаётган, қорни кўкрак қафаси орқали ўтаётган қўшиқ Жубанинг қулоғига киради. Сув тўлқин-тўлқин бўлиб, лойқаланиб қақраб ётган дала томош оқади. Сув ҳам, дарёлар ҳам, булутлар ҳам кўринмас ўқ атрофида ҳаракат қиладилар. Сув шарқираб кудуқнинг зимистон қаърига қайтмоқчи бўлиб тўкилади, бироқ бўм-бўш челақлар яна уни тутқуналикка соладилар.

Бутун олам бўйлаб, куёш айланма ҳаракатга бўйсуниб кўтарилаётган осмонлар бўйлаб янграётган бу қўшиқ ва бу оҳангнинг ниҳояси йўқ. Оҳ ураётган тишли узатмалардан қурилган баҳайбат ёроч чархпалакдан бир маромда ва баландликда чуқур товушлар чиқади, ёроч тўсин ҳам ўз ўқи атрофида айланиб шикоятдан тўхтамайди, тунука челақлар кудуқ ичига йўл олади, чарм қайиш титроқ овоада нола қилади, сув эса тўлқин-тўлқин бўлиб тарновга, ундан ўқ ариққа оқаверади, оқаверади. Ҳеч ким сўз демайди, ҳеч ким қимир этмайди, сув шарқираб оқиб жилға мисол қизғиш ва тош тупроқдан далаларга, шудгорларга таралади.

Жуба бошини бир оз орқага ташлаб, осмонга қарайди. У кўкда ёринчоқ айланма ҳаракат қолдираётган ёрқин изларни, шаффоф сайёраларни, ёдунинг тишли узатамаларини кўради. Чархпалак овози жумла жаҳонга таралади, куёш билан биргаликда ҳаракат қилишдан тўхтамайди. Буқалар пешоналарини пастга тушириб, бўйинтуруқ вазнидан бўйинларини эгиб бир маромда қадам ташлашади. Жуба уларнинг туёқларидан чиқаётган бўғиқ овозни, бориб-келаётган нафас товушини эшитибгина қолмай, улар билан сўзлашади ҳам; у ҳўкиаларни узоқ жаранглаб турадиган кўпол сўкишлар билан сий-

лайди, бу сўкишлар тўсин ва узатмаларидан чиқаётган мунгли гижирлашларга, тўхтамасдан пастта тушиб-чиқаётган челақларнинг тарақтуруқига қўшилиб кетади.

"Эйя-эйя-айя, эйя-оҳ, эйя-оҳ! Эйя-оҳ!"

Чархпалак ва ҳўкивларнинг қадам товушларига ҳамоҳанг бўлиб, қуёш аста юқори кўтариларкан, Жуба кўзларини юмиб олди. Иссиқлик ва ёруғлик уни элтиб шундай каттакон гирдобга улоқтирадики, учлари асло туташмайдигандек кўринади. Жуба оппоқ бургутнинг қанотларига ўтириб булутсиз осмон сари парвоз қилади. Бургут ҳаво қатламлари оралаб оҳиста кўтарилади, унинг қанотлари остида қизғиш ер аста-секин айланишдан тўхтамайди. Яйдоқ дала-лар, йўллар, томларига шох-шабба ёпилган уйлар, кумуш сувли дарё – буларнинг бари қудуқ атрофида шиқирлаб, гижирлаб айланади. Чархпалақларнинг овози, ҳўкивлар нафаси, ўқ ариқдаги сувнинг қултиллашидан иборат бир маромдаги мусиқа ҳам айланади, уни оғушига олиб узоқларга кетади. Кун ёп-ёруғ, осмон очиқ. Одамлар кўринмайдилар, улар алақаёққа ройиб бўлдилар. Сув, ер, осмон, бир-бирлари билан кесишадиган, ўхшаш қисмлардан иборат шакллардан ўзга ҳеч нарса йўқ.

Жуба уклаётгани йўқ. У яна кўзларини очиб, тўғрисида ястаниб ётган далааларга тикилади. У қимир этмайди. Боши ва гавдасига оқ мато ташланган, оҳиста нафас олмоқда.

Ана шу лаҳзаларда Йол пайдо бўлди. Йол яйдоқ чўлнинг ва қизғиш тошларнинг ўртасидаги оппоқ, галати шаҳар. Унинг тугалланмагандек кўринадиган, баланд ва афсонавий бинолари ҳамон ҳаракатда бўлиб туради. Улар каттакон туз кўллари сатҳига тушадиган қуёш аксига ўхшаб кетади.

Жуба бу шаҳарни яхши билади. У қуёш нурлари кўзни қамаштирарли даражада бўлган кезлари ва чарчаган пайтида бу шаҳарни кўп марта кўрган. Кунларнинг бирида у отасига ушбу оппоқ ва гўзал шаҳарнинг номи нима деб сўраганида, отаси унинг номи Йол, лекин бу шаҳар инсонлар учун эмас, ўлганларнинг руҳлари учун барпо

этилган, деб жавоб берганди. Отаси, шунингдек, бир вақтлар Йол деган шаҳзода денгизнинг нариги томонидан келиб, ана шу шаҳарда ҳукмронлик қилганини ҳам айтиб берарди.

Энди бўлса, филдиракларнинг садолари, кўзни қамаштирадиган ёғду ва чошгоҳга келган қуёш остида Йол яна бир марта пайдо бўлган эди. Шаҳар Жубанинг кўз ўнгида катталашиб борар, баланд иморатлар иссиқ тафтида оҳиста тебранаётгандек кўринар эди. Шаҳардаги дарчаларсиз миноралар, пальма боғлари қўйнидаги оппоқ чорбоғлар, саройлар ва аҳромлар яққол кўзга ташланади. Ҳозиргина тарошлангандек сип-силлиқ мармар устунлар офтобда ярқирайди. Шаҳар Жубанинг атрофида оҳиста айланади, чархпалакнинг бир маромдаги мусиқаси эса денгиз тўлқинларининг алласига ўхшайди. Қуёш ёғдуси каби фусункор шаҳар яйдоқ далалар, туз қўллари устидан учиб боради; шаҳарнинг олдидан бўлса, сомон йўлини эслатадиган Азон дарёсининг сувлари оқади. Жуба шаҳарнинг нариги томонидан келаётган денгиз тўлқинларининг овозини эшитади. Бу анчалар оғир овоз новора, карнай ва сурнайларнинг ҳайқоришларига қўшилиб кетади. Ҳимyar шаҳон аҳолиси кўчаларга шошилади. У ерда нубиялик қора кулларни, саф тортган лашкарларни, мис қалпоқ ва қизил бўйинбоғли чавандозларни, тоғлиқларнинг малла зурёдларини учратиш мумкин. Йўллар ва уйлар бўйлаб кўтарилган чанг осмони фалакда кулранг булутга айланади ва қалъа дарвозалари остоналари олдидан оҳиста ерга қўнади.

Жуба ойдин йўл бўйлаб олға бораркан, одамлар "эя, эя!" деб қичқоришларини қўймайдилар. Ҳимyar аҳолиси қўлларини у томон чўзиб, бизга қўшил дегандек уни чақирадилар. Бироқ Жуба уларга қиё боқмасдан, шоҳона йўлда юришини давом эттиради. Шаҳарнинг орқа қисмида, чорбоғлар ва дарахтлар устида, мармар устунлари тахтиравонларни эслатадиган беқиёс маъбуда Дина аҳромни жойлашган. Қуёшнинг нурлари Жубага тушиб, сархушлик бағишлайди, денгиз тўлқинларининг бир маромдаги шовқини уни алалайди. Унинг атрофини ўраб олган шаҳар пардек енгил,

куёшнинг туз кўлларидаги акси каби тебраниб, нур сочиб туради. Жуба олға юради, булут устида юргандек оёқларининг ерга тегаётгани биланмайди. Химяр шаҳри аҳолиси – эракалар ва аёллар унга ҳамроҳ бўладилар. Кўринмас мусиқачилар чалаётган куй кўчалар ва хиёбонлар бўйлаб янграйди. Вақти-вақти билан денгиз тўлақинлари шовқинини "Жуба-а! Эй Жу-у-у-ба!" деган чақириқлар кўмиб кетади.

Жуба эҳромнинг тепасига кўтарилиши билан уфққа қадар ястаниб ётган бепоён ва ложувард денгиз ёғдусидан кўзлари қамашиб кетади. Унинг айлана бўйлаб оҳиста ҳаракати натижаси ўлароқ уфқ чизиги аниқ кўринади ва қояларга урилаётган тўлақинларнинг бир маромдаги товушлари "Жуба! Жуба!" деётгандек бўлади.

Химярнинг жами аҳолиси ҳам бу номни такрор ва такрор оғзига олади; Жубанинг исми бутун шаҳар бўйлаб – тупроққўрғоннинг деворлари, эҳромларнинг зиналари, оқ саройларнинг ҳовлиларида янграй бошлайди. Акс-садо қизғиш далалардан тортиб Аво: дарёсининг куйилиш жойларигача бориб етади.

Шунда Жуба Диана эҳроми зинасининг сўнгги пиллапояларидан юқорига кўтарилади. У оппоқ кийимда бўлиб, сочларини олтин боғич ёрдамида турмаклаб олган. У ўзининг офтобда куйган гўзал чехрасини шаҳар томонга буради ва ўткир, тешиб юборгудек нигоҳ билан одамларга, биноларнинг оппоқ деворларига тикилади.

Жубанинг нигоҳи Йолнинг тупроққўрғонини, Аво: дарёси бурилиб-бурилиб оқадиган жойларни, яйдоқ далаларни кесиб ўтиб, Амур тоғидаги Себроқ булоғигача бориб етади. У қоялар орасидан сизиб чиқаётган тиниқ ва муздек, бебаҳо шаффоф сувни кўришга, унинг бир маромда шарқираб оқишини эшитишга муваффақ бўлади.

Тўсатдан оломоннинг овози ўчади, Жубанинг нигоҳи тундлашади. Унинг қиёфаси ёш маъбудникига ўхшаб қолади; унинг оппоқ кийимлари ва чўянранг жисмида акс этаётган куёш ёғдуси ўн ҳисса ортиқроқ куч билан ловиллай бошлайди.

Шаҳар деворлари орасида сайраётган қушларнинг овози мисол

яна мусиқа янграйди. У осмонлару денгиз сатҳини тўлдириб, узоқ-узоқларда ёшитила бошлайди.

"Мен Жубаман, – деб ўйлайди ёш қирол, кейин баланд овозда ҳайқиради: – Мен Жубанинг ўғли, Хъемсалнинг набираси Жубаман!"

"Жубал Жубал Эй-йох!" деб ҳайқиради оломон.

"Мен Жубаман, сизнинг қиролингизман!"

"Жубал Жу-уу-баал!"

"Мен бутун қайтиб келдим ва Йолни салтанатимнинг пойтахти деб эълон қиламан!"

Денгиз шовқини кучайгандан кучаяди. Эҳромнинг зиналаридан ёшгина бир аёл кўтарила бошлайди. У гўзал, сервиқор, шамолда ҳилпираётган оппоқ кийимда, сарғиш сочларида юлдузлар бордек учқунлар зиёси таралади. Жуба аёлнинг кўлидан ушлаб, эҳромнинг четига олиб келади.

"Бу аёл Клеопатра Селенэ, Антуан ва Клеопатранинг қизи, сизнинг қироличангиз бўлади!" дейди Жуба.

Оломоннинг ғала-ғовури шаҳарни бутунлай қамраб олади.

Аёл қимирламай, оппоқ чорбоғларни, тупроққўрғонни, ястаниб ётган далаларни кузатади. Билдирмайгина жилмайиб қўяди.

Бироқ ғилдиракларнинг оҳиста ҳаракатлари давом этади. Денгиз шовқини одамларнинг овозларидан устунлик қила бошлайди. Фаллакда куёш ўзининг айлана ҳаракатини давом эттириб, аста-секин оға бошлайди. Унинг нурлари таъсирида мрамор деворларнинг ранги ўзгара бошлайди, устунларнинг соялари узаяди.

Эҳром зинасининг энг юқорисида, мрамор устунлар ёнида ўтириб олган икки ёш энди буткул ёлғиз. Атрофларида бир маромдаги шикоят шовқинини таратаётган еру денгиздан бошқа ҳеч нарса йўқ. Клеопатра Селенэ Жубанинг юзига тикилади. У ёш қиролнинг мағрур қиёфаси, баланд пешонаси, қирра бурни, қоп-қора киприклар асир қилиб турган қийиқ кўзларидан завқланади. Аёл Жуба томонга эгилиб, у тушунмайдиган тилда сўзлай бошлайди. Унинг овози

ширалаи ва ёқимтой, нафасидан гуллар иси келади. Жуба ўз навбатида унга қараб шундай дейди:

"Бу ерларда ҳамма нарса гўзал. Қайтиб келишни кўпдан буён орину қилардим. Болалигимдан бошлаб, ҳар куни ана шу дамларни орину қилганман. Ушбу шаҳар ва заминни ҳеч қачон тарк этмаслик, уларни доимо кўз ўнгимда асраш учун абадий яшашни хоҳлаган бўлардим".

Унинг кўзларида атрофидаги манзарадан завқланиш учкунлари тиралади. Жуба шаҳардан, оппоқ уйлардан, хиёбонлардан, пальма боғларидан кўз узмайди. Туз кўлларидаги қуёшнинг акси мисол мивҳум ва шаффоф Йол пешинги ёғду қатрида тебранишда давом этади. Эсаётган шамол Клеопатранинг олтин сочларини тўзғитиб, денгизнинг бир маромдаги суронини эҳромнинг энг юқорисигача олиб чиқади.

Аёл ёлғиз унинг исмини айтиш билан Жубани сўроққа тутмоқчи бўлади:

"Жуба... Жуба?"

"Марлуб бўлган отам шу ерда вафот этган, — дейди Жуба. — Мени кул қилиб Римга олиб кетдилар. Бироқ бутун бу шаҳар нақадар чиройли. Мен унинг бундан ҳам гўзал бўлишини истаيمان. Дунёда ундан гўзалроқ шаҳар бўлмаслигини хоҳлайман. Бу шаҳарда фалсафа, астрономия, риёзиёт илмлари ўргатиладиган бўлади ва одамлар бутун дунёдан келиб, бу ерда сабоқ оладилар".

Клеопатра Селенэ ёш қиролнинг сўзларини тушунмади. Бироқ у ҳам шаҳардан кўз узмай, уфқда айланиб юрган мусиқа суронига кулоқ тутди. "Жуба! Эйия-оҳ!" деб куйлашга уриниб ҳам кўрди.

"Шаҳарнинг марказидаги майдонда мударрислар маъбудлар тилидан сабоқ беражаклар. Болалар илм-заковотларини ўстирадилар, шоирлар шеърларини ўқийдилар, мунажжимлар келажакни башорат қиладилар. Бундан фаровонроқ ўлка, унинг халқидан бахтлироқ халқ бўлмагай. Ақл-заковот ёғдуси шаҳарни янада машҳурроқ қилажак".

Диана эҳромини ўраб турган ёғду ёш қиролнинг чеҳрасини янада

нурлироқ кўрсатади. Унинг назари жуда узоқ масофаларни — тугроққўрғон деворларидан тортиб денгиз сатҳининг марказига қадаш илғай олади.

"Миллатимизнинг энг сара донишмандлари ушбу эҳромга қадам ранжида қилгайлар ва мен мирзаларни ишга солиб, ушбу заминнинг унинг одамлари, урушлар, энг муҳим воқеалар, шаҳарлар, дарёлар, тоғлар, Мисрдан Юнонистонгача бўлган денгиз қирғоқлари тарихини яратгайман".

Жуба шаҳар кўчаларида, эҳром атрофида уймалашаётган ҳимарликларга қарайди, бироқ уларнинг овозлари унинг қулоқларига кирмайди: Жубанинг қулоғи бир маромдаги денгиз суронини илғайди холос.

"Мен интиқом олгани келганим йўқ", дейди Жуба.

У ёнгинасида ўтирган ёш қироличага назар солади.

"Тез орада ўғлим Птолемей дунёга келади, — дейди у яна. — У шу ерда — Йолда ҳукмронлик қилади. Ундан кейин авлодлар занжирини узилиб қолмаслиги учун унинг болалари тахтга ўтиражаклар".

Кейин у денгизнинг қаршисига ўрнатилган супа устига чиқади. Осмонни фалакдан келгаётган, мрамор деворлар, уйлар, далалар, ўтлоқларда акс этаётган кўзни қамаштирувчи ёғду унинг устига тушади. Ёғду осмоннинг марказида пайдо бўлиб, денгиз устида муаллақ туради.

Жуба гапиришдан тўхтади. Унинг юзи чўян рангида бўлиб, пешонаси, бурни, ёноқларида нур ўйнайди. Унинг қора кўзлари денгизнинг нариги томонида бўлаётган воқеаларни ҳам илғай олади. Жубанинг атрофидаги оппоқ деворлар, ганч устулар каттакон туз кўлларидаги қуёшнинг акси мисол титраб тебранишади. Клеопатра Селенанинг юзи ҳам ҳайкалларникига ўхшаб қимир этмас, хотиржам ҳамда нури эди.

Эҳром супачасида ёнма-ён турган қирол ва унинг рафиқаси оёқлари остида шаҳар аста-секин айланади. Кўзга кўринмас чархпалакларнинг бир маромдаги мусиқаси қулоқларига кириб, соҳилдаги қоялар-

га урилаётган тўлқинлар сурони билан қўшнлиб кетади. Бу куй жуда узоқдан кимнингдир: "Жуба! Жу-уу-баа!" деб чақиршига ўхшаб кетади.

Куёш аҳромнинг чап томонига, ғарбга оғиб борган сари ердаги соялар катталашаверади. Жуба биноларнинг тебраниб, асл қиёфаларидан маҳрум бўлаётганликларини кўради. Улар булутлар каби сирғалиб, бир-бирларига аралаша бошлайди, кўкда ва денгиз сарҳадларида чархпалаклар куйи ғамгинроқ ва қаттиқроқ янграйди. Осмонда каттакон оппоқ доиралар, катта тўлқинлар суза бошлайдилар. Баъзан карнай, ноғора ва найнинг хонишлари қулоққа чалиниб қолади. Ё бўлмаса, тупроққўрғон девори олдида чўкаётган туяларнинг бўғиқ қичқириқлари эшитилади. Кулранг қизғиш тусдаги соя тепаликлар этагида ёйила бошлайди ва дарё ўзани бўйлаб олға интилади. Куёш нурлари энди шаҳар устида тош ракета мисол қад ростлаган аҳромнигина ёрита бошлайди.

Йол вайроналари орасида Жуба ёлғиз қолади. Синиб ётган мармар бўлаклари ва денгиз сатҳини тўлқинлар ўз қаърига олади. Устунларни сув кўмади, каттакон ўйма сатҳларини чиганоқлар қоплайди, пиллапояларни сув босади. Эркаклар, аёллар ва болалар ғойиб бўладилар. Шаҳар денгиз тубида тебранаётган қабристонга ўхшаб қолади, Диана аҳроми зиналаридаги сўнги пиллапояларни ҳам тўлқинлар пўчоқдек синдириб ташлайдилар. Бир маромдаги денгиз сурони сақланиб қолаверади. Тўсинга боғланган бир жуфт ҳўкиз айланма ҳаракатини секинлаштиради, чархпалакларининг тишлари бўлса, ҳамон оқ уришдан тўхтамайди. Кўкимтир қора осмонда ойнинг ўроғи пайдо бўлади ва ҳароратсиз нурларини тарата бошлайди.

Шунда Жуба бошига ташлаб олган оқ матони сидириб ташлайди. Тун салқини тез тушиб қолганидан унинг бадани увишади. Аъсон бадани қотиб қолган, оғзи куруқ. У қафти билан тўхтаб ётган челақларнинг биридан озгина сув олади. Куёш ҳароратининг таъсири натижаси ўлароқ унинг гўзал қиёфаси тунд ва қорайиб кетган кўринадди. У ҳувиллаб қолган қизғиш далаларга назар солади. Буқалар

айланма йўл бўйлаб ҳаракатларини тўхтатишган. Баҳайбат ёғоч филдираклар айланишдан тўхтаган, бироқ ҳамон вижирлаб, қирсиллайди, чарм қайиш бўлса, ҳамон тебраниб турибди.

Шошмасдан Жўба ҳўкизларнинг айилларини ечиб, ёғоч ходадан чиқарди. Дунёнинг нариги томони, Азон дарёсининг қуюлиш жойидан тун бостириб кела бошлади. Уйларнинг олдиларида ўчоқлар ёнди, аёллар кечки овқат тараддудини кўришга тушдилар.

"Жу-ууу-баа! Жу-ууу-баа!" деб чақирди яйдоқ далаларнинг нариги аллақайси бурчагидан ўткир ва ширали овоз. Жўба ўтирилиб, бир лаҳза дала томонга тикилиб қолди, кейин ҳўкизаларни етаклаб тош тепадан пастга туша бошлади. Тепаликнинг ётагига етгач, ҳўкизларнинг оёқларини тушовлади. Дарё воҳасига жим-житлик чўкди; у шу қадар чуқурки, юзасида бирорта ҳам тўлқин югурмайдиган баҳайбат кўл мисол еру осмонни буткул қамраб олди.

Жўба узоқ вақт чор-атрофни кузатди, ҳўкизаларнинг нафас олишларига қулоқ солди. Ўқ ариққа сув оқиши тўхтаган эди, ўнгги томчилар қақроқ шудгор қаърига сингиб кетди. Оқ шаҳар эҳромлар, тупроққўрғон, пальма боғлари билан кулранг туман оғушида ғойиб бўлди. Ким билсин, аҳтимол, бирон-бир мақбара, денгиздан узоқ бўлмаган ерда ўт-ўлан босиб тошлар уюми сақланиб қолгандир? Ким билсин, аҳтимол, эртага ҳўкизалар яна айлана бўйлаб юришларини бошлашганида ўша шаффоф, хаёлий ва оппоқ шаҳар қуёш нурларининг акси каби пайдо бўлар? Жўба кундузги ёруғликдан дам олаётган далаларга ўзанидан пар чиқаётган дарёга бир оз тикилиб турди. Кейин ўзини кутиб турган тириклар дунёси сари сўқмоқ йўлдан тез юриб кетди.

Ү ДЕНГИЗНИ ХЕЧ
ҚАЧОН КҮРМАГАН ЭДИ

Боланинг исми Даниел эди, бироқ у ўзини Синдбод деб чақир-
ришларини жуда хоҳлар, Синдбоднинг саргузаштлари битил-
ган қизил муқовали қалин китобни хоҳ синфда бўлсин, хоҳ ётоқда,
доимо ўзи билан олиб юрар эди. Бола умрида бошқа бирон бир
асарни мутолаа қилмаган, деган фикрим ҳам йўқ эмас. У Синдбод
ҳақида илтимос қилсаларгина офиз очарди. Шундай кезларда унинг
қоп-қора кўзларида кучли ўт чақнар, мудом тунд чеҳраси ўса фав-
қулудда жонланиб кетар эди. Умуман олганда, бола камгап эди. У
денгизлар ва саргузаштлар ҳақида гап кетсагина суҳбатларга қўши-
лар, бошқа пайтлари сукут сақларди. Одамларнинг аксарияти ерга
боғланган бўладилар, ҳаёт ҳақиқати ана шундай. Улар ерда турган-
лар ва ер ҳамда унга боғлиқ нарсаларгина уларни ўзларига тортади.
Ҳатто денгизчилар ҳам ерга боғланган бўлади; улар уйлари ва
рафиқаларини севадилар, сиёсат ва автомобиллар ҳақида баҳсла-
шадилар. Бироқ бизнинг Даниел бутунлай бошқа табақадан эди.
Ерга алоқадор барча нарсалар – магазинлар, автомобиллар, му-
сиқа, фильмлар ва турган гапки, лицейдаги машғулотлар уни асло
қизиқтирмасди. У ҳеч нарса демас, зерикканаётганини билдириш
учун ақалли ўснаб ҳам қўймас эди. Бироқ у хиёбондаги скамейка ё
бўлмаса, лицей пилапояларидан бирига ўтириб олиб, наварини бир
нуқтага қаратганича хаёл сурарди. У чоракдан чоракка ўтиб олиш
имконини берар даражадагина баҳолар оладиган ўртамиёна ўқувчи
эди. Дарсда ўқитувчи унинг исмини айтиши билан ўрнidan турар, уй

вазифасини ёддан айтиб, яна жойига ўтирарди, вассалом. Айтиш мумкинки, кўзлари очиқ ҳолда ухлайверарди. Ҳатто атрофдагилар денгиз ҳақида оғиз очиб қолсалар ҳам, ундаги қизиқиш узоққа бормасди. У бир оз қулоқ солар, кейин бир-икки савол бериб, гап денгиз ҳақида эмас, чўмилиш, сув остида балиқ овлаш, соҳилда қорайиш ва офтоб уришлар ҳақида бораётганини тушуниб қоларди. Шундан кейин у даврани тарк этар, яна скамейка ёки диллапоясига бориб, бўшлиққа тикилганича хаёл сура бошлар эди. Йўқ, болалар гапирётган денгиз унинг хаёлидаги денгизга асло ўхшамасди.

Воқеа қаҳрамонимиз атрофдагиларни тарк этмасидан аввал содир бўлган эди. Ҳеч ким бир кун келиб у ройиб бўлади, айтмоқчиманки, *чинажмига*, қайтмас бўлиб кетади, деб тасаввур ҳам қилмаган. У жуда камбағал оиладан бўлиб, шаҳардан бир неча чақирим нарида отасининг бир парча ери бор эди. Ҳар куни дарсдан кейин узоқдаги уйига бориб, яна қайтишга имкон йўқлигидан Даниел лицейда ётиб қолиб ўқийдиганларнинг кулранг камзулини кийиб юришга мажбур эди. Унинг учта ёки гўртта акаси бўлиб, ҳеч ким уларни кўрмаганди.

Даниелнинг дўстлари йўқ эди, у ҳеч кимни танимас, уни ҳам ҳеч ким танимас эди. Эҳтимол, ҳеч кимга борланиб қолмаслик учун унинг ўзи шундай бўлишини хоҳлагандир. Унинг юзи яп-япалоқ бўлиб, чиройли қора кўзлари атрофга бефарқ боқарди.

Бола ҳеч кимга чурқ этмаганди, бироқ шуниси аниқки, ўша вақтлардаёқ у ҳамма нарсанинг ҳозирлигини кўриб қўйган. У режани миясида яхшилаб пиширтган, харитадаги йўллар, босиб ўтиладиган манзилларни ёдлаб олган эди. Кунлар ўтиши билан, ҳар куни кечаси бошқалар ҳавил-мазах ўйнаётган ёки беркиниб сигарета чекаётганида, ётоқхонадаги ўрнига ётиб, эҳтимол, кўп нарсаларни ўйлагандир, орзу қилгандир. У қуюлиш жойи томон аста оқётган дарёлар, балиқчи қушларнинг қичқирishi, кемаларнинг мачталарида ўйнайдиган шамол ва бўронлар, маёқларнинг чинқирishi ҳақида орзу қилганди.

Воқеа сентябр ойининг ўрталарида, ҳаво анча совий бошлаганида

содир бўлди. Деворлари кулранг ётоқхона жамоаси уйғонганида, Даниел ғойиб бўлган эди. Болалар буни кўзларини очишлари билан фаҳмлашди, негаки Даниелнинг ўрни бузилмаганди. Кўрпа-чойшаблар яхшилаб текисланган, ҳамма ёқ саранжом-саришта эди. Бу нарсанинг содир бўлишини бир оз бўлса-да сезиб юрганликларидан, болалар: "Қаранглар, Даниел кетворибди!" дейишди холос. Бироқ, ҳеч ким бошқа ҳеч нарса демади, чунки гапнинг чўзилишини ҳеч ким хоҳламади. Ҳатто энг маҳмадона иккинчи синфдагилар ҳам лом-лим деб оғиз очмадилар. Нафсиламрини айтганда, нима ҳам дея олишарди? Ҳеч ким ҳеч нарса билмасди. Узоқ пайтгача ҳовлида ё бўлмаса, франсуз тили дарсларида шивир-шивирлар бўлиб турди. Бироқ уларнинг маъносини ўзимизгина тушунарлик холос.

"Сенингча, у етиб олганмикан?"

"Эсинг жойидами? Ҳали жуда узоқ-ку..."

"Эртагами?"

"Эҳтимол..."

Дадлароқ ўқувчилар бўлса, шундай дейишарди:

"Эҳтимол, у алақачон Америкада юргандир..."

Ҳеч нарсага ишонмайдиганлар бўлса:

"Шу ҳам гап бўлди-ю, балки бугун қайтиб келиб қолар", дейишарди.

Бироқ, биз ўқувчилар камгап бўлиб турган бир пайтимизда, воқеа юқорироқда каттагина шов-шувга сабабчи бўлганди. Ўқитувчилар ва тарбиячиларни кетма-кет директорнинг хонасига ё бўлмаса, полиция идорасига чақириб туришарди. Вақти-вақти билан лидейга инспекторлар келиб, ўқувчилардан бирон-бир маълумот олиш умидида сўроқ қилишарди.

Турган гапки, биз ўзимиз билган нарса, яъни денгиздан бошқа ҳамма нарса ҳақида гапира бошлардик. Тоғлар, шаҳарлар, қиялар, хагиналар ва ҳатто бола ўғрилари ҳам қолмасди. Уларни чалғитиш учун биз шундай қилардик, ўқитувчилар ва тарбиячилар тобора асабийлашиб, шафқатсизроқ бўла бошлардилар.

Шов-шув ҳафталар, ойлар мобайнида давом этди. Даниелнинг белгилари ва ўзига ўхшамайдиган сурати босилган вълонлар икки-уч марта газеталарда чиқди. Кейин бирданига ҳамма хотиржам бўлди-қолди, негаки ҳаммамизни ушбу воқеа бир оз толиқтириб қўйганди. Эҳтимол, энди Даниелнинг ҳеч қачон қайтмаслигини ҳамма тушуниб етандир.

Даниелнинг ота-онаси ҳам ўта камбағал бўлганликларидан, айриликқа сабр қилишдан ўзга илож топмадилар. Полиция ходимлари ишни оддий, бўлиб турадиган воқеа ҳисоблаб, ёпди-ёпди қилиб қўя қолдилар, полициячилар, ўқитувчилар ва тарбиячилар учун оддий бўлиб кўринган бу воқеа биз ўқувчиларни ларзага солганди. Уларнинг айтишларича, ҳар йил ўн минглаб одамлар из қолдирмай йўқ бўлиб кетишар ва уларни ҳеч ким тополмас экан. Ўқитувчилар ва тарбиячилар ушбу гапни маҳкам ушлаб, такрор ва такрор айтишар, қўлимиздан нима ҳам келарди, дегандек елка қиснишарди. Бизлар эса, ушбу воқеадан кейин ич-ичимиздан орзулар қиладиган бўлдик ва ҳали ҳаммаси тамом бўлганича йўқ, деб ўзимизни ишонтира бошладик.

Даниел кечаю кундуз узоқ йўл босиб келган юк поездига чиқиб олганида қоронғи кеча бўлгани аниқ. Юк поездлари узундан-узоқ бўлиб, бир бекатдан иккинчи бекатга имиллаб етиб борганликларини сабабли, асосан кечалари қатнайдилар. Даниел қанор қопга ўралиб олдида, қуруқ тахта устига чўзилди. Поезд секинлашиб, бекатда фикрлаб тўхтаганида у ёшиқ тирқишдан атрофни кузатаётган эди. Бола ёшиқини очиб, темир йўл устига сақраб тушди ва махсус ўтиш жойини учратгунга қадар рельслар оралаб югура кетди. Қизил муқовали китоби солинган мовий ранг пляж сумкасини ётиборга олмаганда, унинг ҳеч қандай юки йўқ эди.

Ҳа, Даниел овозликка чиққан эди. Вагонда соатлаб йўл босиб келганидан, оёқлари увишиб қолганди. Тун совуқ, ёмғир ёға бошлади. Даниел шаҳардан нарироқ кетиш учун бор имкониятини ишга солиб, юриб борарди. Қаёққа кетаётганини ўзи ҳам билмасди. У

сарғиш чироқлар билан ёритилган кўчадан, омборхоналарнинг деворлари оралаб тўғрига қараб борарди. Атрофда ҳеч зор йўқ, деворларга ҳам ҳеч кимнинг исми ёзиб қўйилмаган. Денгиз шу яқин орадайки. Даниел унинг деворлар ортида, бетондан қурилган баланд иморатлар яшириб турган ерда эканини ҳис қилаётганди. Денгиз тун кўйинига яширинган эди.

Бир оз вақт ўтгач, Даниел чарчаганини ҳис қилди. У тун кўйинида порлаётган шаҳарни ортида қолдириб, қишлоқ жойга келиб қолганди. Тун қоп-қоронғи бўлганидан ерни ҳам, денгизни ҳам кўриб бўлмасди. Даниел ёмғир ва шамолдан бошпана налаб йўл четида турган, уч-тўртта тахтадан қурилган вайрона кулбага кириб қолди. У тунни шу ерда ўтказишга қарор қилди. Вагондаги тирқишдан туну кун атрофни кузатганидан, унинг ухламаганига ва, айтиш мумкинки, овқат емаганига бир неча кун бўлган эди. Полициячилардан четроқда юриш лозимлигини Даниел яқини тушунарди. Шундай қилиб, у кулбанинг ичкарасига кириб, бир бурда нонни тамадди қилган бўлди-да, уйкута кетди.

Бола уйронганида кун ёришиб кетганди. У кулбадан чиқиб, кўзларини ишқалаган кўйи бир неча қадам кўйди. Қум тепалар сари олиб борадиган йўлни топиб, юриб кетди. Даниелнинг юраги қум тепаликлар ортида, бор-йўғи икки юз метрлар чамаси нарида орзуи амалга ошажагини сезиб қаттиқ ура бошлади. Бола йўл бўйлаб югура кетди. У қум тепалиги устига кўтариларкан, шамол кучайиб нотаниш сурон товуши ҳамда ҳид тарата бошлади. Ниҳоят, Даниел тепаликнинг учига чиқиб олди ва ўша ондаёқ Унга кўзи тушди.

Бепоеъ, тоғдек ваэмин, мовий рангларда товланаётган, чуқур, тўлқинлари бола сари югураётган денгиз унинг қаршисида ястаниб ётарди.

"Денгиз! Денгиз!" деди ичида Даниел, лекин овозини чиқариб бир нарса дейишга ботинмади. У денгизнинг ёнгинасида тонг оттирганига ишониб-ишонмай, панжаларини бир оз ёзган кўйи қимир ётмай турарди. У соҳил сари югураётган тўлқинларнинг оқиста су-

ронига қулоқ солди. Шамол кутилмаганда тўхтади, ҳар бир тўқиннинг тожида қуёш нурлари минг хил рангда акс эта бошлади. Соҳилдаги қум кулранг бўлиб, ундан жилғалар оқиб ўтган, у ер-бу ердаги кўлмакларда осмон акс этмоқда эди.

Даниел ўви учун ёнг гўзал номни такрор ва такрор айтиб улгурган, мияси ғовлаб, боши айланаётган эди:

"Денгиз, денгиз, денгиз..."

Боланинг гапиргиси, ҳатто қичқиргиси келар, лекин томоғига нимадир тикилиб қолган эди гўё. Шунда у сумкачасини қум тепа устига улоқтирди-да, озовининг борича бақириб, оёқ-қўларини лапанглатиб югура кетди. У соҳилда уюлиб ётган денгиз ўтлари устидан сакраб, соҳилнинг юқорисидаги қуруқ қум устида гандираклаганича югурди. У бошмоқлари ва пайпоқларини ечиб ташлаб, оёқяланг аҳволда, тиканакларга парво қилмай югурди.

Денгиз узоқда, қумлоқ соҳилнинг нариги томонида эди. У офтобда мавжланар, ранги ва кўринишини ўзгартирар, дам мовий, дам кулранг, дам яшил, ҳатто қорамтир тус олар, қизғиш қумли саёв жойлар, тўқинлар сочаётган оппоқ кўпик кўзга ташланар эди. Даниел денгизнинг бунчалар узоқда эканини билмаганди. У қўларини кўксига қўйиб, юраги тез-тез ураётганига қарамай, югуришда давом этди. Энди у оёқлари остидаги қумнинг асфальтдек қотиб, нам тортгани ва совуганини сева бошлади. Бола қанчалар яқин борса, тўқинларнинг пишқиришлари буғ қозондан отилаётган пардек шунчалар кучаймоқда эди. Бу сурон жуда ёқимли ва оҳиста, айни пайтда темир кўприклар устида югураётган поездлардек, кучли ва тақдиркор эди, айни пайтда, тўқинлар ортга қайтганларида дарё оқими эса тушарди. Бироқ Даниел кўрқмади. У ҳеч қасққа қарамасдан, юзини совуқ шамолга ўгириб, жон-жаҳди билан югуришда давом этди. У тўқинлар бош ураётган жойга бир неча метр қолганида, тубсиэ уммон ҳидини сезиб тўхтади. Унинг биқинлари санчиб оғрир, шўр сувнинг ўткир ҳиди бўлса, нафасини ростлашга имкон бермас эди.

Даниел ҳўл кум устига ўтирди ва қаршисидаги денгизнинг нақ осмонга салғишини томоша қила бошлади. У ана шу лаҳзани жуда ҳам кўп тасаввур қилганди, у расмдаги ёки кинофильмдаги эмас, балки атрофини ўраб турган ҳақиқий, бепоён соҳил сари югуриб, осмонга салғиётган тождор тўлқинлари бор денгизни, атрофга сочлаётган оппоқ кўпикларни, қуёш нурида товланаётган минглаб томчилар жилвасини ва айниқса, узоқда эгри девор сингари элас-элас бўлиб турган уфқни кўрадиган кун ҳақида жуда кўп орзу қилган эди. У ушбу лаҳзаларни шунчалар куттандики, энди мажоли қолмаган, ўлиб ёки ухлаб қолишга тайёрдек эди.

Ҳа, бу унинг денгизи, фақат унинг денгизи эди ва энди ҳеч қачон уни тарқ этолмаслигини биларди. Даниел узоқ вақт кум устида чўзилиб ётди, у шунчалар узоқ кутдики, оқибатда денгиз суви кўтарилиб, унинг яланг оёқларига тўлқинлар келиб урила бошлади.

Бу сув кўтарилиши эди. Даниел сақраб ўрнидан турди ва бор кучини қочиб қолишга ҳозирлади. Бирок денгиз ҳозирча бор қувватини намойиш қила олмасди. Сув тўлқинланиб қирғоққа бош уради, мавжланар ва аста ўрмалаб кўтарилар эди. Даниелнинг оёқлари атрофини енгил кўпик ўраб олган, товонлари тагидаги кумни сув ювиб, чуқурчалар ҳосил қилмоқдайди. Муздек сув аввалига боланинг товонлари ва болдирларини чимчилагандек бўлди, кейин ҳеч нарса сезилмай қолди.

Сув кўтарилла бошлаши билан шамол ҳам турди. У уфқ томондан қўзғалиб, кўкдаги булутларни ҳайдай бошлади. Бу ернинг булутлари ғайриоддий бўлиб, денгиз кўпикларига ўхшаб кетар, шамол эса кумдек майда туз доналарини ўзи билан олиб юрар эди. Даниел қочишни ўйламай қўйди. У соҳилда, тўлқинлар мавжланиб, кўпириб турган чизик бўйлаб юра бошлади. Ҳар тўлқин ёпирилганда бола оёқлари остидаги кумнинг денгизга интилаётганини сезиб турарди. Уфқ бўлса, узоқдан ер устига қурилган баҳайбат гумбазга ўхшарди.

Даниел чанқади. У ҳовучига бир ов денгиз сувидан олиб ҳўплади. Намакоб унинг орзи ва тилини куйдиргандек бўлди, бирок бола

сувни ичишда давом этди, негаки у денгиз таъмини ёқтириб қолганди. У ана шу ёркин, озода, ҳадсиз-ҳудудсиз сув, бундан буён истад пайтида ича оладиган сув ҳақида озмунча орзу қилганмиди! Қирғоқда аввалги сув кўтарилишидан қолган ёроч-тахта бўлаклари, қовуғага ўхшаб кетадиган илдизлар, ўт-ўланлар қалашиб ётарди. Энг бўлса, тўлқинлар уларни жойидан кўзатиб, юқориоққа, қорамти шағал томон суриб борарди.

Қирғоқ бўйлаб юриб бораркан, Даниел ҳамма нарсани очкўвди билан, гўё бир лаҳзада денгизнинг барча сир-асрорини билиб олмочи бўлгандек кузатарди. У сип-силлиқ тошларни, чиганоқ парчаларини кўлига олиб кўрар, кум устига минг турли шакллар чивар, ики баъван аса, тўрт оёқлаб юриб, намиққан кум устида алланималари изларди. Кўкдаги қуёш бор кучи билан, аёвсиз қиздирмоқда эди Денгиз сурони тинмасди.

Вақти-вақти билан Даниел тўхтаб, уфқ томон қарар ва тўлқин тўсгичлар устидан ўтиб кетмоқчи бўлаётган баҳайбат тўлқинларни назар соларди. У бор кучи билан чуқур-чуқур нафас олар ва назарида денгиз, жамики борлиқ ўпкаларини, қоринини, миясигача тўлдириб қувват ато этган-у ўзини паҳлавон деб биламоқда эди. У узоқдаги, осмонни фалақдан ўзга ҳеч нарса бўлмаган жойдаги, соҳил ва кўпиклар асоратидан фориг қорамтир сувга қараб, шивирлаб дерди:

"Кел, келақол ёнимга, кел!"

"Сен гўзалсан, кел, тоғларнинг чўққиларини қадр кўтарил, барча шаҳарлар, жамики ер юзига ҳаёт бағишла!"

"Кел, тўлқинланиб кел! Бу ерга, ёнимга кел!"

Шундай қилиб, Даниел жўшиб, қайнаб, узун кўл мисол майда кум воҳалари бўйлаб илгарилаетган сувнинг кўтарилиш йўллари ўрганди. Майда ҳашаротлардек илдам бўлиб қолган кулранг краблар қисқичларини баланд кўтариб, тўлқиннинг олдига тушиб югурадилар. Оппоқ сув кўринмас чуқурчалар ва кавакларни тўлдириб, олтинилади. Ҳар тўлқин урганда сув янада юқориоққа кўтарилади улкан дастурхонини кенгроқ ёвади. Даниел ҳам кулранг крабларни

ўхшаб, қўлларини баланд кўтариб ва сувга товонлари ботар даражада кириб, югура бошлади. Кейин ерга ўтириб, қум оралаб сувнинг тезроқ кўтарилишига ёрдам бериш учун ариқчалар ўтказишга киришди ва қўшиқ айтиб, уни тезроқ ҳаракат қилишга ундай бошлади:

"Кўтарилинг, тўлқинлар, баландроқ кўтарилинг, бу томон келинглар, тўлқинлар!"

Сув Даниелнинг белгача кўтарилди, бироқ у на совуқни сезар ва на қўрқарди. Хўл бўлган кийимлари баданига ёпишиб қолган, сочлари кўзаларини тўсиб, сув ўтларига ўхшаб тўзғиб ётарди. Атрофда денгиз мавж уради, кейин шунчалар куч билан орқасига чекинар эдики, ағанаб кетмаслик учун бола қумга маҳкам ёпишиб оларди, сўнг денгиз шайх билан яна олдинга ингилиб, Даниелни қирроқ томон итарарди.

Қуриб қолган денгиз ўтлари боланинг оёқларини савашар, сочларига ёпишиб қолишарди. Даниел илон тутгандек, уларни бирма-бир териб олиб, "Arr! Arr!" деганича сувга улоқтирарди.

У қуёшга ҳам, осмонга ҳам қарамай қўйди. У на узоқда қорайиб турган ерни, на дарахтларнинг сояларини кўрарди. Атрофда денгиз ва овоз Даниелдан ўзга ҳеч нарса йўқ эди.

Бирданига сувнинг кўтарилиши кучайди. У тўлқинтўсгичлардан ошиб ўтиб, ҳеч қандай қаршилиikka учрамай, очик денгиздан тўрри соҳил томон ёпирилиб кела бошлади. Тўлқинлар баланд ва баҳайбат, қоринлари қора кўкимтир кўпикдан тож кийганди. Улар шунчалар тез бостириб келдиларки, бола ўзини панага олишга улгуролмай қолди. У қочиб қолмоқчи бўлиб орқа ўтирди, тўлқин эса елкалари ва бошини кўмиб юборди. Жон алфозда Даниел тирноқлари билан қумга ёпишди ва нафасини ичига ютди. Сув унинг устига момоқалдироқ гулдуриси ила ёпирилди, кўзалари, кулоқлари, оғзини тўлдирди.

Даниел бор кучини сарфлаб қуруқ қум устига ўрмалаб чиқиб олди. У шунчалар ҳорғин эдики, анча вақтгача қорнини ерга бериб ётиб қолди. Бироқ сув кўтарилишда давом ётар ва мавжланиб

қирғоқ сари интиларди. Тўлқинлар тожларини баланд кўтариб, оқ динга интилиб, ғорга ўхшаш қоринларини намоён қилишарди. Шунда Даниел соҳилнинг баланд томонига қараб югурди ва ғарам бўлиб ётган денгиз ўтларининг нариги томонидаги кум тепа устига ўтирди. Кун бўйи у денгизга қайтиб яқин келмади. Бироқ унинг жинси ҳамон ҳаяжондан титрар, жамики баданида намақобнинг ўткир мазаси, кўзларида эса, мафтункор тўлқинларнинг акси сақланиб қолган эди.

Соҳилнинг нариги томонида қорамтир бурун жойлашган бўлиб унда ғорлар кўп эди. Денгиз соҳилига келган дастлабки кунларни Даниел ана шу ерда ўтказди. Даниелнинг ғори қора қоялар бағридаги қавақдан иборат бўлиб, унга майда шағал ва кум тўшалганди. Даниел барча кунларни ана шу ғорда, денгиздан нигоҳини уямас ўтказди.

Ғира-шира тонг отиши ва уфқ чизиги узоқдан алас-алас кўнра ташлана бошлаши билан Даниел ўрнидан туриб, ғорни тарк этарди. У қора қояларга тирмашиб чиқиб, қавақлардаги ёмғир сувидан тана тунул қиларди. Катта-катта денгиз қушлари учиб келиб, унинг бошига узра айланар ва таҳдидли қичқирар эди, Даниел ҳам ҳуштанга келиб, уларга жавоб қиларди. Эрталаблари, денгиз суви қайтиб келари сирли хазиналар ўзларини ошкор қилардилар. У қорамтир сув кўчаларини, тошлар оралаб оқаятган жилғаларни, тирик суў ўтларидан иборат ўтлоқларни кашф қиларди. Даниел бурунни тарк этар ва қоя тошлар ёқалаб денгиз чекинган ўзанининг марказига борарди. Назарида у денгизнинг нақ марказига, бир неча соаттининг мавжуд бўладиган бегона мамлакатга бораётгандек эди.

Болакай ўзини-ўзи шоширарди, илло тўлқин тўсғичлар шу яқин орада бўлиб, уларнинг сурони, ҳамда чуқурроқ жилғалардаги сувнинг шивирлаши алас-алас қулоққа чалина бошлаганди. Бу ерда қуёш узоқроқ муддат нур сочарди. Теъда денгиз бу ерларга бостириб келади ва қуёш нури тўлқинлар тожида жилвалана бошлайди бироқ сувнинг тубига ҳақиқатан муваффақ бўлолмайди. Денгиз

нинг баъзи сирлари ошкор бўлаёвган, бироқ уларни тезлик билан фаҳмлаш олиш зарур эди. Даниел очилиб қолган қоялар, денгиз ўсимликлари ўсган ўтлоқлар орасида югуриб юрмоқдайди. Қўлмаклар ва қорамтир ўзанлардан инсонларга нотаниш бўлган ва уларни сарҳуш қиладиган ҳид тараларди.

Денгизнинг ёнгинасидаги каттароқ ҳавзаларда Даниел балиқ, криветка, чиғаноқлар тутарди. У қўлини сувга, сув ўтлари орасига ботиради ва жониворлар бармоқлари учини қитиқлай бошлашлари билан, уларни тутиб оларди. Қўлга тушган кўк, кулранг, қизил балиқчалар оғанларини юмиб-оча бошлашарди.

Яссироқ қояларда оқ ва кўк рангли денгиз товоқчалари (пателлалар), сариқ чувалчанглар, митралар, молюскалар яшашарди. Саёвроқ қўлмакларда баъзан йирикроқ балиқнинг орқа сузгичлари кўриниб қолар ёки маржон молюскасининг садафи қуёшда нур тартиб қолар эди. Баъзан сув ўтлари орасида ўткир пичоқ шаклидаги молюсканинг бўш садафи, Сен-Жак устрицасининг ажойиб намунасини ҳам учратиш қолиш мумкин эди. Даниел сувнинг ичидаги бу ҳаётни томоша қилишдан зерикмас, ўзи ҳам ана шу денгиз жониворлари билан бирга яшайтандек бўлар ва қуёш нуридан ҳориган кезлари денгиз тунини оранкиб кутарди.

Емак учун у пателлаларни овларди. Улар шовқинни сезиб, қояга ёпишиб олмасликлари учун оҳиста иш кўриш талаб қилинарди. Бироқ кўпинча Даниелнинг оёқ товуши ёки нафас олаётганини сезган пателлалар тиқирлаган овоз чиқариб, қояларга маҳкам ёпишиб олишарди. Шунда бола уларни оёғи билан тепиб ёки чўлдан қилинган қозик тиқиб кўчириб оларди. Криветка ва чиғаноқлардан етарлича ўлжа тўплагач, Даниел уларни қоя устидаги кичикроқ бир кавакка солиб кўяр, кечроқ бориб аса консерва қутисига солиб, қуриб қолган денгиз ўсимликларидан ёқилган гулханда пиширарди. Кейин у ўзанининг ичкарисига, денгиз тўлқинлари мавжланаётган жойга йўл оларди. У ерда Даниелнинг дўсти – саккизоёқ яшарди.

Даниел у билан денгиз қушлари ва отларидан ҳам олдин, келган

куниёқ танишганди. У денгиз ва уфқда сокинлик ҳукм сураётган, улар қайнаб-тошмаётган, қорамтир сув оқимлари нафас ростлаётган фурсатда тўлқинлар оҳишта мавжланаётган сатҳга жуда яқин келиб қолганди. Бу жой дунёдаги энг сирли жой бўлса ажаб эмас, негаки қуёш уни кун мобайнида бир неча лаҳзага ёритарди холос. Даниел сирфанчиқ харсангларга тирмашган кўйи оҳишта пастга тушган ва узун пояли сув ўтлари тебранаётган чуқур сув ҳавзасига дуч келган эди. Ювини сув сатҳига тегар-тегмас даражада энгашиб қараб ҳавза деворига ёпишиб сувгичларини қимирлатаётган саккизоёқни кўрди. Даниел нафасини ичига ютиб сув ўтлари устида тўлқин мисол ҳаракат қилаётган сувгичларни томоша қилди.

Кейин саккизоёқнинг ўзи пайдо бўлди. Кичикроқ тўнка шаклидаги гавда сувгичларини олдинга чўзиб, аҳтиёткорлик билан ҳаракат қилмоқда эди. Сув қаърига элас-элас тушаётган ожизгина қуёш нурида ўта узун киприклар остидаги сап-сарик кўзалар оловдек порламоқда эди. Бир муддат саккизоёқ сувгичлари билан алланималарни қидирган бўлди, кейин сувга энгашиб турган Даниелнинг соясини кўриб қолди. Жонивор ўзини орқага ташлаб сувгичларини йириштириб олди ва ҳавза ичига кўкимтир суюқлик таратиб, кўадан ғойиб бўлди.

Бутун, ҳар доимгидек, Даниел очик денгизга жуда яқин ердаги ҳавза олдига келди. У тип-тиниқ сув сатҳига энгашиб секин-аста саккизоёқни чақирди. У тош устига ўтириб олиб, жонивор яшайдиган ёриққа яқинроқ жойга оёқларини уватди ва қимир этмай кута бошлади. Бир неча сония ўтар-ўтмас боланинг оёғини сувгичлар пайпаслай бошлади ва болдирига чирмашиб олди. Саккизоёқ Даниелни аҳтиётлик билан эркалар, уни кулдириб баъзан болдирини, баъзан esa товонини қитиқларди.

"Салом, Вят", деди Даниел. У саккизоёқни Вят деб чақирар, турган гапки жонивор бундан бежабар эди. Даниел дўстини чўчитиб юбормаслик учун паст овоада, шивирлаб сўзаларди. У денгиз тубида нималар бўляпти, тўлқинлар тагида нималарни кўриш мумкин, қаби-

лидаги саволлар берарди. Вят индамас, бироқ боланинг оёқларини аста, қил билан эркалаётгандек қитиқлашда давом этар эди.

Данил саккизоёқни жуда яхши кўрарди. Денгиз суви тез бостириб келганидан, дўсти билан узоқ қололмасди. Ови бароридан келган вақтларда крабми, креверками олиб келиб, сувга ташларди. Кулранг сузгичлар қамчидек ҳаракат қилишар, ўлжани тутиб, қоя томонга олиб кетишар эди. Даниел саккизоёқнинг овқат ейишини ҳеч қачон кўрмаганди. Жонивор инини деярли тарк эмас, сузгичларинигина сув остида ўйнатарди. Ким билсин, аҳтимол, у ҳам ушбу бошпанани топгунича Даниел каби узоқ сафар қилгандир, энди бўлса, тип-тиниқ сув остида туриб ёруғ осмонни кузатаётгандир.

Денгиз суви бутунлай қайтган кезлари Даниелнинг иши юришиб қоларди. Даниел тошлар, сув ўтлари гилами устида сайр қилар, қуёш нури бўлса сув ҳамда тошлар устида турфа рангларда жилоланар эди. Бундай лаҳзаларда шамол у ёқда турсин, шабада ҳам тўхтаб қоларди. Денгиз устидаги осмон кўм-кўк тус олар, унинг ниҳояси йўқдек кўринар ва фавқулодда кучли ёғду таратарди. Даниел боши ва елкаларида қуёшнинг ўтли тафтини ҳис қилар ва қамашиб қолмасликлари учун, кўзларини юмиб олар эди. Осмон, қуёш, қояларда ялтираётган туздан бошқа атрофда ҳеч вақо йўқ эди ўшанда.

Кунларнинг бирида денгиз шунчалар орақага чекиндики, узоқдан уфқдаги ложувард доғга айланди қолди. Даниел очилиб қолган харсанглар оралаб йўлга тушди. Янги ерларни кашф қиладиган ва аҳтимолки, борса-келмасга йўл оладиганларда бўладиган сархушаник уни қамраб олди. Ўша куни ҳамма нарса ғайриоддий ва янги эди. Даниел орқасига ўгирилиб, соҳилнинг узоқдан ботқоқ кўлга ўхшаб қолганини кўрди. Бола, шунингдек, денгиз суви силлиқлаб юборган қоя тошлар сукунати, турли-туман ёриқлардан, кўзга кўринмас чуқурлардан таралаётган таҳдид таъсирида якка-ёғиз эканини ичичидан ҳис қилди ва юришини тезлатди, кейин югура бошлади. Денгиз соҳилига нақ дафъа қадам қўйганидаги каби, кўкрак қафас ичидаги юраги тез-тез ура бошлади. Даниел нафас ростламай, кўлмак-

лар, сув ўтлари устидан сакраб-сакраб, тошлар дуч келганда *шиц* занат сақлаш учун 1^ларини икки томонга ёйиб, Юришда дави ЭТДИ. I

Баъзан усти майда ўсимликлар билан 1;опланганидан сирғанчн бўлиб қолган тош сдтталар ёки аксинча ўткир қиррали қоятошлар акуланинг силлик; терисини эслатадиган ғалати тошлар ҳам учр< турди. Қўлмақлардаги сув мавжланар, уларда Юёш нури жилвалЯ| нар эди. Харсангларга ёпишиб олган чифаноцлар иссгоууц тирсилла! ёрилар, қуриб қолган сув ўтлари ғарамларидан отилиб чицаёгга| буянинг товушига ўхшаш шовкин тараларди. |

Даниел денгиз ўзанининг қоқ ўртасида, тўлкинлар чегарасини ў! кўзи билан 1^риш учун тўхтамасдан югурди. у^^нгиз қуадан йиро!^^ лашиб кетганди. У ернинг маркази билан тугашган қувурдан 01^и(чицаёггандек уфқ томон чекинганди.

Даниелда 1^ркувдан асар ҳам йўқ эди, бироқ бола ўзгариб 1^ог' Ганди. Энди у денгизни чақирмас, унга мурожаат :^л< !^илмасди Қуёш нури қўлмақларда кўзгудагидек акс этар, қояларнинг 1^рра' ларида синар, жисмдан жисмга сакраб, жилolari !^пайгандан қуш' ярди. Нур ҳамма жойда ҳозир нозир 9ди. У Даниелнинг юзига тушиб, кўзларини қамаштирар, ё бўлмаса, коинотдаги сайёралар-нинг шуъласи мисол узo1^-узoқлардан назарига чалиниб қоларди. Харсангтошлар водийси бўйлаб дам 1фадалангига, дам уаунасига гогуришга Даниелни ана шу нур ундамо1улайди. Қуёш нурларининг таъсирида бола ўзини эркин ва сархуш ҳис 1^лар, нур каби, ҳеч 1^ёда 1^рамасдан сакраб-сакраб *шракат* 1{иларди. Бу ерда нур соҳил ва 10^ тепалардаги каби или!^ ҳамда беозор эмасди. У шўх ва асов шовва каби осмони фалак :^мда 1^оялар кўзгуси ўртасида !^айта ва 1^аг-а сакрашларини давом аттирарди.

Айтмоқчи, туз ҳам мўл-қўл эди. Кунлар мобайнида у қора тошлар, шағаллар, молюскаларнинг чифано19^ари ва ҳатто қоятошлар этагидаги ўсимликлар баргларида тўпланиб қолганди. Туз Даниел" нинг т^иси, лаблари, киприкларн ва қошлари, сочлари ва кийимла-

рига сингиб, баданни ачиштирувчи совутга айланганди. Туз боланинг ичига, томоғи, қорни, илкларига ўтиб, шиша кукуни мисол уларни емирмоқда, буйраklarини яллиғлантириб, азоб бермоқда эди. Куёш нури туз доначаларида жилваланар, Даниелнинг атрофидаги ва баданидаги ҳар бир туз доначаси энди жило таратмоқдайди. Туз ва нурда инсонни сархуш қилувчи ёки электр қувватига ўхшаш алланарса бор, улар сизни бир жойда туришингизни хоҳламайдилар, аксинча югуришга, ўйнашга, бир харсангдан иккинчисига сакрашга, денгиз ўзани бўйлаб югуришга мажбур қилади.

Даниел ҳеч қачон бунчалар оқ манзарани кўрмаганди. Кўлмаклардаги сув ҳам, осмон ҳам оппоқ эди. Манзарадан кўз қамашарди. Даниел кўзларини маҳкам юмди ва оёқлари титраб, юролмай қолди. У денгиз суви билан тўла кўлча қирғоғидаги яссироқ тош устига ўтирди. У куёш нурининг таъсирида қоялардан чиқаятган ажабтовур товушларга, шунингдек асалариларнинг гўнғиллашларига ўхшаш суронга қулоқ солди. Бола чанқайди, бироқ бу чанқовни оддий суяқлик босолмасди. Куёш нури ҳамон унинг юзи, кўллари, елкаларини куйдирмоқда, ҳамон турфа ҳаракатлар билан жисмига тишларини ботирмоқда эди. Ёноқларида қайноқ из қолдириб, Даниелнинг юмуқ кўзларидан секин-аста иссиқ, шўр, ёш томчилари оқа бошлади. Қийналиб бўлса ҳам у қовоқларини кўтарди ва оқ харсанглар водийи, шафқатсиз сув ялтираётган кўлчаларга назар солди. Денгиз жониворлари ҳамда чиганоқлар сув ўтлари орасига, тошлардаги ёриқларга кириб бойиб бўлганди.

Даниел харсанг устида олдинга ёгилди ва бошини нур ҳамда туадан ҳимоя қилиш учун кўйлаги билан ўраб олди. У узоқ вақт қимирламай ўтирди, денгиз ўзанида бўлса, жазирама иссиқ рақси давом этарди.

Кейин шамол турди, аввалига у оғир ҳавони базўр кесиб ўтадиган даражада оҳиста эсди. Сўнгра шабада кучайди, уфқдан совуқ шамол етиб келди, денгиз кўлчалари безовталаниб, рангларини ўзгартира бошлади. Осмонга булуғлар чиқди, ёруғлик мўътадил ҳолатта

келди. Даниел ёнгинасида денгиз суронини, қояларга бош ураётган тўлқинлар товушини эшитди. Кийимларига томчилар сачраб, нам бўла бошлагач, у ярим беҳуш ҳолатдан чиқди.

Денгиз аллақачон унинг ёнига етиб келганди. Сув тез кўтарилмақдайди, у шиддат билан йўлида учраган дастлабки қояларни оролдек ўраб олар, ёриқларни тўлдирар ва тошайётган дарё каби товуш чиқариб, олға интиларди. Ҳар сафар у янги бир қояни ўз домига тортганида, ер қаъридан бўғиқ гулдурос эшитилар, ҳавода эса қизғиш ёғду пайдо бўларди.

Даниел сакраб ўрнидан турди. У кучининг борича, тўхтамасдан соҳил томон югурди. Унда мудроқдан асар ҳам қолмаган, ёруғлик ва туздан кўркмай кўйган эди. Бола жисмида бир тепиш билан қояларни талқон қилиб юбора оладиган, ариқлар очадиган, ўян ҳам тушунмаётган алақандай қувват, куч пайдо бўлганини ҳис қила бошлади. У шамол йўналишида денгизнинг олдига тушиб чопқиллаб борар, орқасида тўлқинлар суронини эшитиб турарди. Вақти-вақти билан тўлқинларга тақлид қилиб:

"Рам! Рам!" дерди, у ўзини денгизга буйруқ берувчидек ҳис қиларди.

Шошиш, шошиш керак эди! Денгиз ҳамма нарсани, қояларни ҳам, ўсимликларни ҳам, олдига тушиб чопиб кетаётган болақайни ҳам комига тортишни истарди. Баъзан у қулранг, кўпик қоплаган бир қўлини чапга, яна бир қўлини ўнгга узатиб Даниелнинг йўлини тўсиб қўярди. Бироқ қаҳрамонимиз сакраб ўзини четта олар, тошлар устида ўзига йўл топарди. Шунда сув қоялардаги кавакларни сўриб, яна орқага чекинади.

Даниел бир неча мавжланаётган қўлларни сузиб ҳам ўтди. Унда чарчоқдан асар ҳам йўқ эди. Аксинча гўё денгиз, шамол ва қуёш туаларни эритиб юбориб, уни оёод қилганларидек, шодон эди.

Денгиз гўзал эди! Қуёш нурлари сувда симоб каби жилваланади, баландга кўтарилиб тушайётган, сўнгра булутдек эриб битаётган томчиларда акс этмақдайди. Сув қоялардаги ўнгиларни янгитдан тўлди-

рар, денгиз ўтлари кўчатларини томири билан суғуриб олар эди. Узоқда, тош тепа олдида соҳил томон йўл оқариб кўринарди. Даниел Синдбод баҳрий учраган кема ҳалокати, уни тўлқинлар Меҳрож шоҳи хузурига олиб бориб ташлагани ўзининг ҳозирги ҳолатига нақадар ўхшаш ҳақида ўйлаётганди. У қоялар сари чопқиллаб борар, ҳали миясида бир қарорга келмаёқ, тўғри йўлни оёқларининг ўзалари танларди. Унинг хаёлан ана шу денгиз ўзанида, тошқинлару бўронлар орасида бир умр яшаб келганига шубҳа қилмас ҳам бўларди.

Даниел денгиз билан бир хил тезликда, тўхтамай, нафас ростламай югурар, ортидан бостириб келаётган тўлқинлар суронини эшитмоқда эди. Баҳайбат тўлқинлар дунёнинг нариги томонидан, олдинга бир оз энгашиб, кўпик сачратиб келар, силлиқ қоялар орасига сирғалиб кирар ва ўнгирлар орасида қувватларини йўқотарди.

Шундоққина уфқ ёнига келиб қолган қуёш аямай нур сочарди. Тўлқинларни олға ундаётган барча куч, қувватнинг манбаи ана шу қуёш эди. Ушбу жозибанинг, денгиз қайтанида тузнинг, сув кўтарилиганида тўлқинлар ва шамол рақсининг ниҳояси йўқдек эди.

Оқим сув ўтлари ғарамига яқинлашганида Даниел ғорга кириб келди. У майда шағал устига ўтириб, денгиз ва осмонни кузата бошлади. Бироқ тўлқинлар қуриб қолган ўтлар уюмидан ўтиб, ҳамлаларини давом эттираётганларини кўргач, Даниел ғорнинг ичкарироғига киришга мажбур бўлди. Денгиз ҳамон қутурарди, у тошлар устига оппоқ дастурхонларини улоқтирар, пировардида ердан қайнаётган сувнинг озовига ўхшаш товушлар чиқарди. Тўлқинлар кўтарилишда давом этиб, денгиз ўтлари ва шох-шаббалардан иборат сўнги тўсиқни ҳам ошиб ўтди. Улар ойлар мобайнида ғор оғзига йиғилиб қолган қуруқ сув ўтлари, туз қоплаган шох-шаббаларни сочиб ташлади ва комига тортиб, ўзалари билан ола кетди. Даниел бу пайтда орқасини ғорнинг ичкарисидаги деворга ўтирганича турарди, чекинишга бўлак масофа қолмаганди. Шунда у денгизга тикилиб, уни тўхтатишни ихтиёр қилди. У бор эътиборини жамлаб сувга тикилди, сўз

қотмади, тасавурида тўғонлар ясаб, тўлақинларнинг йўлини тўсди ва уларни орқага қайтишга ундади.

Тўлақинлар ўт-ўлан ва шохчалардан иборат тўсиқни кўп маротаба ошиб ўтиб, ёрнинг тўрига хужум қилди, ҳатто Даниелнинг оёқларини ўраб ҳам олди. Кейин бирданига сув кўтарилиши тўхтади. Даҳшатли шовқин пасайди, тўлақинлар устиларидаги кўпиклар оғирлик қилгандек итоаткорроқ ва сустроқ бўлиб қолди. Даниел даҳшатнинг тутаганини билди.

У ёрнинг оғзидаги тошлар устига ётиб, бошини денгиз томон бурди. У совуқ ва чарчоқдан дар-дар титрар, лекин ҳеч қачон ўзини бунчалар бахтли ҳис қилмаган эди. Бола ана шу хотиржамлик оғушида уйкуга кетди, қуёш бўлса, ўзининг нурли тўрларини йиғиштириб олиб, аста сўнди.

Кейин нималар бўлдикин? Денгиз соҳилидаги ёрда қаҳрамонимиз кунлар ва ойларни қандай ўтказдикин? Эҳтимол, у чиндан ҳам портдан портта имилаб қатнайдиغان бирон-бир юк кемасида Хитойга ёки Америкага кетиб қолгандир? Ана шундай хаёллар бизни асло тарк этмасди. Биз — денгиадан узоқда яшайдиганлар учун ҳамма нарса осон ва ҳеч нарсанинг иложи йўқдек эди. Бироқ биз райрnodдий воқеа содир бўлганини аниқ билардик.

Бу воқеа мантиққа унчалар тўғри келмас ва жиддий фикрлайдиган кишиларнинг барча гапларини йўққа чиқарарди. Уларнинг барчаси, яъни ўқитувчилар, тарбиячилар, полиция ходимлари Даниел Синдбоднинг изини топамиз деб қанчалар куйиб-пишдилар, саволлар ёғдирдилар, кунларнинг бирида эса, ўзларини гўё у ҳеч қачон яшамагандек тута бошладилар. Улар дўстимиз ҳақида гапирмай ҳам кўйдилар. Улар Даниелнинг барча нарсаларини, ҳатто ёски дафтарларини ҳам унинг ота-онасига жўнатиб юбордилар ва хотирани ҳисобга олмаганда лицейда ундан ҳеч нарса қолмади. Бироқ одамлар хотиранинг ҳам сақланиб қолишини истамадилар, чоғи. Улар ҳеч нарса рўй бермаганидек, аҳамиятсиз нарсалар, хотинлари, машиналари, уйлари ва сайловлар ҳақида гапиришга одатландилар.

Эҳтимол, уларнинг хатти-ҳаракатлари табиий бўлгандир. Эҳтимол, улар оёлар мобайнида эслаб юришдан зерикиб, Даниелни бутунлай унутгандирлар. Эҳтимол, у қайтиб келиб қолиб, лицейнинг дарвозаси олдида пайдо бўлса, уни танимай: "Сиз ким бўласиз? Бу ерда нима қилиб юрибсиз?" деган саволларни берган бўлармидилар.

Бироқ биз ўқувчилар уни унутмагандик. Ҳеч ким, на ётоқдагилар, на синфдагилар ва на уни шахсан танимаганлар ҳам уни унутмагандилар. Биз лицей ҳақида, масалалар ва уларнинг ечимлари ҳақида сўзлашардик, бироқ ҳар доим Даниел ҳақида ўта илиқлик билан мулоҳаза юритардик; назаримизда у чинакам Синдбоддек оламни кезиб юрган эди. Вақти-вақти билан биз гап сотишни тўхтатардик ва шунда кимдир, доимо бир хил саволни ўртага ташларди:

"Уни ўша томонларга кетиб қолган деб ўйлайсанми?"

"Ўша томонлар"нинг нима эканлигини ҳеч ким аниқ билмасди, бироқ тасаввуримизда баҳайбат денгиз, осмон, булутлар, ёввойи қоялар ва тўлқинлар, шамолда чарх ураётган каттакон оппоқ қушлар пайдо бўларди.

Шамол кашган дарахларининг шохларини силкита бошлаган кезларда осмонга қараб, денгизчилардек хавотирланиб:

"Бўрон бўладиганга ўхшайди", дердик.

Қишда очиқ ҳаво бўлиб, қуёш чарақлагудек бўлса:

"Бутун омадимиз келди", деб қўярдик.

Бироқ бундан ортиқча нарсаларни гапиришдан ўзимизни тўярдик, негаки ўзимиз ҳам билмаганимиз ҳолда Даниел билан ҳаёлан ўтказилган бир кун ҳақида лом-лим демаслик хусусида шартнома тузгандек эдик ё бўлмаса, ерталаб уйғониб, гира-шира ётоқда энди у ҳеч қачон қайтиб келмаслигини била туриб, сўнгги маротаба чиройли қилиб тахлаб қўйган ўрин-кўрпасига қўзимиз тушган соатларда туғилган орауларимизни ошкор қилишни истамасдик.

МУНДАРИЖА

Мондо	5
Люлаби	65
Тирик маъбуд чўққиси	103
Чархпалак	127
У денгизни ҳеч қачон кўрмаган эди	143